

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 55 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 44, Cycle B, March/April 2004
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Παναγιώτης Δεσποτόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Θανάσης Παππάς
Ταμίας: Βασίλης Καλλονιάτης
Ειδ. Γραμματέας: Αλέκος Βράκας
Μέλη: Μηνάς Αγγελίδης
Δημήτρης Αναστασιάδης
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ειρήνη Σιγάλα-Μαγιάφα
Αλέκος Χαλικιάς
Βασίλης Χατζηκίδης
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D P. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9931 839, 9235 487
fax: 210 9222 743
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Σπυριδοπούλου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Κυριάκος Κοσμάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Λάμπης Δορλής
Βάνα Διαμαντοπούλου,
Αρετή Κατή, Μέλπω Παπαδοπούλου,
Χρυσούλα Μουσουράκη
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

Φίλωνος 64 Δάφνη, τηλ.: 210 9709 586
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ
Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 44 – περίοδος Β | Μάρτιος/Απρίλιος 2004

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
26 «Νέο Μουσείο Ακρόπολης»
28 **Α. Πεπέ**, «Δύο κτίρια σύγχρονης αρχιτεκτονικής
“υπό διωγμό”»
31 **Δ. Πολυχρονόπουλος**, «The European City in
Transition – The City and the Region»
32 **F. Eckhardt**, «Πόλη και Περιφέρεια»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Φύση – Αρχιτεκτονική – Αειφορία

[Επιμέλεια: Μ. Α. Βιδάλης, Α. Πεπέ]

- 50 «Όμορφες παραλίες, δάση και νησιά όμορφα
καταστρέφονται...»
53 **Μ. Α. Βιδάλης**, «Η προβληματική της πράσινης
αρχιτεκτονικής»
56 **Α. Λουκάκη**, «Αρχιτεκτονική και Πειραιϊκές ακτές»
60 **Η. Γιαννίρης**, «Αθήνα: Πολεοδομία και φύση»
63 **Α. Βοζάνη**, «Τα θέατρα ως “συνέχεια” του
περιβάλλοντος τοπίου»
66 **Κ. Μωραΐτης**, «Ο σχεδιασμός τοπίου και η
αρχιτεκτονική παιδεία»
69 **Ε. Γεωργιάδου**, «Οικολογική δόμηση»
71 **Μ. Σουβατζίδης**, «Ουτοπία – Δυστοπία,
Συναισθηματική τοπογραφία, Βιοκλιματικός
σχεδιασμός»
75 **Ε. Παπακοσμά**, «Βιοκλιματικός σχεδιασμός και
κατοικία σε παραδοσιακό οικισμό της Σαχάρας»

78 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

79 Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Ε Σ

Μ. Φωτιάδης, «Η Αθήνα στο μέλλον»

80 Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η

Εξώφυλλο: Έδρα διοίκησης της iGuzzini
στο Rescapati, Ιταλία αρχ. Μ. Cucinella
[από το βιβλίο της D. Gauzin-Müller,
Οικολογική Αρχιτεκτονική, ΚΤΙΡΙΟ 2003]

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενετσιάνου
Μιχάλης Α. Βιδάλης
Αριόδνη Βοζάνη
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος
Φάνια Δορκοφύκη
Διονύσης Καννάς
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Νάντια Μωραΐτη
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Αναστασία Πεπέ
Κυριάκος Πιπίνης
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Γιώργος Μ. Σαρηνιάννης
Νίκος Σιακίδης
Χαρίκλεια Χάρη

Υπεύθυνοι από Δ.Σ.:
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος,
Θανάσης Παππάς,
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

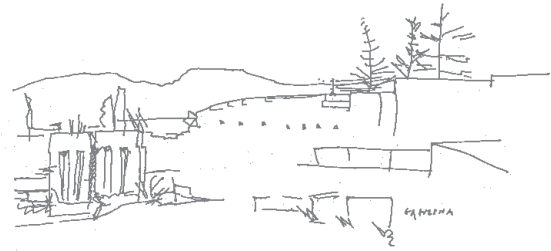
Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περιλήψη του άρθρου του.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΣΚΕΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ PRINT-OUT ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ. ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΜΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ 1000-1200 ΛΕΞΕΙΣ (ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ Ή ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ), ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΕΠΙΚΑΙΡΩΝ 700 ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 400 ΛΕΞΕΙΣ. ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Σ.Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. ΤΟ ΙΔΙΟ ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να **ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ** και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Φύση – Αρχιτεκτονική – Αειφορία... όπως και ο τίτλος αυτού του αφιερώματος υποδηλώνει, η αρχιτεκτονική αέναα ταλαντεύεται μεταξύ δύο πόλων, του φυσικού και του τεχνητού, του ιδεαλιστικού και του εφικτού...

Αναπόφευκτα δεν επιβάλλεται να περάσουμε σε μία προβληματική, για μία ισορροπία του ανθρωποκεντρικού μοντέλου σε αντιπαράθεση με το φυσιοκεντρικό ή βιοκεντρικό μοντέλο, καθιστώντας όντως εφικτή την αρμονική συνύπαρξη του δίπτυκου άνθρωπος – φύση;

Το αφιέρωμα προσεγγίστηκε ολιστικά, τονίζοντας τόσο την τεχνοκρατική όσο και την ποιητική διάσταση του χώρου. Ο παράγοντας «τοπίο» θα εξεταστεί αποκλειστικά σε προσεχές αφιέρωμα.

Θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε στους συναδέλφους τα θέματα των επομένων τευχών και να ζητήσουμε τη συμβολή τους. Η Συντακτική Επιτροπή δεν «αναθέτει» άρθρα σε συγκεκριμένους συναδέλφους (φαίνεται άλλωστε από τους εναλλασσόμενους συγγραφείς τα τελευταία χρόνια), όμως αυτό συμβαίνει αναγκαστικά σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει προσφορά ύλης. Σκοπός μας είναι αυτές οι περιπτώσεις να ελαχιστοποιηθούν. Τα προσεχή αφιερώματα είναι:

Τεύχος 45/2004, «Μνήμη και Αρχιτεκτονική»

Τεύχος 46/2004, «Ειδικό αφιέρωμα»

Τεύχος 47/2004, «Αρχιτεκτονική και Παράδοση»

Τεύχος 48/2004, «Η Αρχιτεκτονική της Λωρίδας»

Μοτέλ Ξενία στο Παλπούρι, αρχ. Α. Κωνσταντινίδης [από το βιβλίο Άρης Κωνσταντινίδης: Μελέτες+Κατασκευές]
Δίπλα πάνω: Σκίτσο της αρχ. Αναστασίας Πεπέ

Προς

- 1) Την Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, κα Βάσω Παπανδρέου
- 2) Τον Υπουργό Πολιτισμού, κ. Ευάγγελο Βενιζέλο

Θέμα: **Χαρακτηρισμός των κτιριακών έργων του Ε.Ο.Τ. ως διατηρητέων**

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 αρχίζει μια σημαντική προσπάθεια του Ε.Ο.Τ. στον τομέα της ανάπτυξης του τουρισμού και της κτιριακής υποδομής του. Την περίοδο 1950-1958 ο Χαράλαμπος Σφαέλλος, ως διευθυντής των Τεχνικών Υπηρεσιών του νεοσύστατου Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, αρχίζει να υλοποιεί το πρόγραμμα μελέτης και ανέγερσης των Ξενιά. Από το 1957 ως το 1967 προϊστάται της Υπηρεσίας Μελετών ο Άρης Κωνσταντινίδης, που μετατρέπει την υπηρεσία αυτή σε εργαστήριο αρχιτεκτονικής σκέψης με άξιους συνεργάτες σημαντικούς αρχιτέκτονες. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η συνολική προσέγγιση βασίστηκε σε ένα στέρεο και ουσιαστικό θεωρητικό υπόβαθρο που παρουσιάζεται μέσα από τα κείμενα του Άρη Κωνσταντινίδη, όπου αναλύεται η προσέγγιση για την επιλογή του κατάλληλου χώρου και προσανατολισμού, η σημασία της ένταξης στο τοπίο, η σχέση του εσωτερικού και εξωτερικού χώρου, η απλότητα και σαφήνεια της μορφής, η ειλικρίνεια στη χρήση των υλικών, η τυποποίηση στην κατασκευή αλλά και η επιθυμία για την ένταξη των μονάδων αυτών στη ζωή του κάθε τόπου, στοιχεία που καθιστούν το όλο εγχείρημα μοναδικό.

Μέσα από τα κτίρια αυτά διαμορφώνεται σε σημαντικό βαθμό η σύγχρονη αρχιτεκτονική θεώρηση όπως άλλωστε εκτίμησε το 1962 ο Π. Μιχελής σημειώνοντας ότι «...τα κτιριακά έργα του Ε.Ο.Τ. πρόαγουν την εξέλιξη της Αρχιτεκτονικής εν Ελλάδι.»¹ Είναι γεγονός ότι τα κτίρια αυτά έχουν τεράστια σημασία για την ελληνική αρχιτεκτονική, καθώς αποτελούν τη σημαντικότερη παραγωγή δημοσίων κτιρίων μεταπολεμικά, επιτυγχάνοντας μέσα από την ένταξη στο ιδιόμορφο και αρχέγονο ελληνικό τοπίο, την ερρίζωση μιας σύγχρονης καθαρής και ειλικρινούς αρχιτεκτονικής έκφρασης, που με συνέπεια ερμήνευσε τις αρχές του μοντέρνου κινήματος, μέσα από έναν κώδικα πολιτισμικής εντοπιότητας.

Θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι Ξενία όπως της Μυκόνου, της Καλαμπάκας, της Ολυμπίας ή του Πόρου, αποτελούν σημείο αναφοράς για τους Έλληνες και ξένους αρχιτέκτονες, καθώς διδάσκονται στις αρχιτεκτονικές σχολές της Ελλάδος και περιλαμβάνονται στην ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων επεξεργάστηκε το θέμα στο Δ.Σ. και αποφάσισε την υποβολή πρότασης για την άμεση προστασία και ανάδειξη των Ξενιά της περιόδου 1950-1967, ζητώντας το χαρακτηρισμό τους ως διατηρητέων μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο τους, ώστε οι μονάδες αυτές αφού συντηρηθούν με βάση τα αρχικά σχέδια και οργανωθούν κατάλληλα, να αποτελέσουν ένα ολοκληρωμένο δίκτυο τουριστικής υποδομής υψηλής αρχιτεκτονικής αξίας.

Η πρόταση μας αυτή έρχεται σε συνέχεια του με αριθμ. 30145/04.04.2003 εγγράφου που σας αποστείλαμε, σχετικά με το χαρακτηρισμό κτιρίων ιδιοκτησίας Ε.Ο.Τ. ως διατηρητέων. Ακολουθώντας, επισυνάπτουμε πίνακα με τις προτάσεις μας, ελπίζοντας στην άμεση και θετική ανταπόκρισή σας ως προς την έκδοση των σχετικών αποφάσεων χαρακτηρισμού.

Κοινοποίηση:

- 1) Γεν. Γραμματέα Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.
- 2) Γεν. Γραμματέα ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
- 3) Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού του ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
- 4) Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.
- 5) Α' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Αθήνα
- 6) Β' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Πάτρα
- 7) Γ' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Ρόδος
- 8) Δ' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Θεσσαλονίκη
- 9) Ε' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Βόλος
- 10) ΣΤ' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Γιάννενα
- 11) Ζ' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Ηράκλειο
- 12) Θ' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Μυτιλήνη

Πίνακας προτεινόμενων κτιριακών έργων του Ε.Ο.Τ. ως διατηρητέων

Α' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Αθήνα

- Ξενία στην Άνδρο (1958). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Ξενία στον Πόρο (1964). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης

- Ξενία στις Σπέτσες (1960). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος
- Περίπτερο στην Ερέτρια (1959). Αρχιτέκτων: Κ. Διαλυσιμά
- Περίπτερο στον Εύριπο (1961). Αρχιτέκτων: Γ. Νικολετόπουλος

Β' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Πάτρα

- Μοτέλ Ξενία στην Ολυμπία (ΙΙ) (1966). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Αποδυτήρια Ηθοποιών στην Επίδαυρο (1958). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Ξενώνες στην Επίδαυρο (1962-1964). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Ξενία στο Ναύπλιο (1958). Αρχιτέκτων: Ι. Τριανταφυλλίδης
- Ξενία στους Δελφούς (1953). Αρχιτέκτων: Δ. Πικιώνης

- Μοτέλ Ξενία στο Μεσολόγγι (1958). Αρχιτέκτων: Ι. Τριανταφυλλίδης
- Μοτέλ Ξενία στην Ολυμπία (Ι) (1963). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Ξενία στη Σπάρτη (1958). Αρχιτέκτων: Χ. Μπουγάτσος
- Ξενία στη Βυτίνα (1965). Αρχιτέκτων: Κ. Μπίτσιος

Ξενοδοχείο Ξενία Σπετσών, αρχ. Φ. Βώκος
[από το αρχείο της ΕΚΘΕΣΗΣ Τοπίο εκμνηστεύσεως 1960 και 1990]

Τουριστικό Περίπτερο ΕΟΤ στην Ερέτρια, αρχ. Κ. Διαλυσιμά
[από το αρχείο της ΕΚΘΕΣΗΣ Τοπίο εκμνηστεύσεως 1960 και 1990]

- Ξενία στο Αργοστόλι (1955). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος
- Ξενώνας στον Ερύμανθο (1961). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος

Γ΄ Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Ρόδος

- Ξενία στην Κω (1960). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος

Δ΄ Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Θεσσαλονίκη

- Μοτέλ Ξενία στο Παλπούρι (1962). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Μοτέλ Ξενία στον Πλαταμώνα (1960). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος
- Ξενία στη Σαμοθράκη (1954). Αρχιτέκτων: Κ. Σπανός (Stuart M. Shaw;)

- Ξενία στη Φλώρινα (1958). Αρχιτέκτων: Γ. Νικολετόπουλος
- Ξενία στην Ξάνθη (1964). Αρχιτέκτων: Γ. Νικολετόπουλος
- Ξενία στις Σέρρες (1960). Αρχιτέκτων: Κ. Σταμάτης
- Ξενία στη Δράμα (1961). Αρχιτέκτων: Κ. Σταμάτης
- Ξενία στην Καστοριά (1953). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος
- Ξενία στη Θάσο (1955). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος

πάνω: Μοτέλ Ξενία Καλαμπάκας, αρχ. Α. Κωνσταντινίδης [από το βιβλίο Άρνης Κωνσταντινίδης: Μελέτες+Κατασκευές]
κάτω: Ξενοδοχείο Ξενία Μυκόνου, αρχ. Α. Κωνσταντινίδης [από το αρχείο της Έκθεσης Τοπία εκμοντερνισμού – Ελληνική αρχιτεκτονική 1960 και 1990]

Ε΄ Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Βόλος

- Μοτέλ Ξενία στην Καλαμπάκα (1960). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης

- Μοτέλ Ξενία στη Λάρισα (1959). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης
- Ξενία στη Σκόπελο (1961). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος
- Ξενία στη Σκιάθο (1963). Αρχιτέκτων: Γ. Νικολετόπουλος
- Ξενία στην Πορταριά (1957). Αρχιτέκτων: Κ. Κιτσιόκης
- Ξενία στην Τσαγκαράδα (1955). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος
- Ξενία στην Υπάτη (1956). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος

ΣΤ΄ Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Γιάννινα

- Μοτέλ Ξενία στην Ηγουμενίτσα (1959). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης

- Ξενία στην Άρτα (1958). Αρχιτέκτων: Δ. Ζήβας
- Ξενία στα Γιάννινα (1958). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος
- Ξενία στο Καρπενήσι (1959). Αρχιτέκτων: Φ. Βώκος
- Ξενία στην Κέρκυρα (1955). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος
- Ξενία στην Καστοριά (1953). Αρχιτέκτων: Χ. Σφαέλλος

Ζ΄ Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Ηράκλειο

- Μοτέλ Ξενία στο Ηράκλειο, Καρτερός (1963). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης

- Ξενία στο Ηράκλειο (1961). Αρχιτέκτων: Γ. Νικολετόπουλος

Θ΄ Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων/Μυτιλήνη

- Ξενία στη Σάμο (1958). Αρχιτέκτων: Κ. Σταμάτης
- Ξενία στη Χίο (1958). Αρχιτέκτων: Κ. Σταμάτης

Σημείωση 1

Ξενία στη Μύκονο (1959). Αρχιτέκτων: Α. Κωνσταντινίδης – χαρακτηρισμένο

Σημείωση 2

- Προτεινόμενα Ξενία για άμεσο χαρακτηρισμό
- Προτεινόμενα Ξενία για αξιολόγηση/χαρακτηρισμό

Η ανάπλαση του Ελληνικού, ο διαγωνισμός και το Μητροπολιτικό Πάρκο

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων έχει με σαφήνεια επισημάνει, με έγγραφό του από τις 18.12.2003, πως ο βασικός προσανατολισμός της «αξιοποίησης» με την οικοδόμηση χιλιάδων τετραγωνικών μέτρων κατοικιών και άλλων κτιρίων, αφενός αλλοιώνουν την πρόθεση για δημιουργία Μητροπολιτικού Πάρκου και αφετέρου δίδουν προτεραιότητα στην ιδιωτική οικοδόμηση χωρίς ουσιαστική αντιστάθμιση σε ουσιαστικές παροχές. Με αυτά τα δεδομένα και τα στοιχεία της προκήρυξης «...δεν μπορεί να τελεσφορήσει τέτοιος διαγωνισμός» και δεν θα είναι χρήσιμος για το μέλλον της Μητροπολιτικής περιοχής της Αθήνας.

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ επισημαίνει πως δεν υφίστανται συντεταγμένες για τις πολεοδο-

πάνω: Πάρκο Στρατού στο Γουδί [από το αρχείο του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ]

μικές προτεραιότητες τις Μητροπολιτικής περιοχής και επιπλέον με την επιδιωκόμενη υπερδόμηση παγιδεύεται η όποια έννοια του Μητροπολιτικού Πάρκου.

Το θέμα της διαφύλαξης των τελευταίων δημόσιων χώρων προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος και των μελλοντικών γενεών (Γουδί – Ελληνικό κ.λπ.) έχει καταστεί επιτακτική ανάγκη και πρέπει να γίνει χωρίς αντιφατικούς και αποσπασματικούς σχεδιασμούς και χωροθετήσεις, μέσω μιας συγκροτημένης πολιτικής.

Οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός Μητροπολιτικού Πάρκου, αφίστανται από τις επιδιώξεις αυτού του διαγωνισμού. Για τους λόγους αυτούς το Δ.Σ. αποφάσισε τη μη συμμετοχή του με εκπρόσωπο στην Επιτροπή Κρίσης, θεωρώντας ότι το όποιο αποτέλεσμα –με αυτά τα δεδομένα– δεν μπορεί να αποτελέσει πρόκριμα για τις τελικές επιλογές. Επομένως η συμμετοχή σε επεξεργασίες και προτάσεις εξουδετερώνεται από τους στόχους και τη διακήρυξη που συνοψίζεται στην επιδίωξη «ΕΙΔΑΝ ΜΠΕΤΟΝ ΚΑΙ ΤΡΕΧΟΥΝ».

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΣΤΟ ΓΟΥΔΙ και το Γήπεδο του ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟΥ

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων εκφράζει την έντονη αντίθεσή του στην επιχειρούμενη διαδικασία χωροθέτησης του

νέου συγκροτήματος του Παναθηναϊκού στην περιοχή «Γουδί». Το νέο συγκρότημα προβλέπεται να περιλαμβάνει νέο ποδοσφαιρικό γήπεδο, αθλητικές εγκαταστάσεις των ερασιτεχνικών τμημάτων του σωματείου (νέες ή/και με χρήση των ολυμπιακών εγκαταστάσεων που κατασκευάζονται στο χώρο) και λειτουργίες εμπορίου και αναψυχής. Η χωροθέτησή του έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τις θεσμοθετημένες διαδικασίες πολεοδομικού σχεδιασμού για το πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας, τα υφιστάμενα χαρακτηριστικά του χώρου, το δημόσιο συμφέρον και το κοινό αίσθημα κατοίκων, φορέων και δημοτικών αρχών στην περιοχή. Ταυτόχρονα, ανατρέπει τις ήδη δρομολογημένες εξελίξεις για τη δημιουργία του Μητροπολιτικού Πάρκου Γουδί – Ιλισός και αναιρεί δεσμεύσεις για τη μεταολυμπιακή εξέλιξη του χώρου. Συγκεκριμένα, η χωροθέτηση του νέου συγκροτήματος έρχεται σε ευθεία αντίθεση με:

Α. Το θεσμικό καθεστώς του χώρου

- Ο χώρος, στην ευρύτερη περιοχή των ανενεργών στρατοπέδων και τις υπόλοιπες ελεύθερες εκτάσεις στο Γουδί προβλέπεται από το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (1985) ως «Μητροπολιτικός Χώρος Πρασίνου» με πολιτιστικές και αθλητικές χρήσεις σε ποσοστό 10%, ποσοστό που ήδη υπερκαλύπτεται από τις υφιστάμενες αθλητικές εγκαταστάσεις των όμορων δήμων.
- Η συγκεκριμένη περιοχή χωροθέτησης του ποδοσφαιρικού γηπέδου ανήκει σε έκταση 965 στρεμμάτων που παραχωρήθηκαν με το νόμο 732/77 και την Υ.Α. 17538/Φ5530 στους δήμους Αθηναίων, Παπάγου και Ζωγράφου, με στόχο «...τη δημιουργία ελεύθερων χώρων πρασίνου και ήπιου αθλητισμού...», παραχώρηση που δεν έχει υλοποιηθεί με ευθύνη του Υπ. Εθνικής Άμυνας.
- Το σύνολο της έκτασης βρίσκεται εντός της «Β΄ Ζώνης προστασίας Γυμπαίου» στην οποία επιτρέπονται μόνο εγκαταστάσεις δημοσίου ενδιαφέροντος και σε καμία περίπτωση εμπορικές χρήσεις ή χρήσεις αναψυχής.
- Το σύνολο της έκτασης των 965 στρεμμάτων (ως πυρνήνας) καθώς και μία ευρύτερη ζώνη «ελέγχου» γύρω από αυτήν έχουν αναγνωρισθεί από τον Οργανισμό Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (ΟΡΣΑ) ως περιοχή δημιουργίας του Μητροπολιτικού Πάρκου της Αθήνας.
- Για τις δημιουργούμενες Ολυμπιακές εγκαταστάσεις στο χώρο υπάρχει η δέσμευση αποσυναρμολόγησης και απομάκρυνσής τους μετά τους αγώνες.

Β. Τις χρήσεις γης της άμεσης και της ευρύτερης περιοχής

Στην ευρύτερη περιοχή του προτεινόμενου χώρου υπάρχει ένας πυκνός οικιστικός ιστός των Δήμων Αθηναίων, Ζωγράφου, Παπάγου, Ν. Ψυχικού και Χολαργού.

• Στην ευρύτερη περιοχή υφίστανται και λειτουργούν:

- Ενέα πολιτικά και στρατιωτικά νοσοκομεία.

- Τρία υπουργεία.

- Εγκαταστάσεις των Δήμων Αθηναίων, Ζωγράφου και Παπάγου καθώς και το κέντρο εκπαιδεύσεως ιππασίας (ΚΕΙΠ).

- Εκπαιδευτικά ιδρύματα με κυριότερο το ΕΜΠ και τα Πανεπιστημιακά Νοσοκομεία, αλλά και σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

- Το «Άλσος Ελληνικού Στρατού». Τα υφιστάμενα κτίρια τα οποία ανακαινίζονται προβλέπεται να στεγάσουν πολιτιστικές χρήσεις (ήδη σε ένα από τα κτίρια φιλοξενείται η «εθνική γλυπτοθήκη»).

- Τοπικά πάρκα και άλση των όμορων δήμων.

• Στην ίδια έκταση έχουν προγραμματιστεί να λάβουν χώρα σημαντικά αγωνίσματα στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, όπως το μοντέρνο πένταθλο και το badminton (αντιπτέριση), με νέες κτιριακές εγκαταστάσεις μεγάλων διαστάσεων, κάποιες από τις οποίες αναμένεται να παραμείνουν και μετά τους αγώνες. Επίσης, σε έκταση που παραχωρείται στο ΕΜΠ, δημιουργείται τμήμα του «Ολυμπιακού χωριού τύπου» με μεταολυμπιακή χρήση φοιτητικών εστών.

• Τέλος, στην έκταση του ανενεργού στρατοπέδου προγραμματίζεται η εγκατάσταση όλων των υπηρεσιών της «Εθνικής Βιβλιοθήκης».

Την αντιφατικότητα και τον παραλογισμό της αποσπασματικής διαδικασίας χωροθετήσεων τονίζει η πρόσφατη υπαγωγή τμήματος του χώρου ως προτεινόμενου για εγκατάσταση Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων του Δήμου Αθηναίων (Ν. 3164, ΦΕΚ Α΄ 176/2.3.2003).

Γ. Το φυσικό περιβάλλον

Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο υπόψη χώρος ανήκει στη Β΄ Ζώνη Προστασίας του Υμηττού. Το δεδομένο αυτό καταδεικνύει τη σημασία του χώρου και της ευρύτερης περιοχής «Γουδί» ως περιοχής μετάβασης από το αστικό στο περιαστικό φυσικό περιβάλλον.

Ταυτόχρονα, σε απόσταση μικρότερη των 200μ. από το συγκεκριμένο χώρο, διέρχεται ο κύριος –σε φυσική ακόμη κατάσταση– κλάδος του ποταμού Ιλισού. Επίσης, ο υπόψη χώρος αποτελεί μία από τις τελευταίες αδόμητες εκτάσεις στο εσωτερικό του αστικού ιστού της πρωτεύουσας και ιδιαίτερα του κέντρου της, με σημαντικά τμήματα φυσικού πρασίνου τα οποία διατηρούν ακόμη εξαιρετικές ποιότητες.

Δ. Η ιστορικότητα του χώρου

Η ευρύτερη περιοχή «Γουδί» συνδέεται με σημαντικούς σταθμούς της νεώτερης ιστορίας όπως κίνημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου το 1909, την εκτέλεση των «έξι» της μικρασιατικής καταστροφής, τις δίκες και εκτελέσεις στελεχών του κομμουνιστικού κόμματος κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου μεταξύ των οποίων και ο Ν. Μπελογιάννης, και την ενεργή εμπλοκή των στρατιωτικών μονάδων της περιοχής στο πραξικόπημα του 1967 και στην καταστολή της φοιτητικής εξέγερσης του 1973. Επίσης συνδέεται με τις πρώτες προσπάθειες δημιουργίας νοσοκομειακής υποδομής στη χώρα και ειδικά με τον ιστορικό χώρο του «φθισιατρείου Σωτηρία». Η ιστορία αυτή έχει αποτυπωθεί στο χώρο με την ύπαρξη κτιρίων ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής.

Τα παραπάνω δεδομένα, σε συνδυασμό με τα χαρακτηρισικά και τις απαιτήσεις του νέου συγκροτήματος (αθλητικού, εμπορικού, αναψυχής) σε χώρο και υποδομές, καταδεικνύουν το ασύμβατο της εγκατάστασής του στην υπόψη περιοχή. Οι αντιρρήσεις στο όλο σχέδιο εδράζονται κυρίως στα παρακάτω σημεία:

• Η δημιουργία του νέου συγκροτήματος θα διασπάσει το ενιαίο της έκτασης και θα ακυρώσει οριστικά την προοπτική δημιουργίας του Μητροπολι-

τικού Πάρκου Γουδί – Ιλισός. Ο τελευταίος ενιαίος αδόμητος χώρος στην κεντρική περιοχή της Αθήνας θα δομηθεί και θα κατακερματιστεί ανεπανόρθωτα καθώς οι υπολειπόμενες ελεύθερες εκτάσεις δε θα μπορούν να λειτουργήσουν συνδεδεμένες μεταξύ τους. Πέρα από αυτό, η δημιουργία του νέου συγκροτήματος, επιφέρει μία σειρά από άμεσες επιπτώσεις και ασυμβατότητες.

• Ασυμβατότητα με το θεσμικό πλαίσιο. Οι προβλεπόμενες ήπιες αθλητικές δραστηριότητες υπερκαλύπτονται από τα υφιστάμενα δημοτικά αθλητικά κέντρα και από τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις. Αντίθετα, δεν υλοποιείται η θεσμική επιταγή για τη δημιουργία πόλου πρασίνου υπερτοπικού χαρακτήρα. Επίσης πρέπει να τονιστεί ότι η δημιουργία του συγκροτήματος έρχεται σε αντίθεση με τις δεσμεύσεις που προβλέπονται από το θεσμικό πλαίσιο της Β΄ Ζώνης προστασίας Υμηττού.

φωτ. Χ. Χάρη

• Ασυμβατότητα με τις υφιστάμενες χρήσεις και τις τάσεις ανάπτυξης των όμορων ενοτήτων. Η ύπαρξη στην άμεση περιοχή ευαίσθητων χρήσεων όπως τα νοσοκομεία δημιουργεί έντονες επιφυλάξεις για την παράλληλη χωροθέτηση ενός συγκροτήματος, η λειτουργία του οποίου θα επιφέρει σημαντικές οκλήσεις διαφόρων τύπων. Πέραν αυτού όμως, η ανάπτυξη ενός πυκνού οικιστικού ιστού στους όμορους δήμους αλλά και στο σύνολο της πρωτεύουσας, επιβάλλει πολεοδομικά τη διατήρηση και αξιοποίηση των δημόσιων ελεύθερων εκτάσεων για τη δημιουργία χώρων πρασίνου και φυσικής αναψυχής. Πολύ περισσότερο δε, όταν αυτό προβλέπεται και από το θεσμικό πλαίσιο.

• Ασυμβατότητα με τα φυσικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του χώρου. Η δημιουργία του συγκροτήματος σε κάθε περίπτωση θα επιβαρύνει το φυσικό περιβάλλον. Θα συμβάλει στην παραπέρα υποβάθμιση του ρέματος του Ιλισού, θα αποκόψει την επικοινωνία (φυσική και οπτική) με τον ορεινό όγκο του Υμηττού και θα δημιουργήσει σημαντικές οκλήσεις στις υφιστάμενες ενότητες φυσικού πρασίνου. Ακόμη θα δημιουργήσει σημαντική μεταβολή στην κλίμακα και τη μορφή του υφιστάμενου συνόλου μονώροφων και διώροφων κτισμάτων στο εσωτερικό σημαντικών αδόμητων εκτάσεων.

• Ασυμβατότητα με τη χωρτικότητα της περιοχής. Στην υπόψη περιοχή δεν υπάρχει ενιαία έκταση αντίστοιχης αυτής που απαιτείται για την εγκα-

τάσταση του νέου συγκροτήματος, εκτός αν στο όλο σχέδιο περιληφθεί και η κατεδάφιση υφιστάμενων κτισμάτων με αρχιτεκτονική και ιστορική αξία. Ή, πράγμα ακόμη χειρότερο, η επέμβαση σε χώρους πρασίνου ή στο ρέμα του Ιλισού.

• Ασυμβατότητα με το κοινό αίσθημα κατοίκων και φορέων των όμορων περιοχών. Ο χώρος ήδη από το 1975 διεκδικείται για τη δημιουργία πάρκου μητροπολιτικού χαρακτήρα και η αίσθηση αυτής της προοπτικής έχει ιδιαίτερα εμπεδωθεί στους κατοίκους μετά την ανάθεση, ολοκλήρωση και παραλαβή της μελέτης για το «Μητροπολιτικό Πάρκο Γουδί – Ιλισός».

Με βάση τις εκτιμήσεις αυτές, σήμερα, όπως έχει γίνει κατανοητό, η μόνη θεμιτή επιδίωξη για το σύνολο του χώρου είναι η δημιουργία του Μητροπολιτικού Πάρκου «Γουδί – Ιλισός». Αυτό πρέπει να γίνει χωρίς αντιφατικούς και αποσπασματικούς σχεδιασμούς και χωροθετήσεις, μέσω μίας συγκροτημένης πολιτικής που θα οδηγήσει ώστε μεγάλο τμήμα του Πάρκου να είναι έτοιμο να λειτουργήσει την εποχή των αγώνων της Ολυμπιάδας 2004. Μία τέτοια πολιτική έχει ως προϋπόθεση τη θεσμοθέτηση του Μητροπολιτικού Πάρκου ως μεταολυμπιακής χρήσης του χώρου και το συγκερασμό της ολυμπιακής λειτουργίας με τις κατευθύνσεις σχεδιασμού του Πάρκου, για τη δημιουργία ενός χώρου «υψηλής οικολογικής ποιότητας».

Ο εν γένει σχεδιασμός για καθορισμό χρήσεων και δραστηριοτήτων στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας καθιστά αναγκαία την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση «πιέσεων και αιτημάτων» και για αθλητικά – ποδοσφαιρικά γήπεδα. Δεν μπορεί όμως περιπτωσιολογικά να αντιμετωπίζονται

Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης (ΝΜΑ) ξεκίνησε στραβά, θεμελιωμένο στα μεγαλεπήβολα και πομπώδη σχέδια των κυβερνήσεων της μεταπολίτευσης, με αποτέλεσμα να επείγονται όλοι να το κατασκευάσουν ώστε να καρπωθούν τα πολιτικά οφέλη και να μείνει το όνομά τους στη νεώτερη ιστορία μας. Η επιδειξιμανία αυτή είχε και σαν δεύτερο αποτέλεσμα την εμμονή της οικοδόμησης όχι απλά ενός τερατώδους κτιρίου πολλαπλάσιων τετραγωνικών από τα απαιτούμενα, αλλά και στη θέση Μακρυγιάννη, όπου εν γνώσει τους θα ανταγωνίζονταν τον Ιερό Βράχο. Στην πορεία και με περισσή αλαζονεία της εξουσίας, ο κάθε ΥΠΠΟ καταπατούσε νόμους και Σύνταγμα για την επίτευξη του σκοπού αυτού, παρ' όλες τις έντονες αντιδράσεις συλλόγων, και φυσικών προσώπων, όπως του ΣΑΔΑΣ, του ICOMOS, της Εν Αθήναις Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Ακαδημίας Αθηνών, καθηγητών Πανεπιστημίων, αρχιτεκτόνων και αρχαιολόγων της χώρας μας και του εξωτερικού. Αναφέρουμε ανάμεσα στους άλλους τον Κέννεθ Φράμπτον με άλλους 16 καθηγητές αρχιτεκτονικών Σχολών ανάμεσά τους και τον Μπερνάρ Τσουμί (μέχρι που ανέλαβε τη Μελέτη!) την ηγεσία της Αρχαιολογικής Εταιρείας, κ.κ. Πετράκο και Δοντά (ο Πετράκος ήταν και Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών) τον αείμνηστο Αριστομένη Προβελέγγιο, τους εξήντα γάλλους καθηγητές πανεπιστημίων ελληνιστές αρχαιολόγους και αρχιτέκτονες, και άλλους.

Στο Σύλλογο, λειτουργεί από το 1988 Μόνιμη Επιτροπή για το θέμα αυτό, και στο περιοδικό του Συλλόγου μας έχουν δημοσιευθεί πολλές φορές συγκεκριμένες αναλύσεις για το θέμα (ο Σύλλογος είχε παρέμβει και στο Συμβούλιο της Επικρατείας και είχε ακυρώσει τον προτελευταίο διαγωνισμό) και οι πάγιες θέσεις του ΣΑΔΑΣ ήταν πρώτα να γίνει αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την επιλογή θέσης και μετά αρχιτεκτονικός για το κτίριο.

Η Σχολή Αρχιτεκτόνων του Ε. Μ. Πολυτεχνείου έχει εκφράσει επίσης πολλές φορές σε κάθε ευκαιρία την αντίθεσή της στην ανέγερση ενός τερατώδους κτιρίου στο χώρο του Μακρυγιάννη, και τελευταία με απόφασή της δημοσιοποίησε την -στη συνέχεια δημοσιευόμενη- «Εκκλίση», την οποία συνεχώς προσυπογράφουν προσωπικότητες εκτός της Αρχιτεκτονικής Σχολής.

Γ. Μ. Σαρηνιάννης

ΕΚΚΛΗΣΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΒΡΑΧΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Με πολύ ανησυχία παρακολουθούμε την επιμονή των κυβερνήσεων τα τελευταία 15 χρόνια για την οικοδόμηση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης στο συγκεκριμένο χώρο του Μακρυγιάννη. Η κατάσταση ως σήμερα διαμορφώθηκε δραματικά με τρία σημεία που προσβάλλουν την Ακρόπολη και την αθηναϊκή ιστορία:

Πρωθείται η οικοδόμηση ενός υπερμεγέθους όγκου και μάλιστα αμφιλεγόμενης αρχιτεκτονικής αξίας σε αντιπαράθεση με τον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης, ο οποίος θα δεσπόζει τόσο στη θέαση της Ακρόπολης από την Αθήνα όσο και αντίστροφα. Σημειώνεται ότι στο χώρο του Μουσείου προβλέπονται εστιατόρια 1000 τετραγωνικών με τα ανάλογα βοηθητικά, καταστήματα κ.ά. που δεν συνάδουν με τη σοβαρότητα ενός Μουσείου τέτοιας παγκόσμιας ακτινοβολίας αλλά με μια κοινή εμπορική επιχείρηση.

Καταστρέφεται η μοναδική ανασκαφείσα πλήρης και ολοκληρωμένη βυζαντινή συνοικία των Αθηνών, με την κατασκευή επ' αυτής στο ένα μέρος τριών υπογείων για πάρκινγκ και βοηθητικούς χώρους του Μουσείου και στο άλλο μέρος με την εμφύτευση δεκάδων υποστυλωμάτων διαμέτρου από 3,5 έως 1,20 μέτρα μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, ενώ στο απομένον τμήμα εμφυτεύονται πλάγιες πασσαλοπήξεις αντιστηρίξεων επίσης μέσα στον αρχαιολογικό χώρο μήκους δεκάδων μέτρων και διαμέτρου 0,80 έως 1,20 μέτρων.

Εξαφανίζεται πίσω από τον όγκο του νέου Μουσείου και συνθλίβεται από αυτόν τον ιστορικό και κρυμμένο ως προστατευόμενο μνημείο, το κτίριο του πρώην στρατιωτικού Νοσοκομείου του Βάϊλερ (1832).

Κατά της ανέγερσης στο συγκεκριμένο χώρο, έχει ταχθεί το ελληνικό τμήμα του ICOMOS αλλά και το διεθνές ICOMOS στην ολομέλειά του από υπερεκατό κράτη-μέλη, ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων, η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία, εξήντα πέντε διαπρεπείς καθηγητές αρχαιολογίας και ιστορίας μεγάλων ξένων Πανεπιστημίων, το Καλλιτεχνικό Επιμελητήριο, εξήντα ένας φιλέλληνες ευρωβουλευτές από όλα τα κόμματα του Ευρωκοινοβουλίου και δεκάδες

άλλες προσωπικότητες στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Στην ανεξήγητη αυτή προσπάθειά τους, οι κυβερνήσεις, διέπραξαν σωρεία παρανόμων διοικητικών και αντιεπιστημονικών ενεργειών με αποτέλεσμα να ακυρώνονται συνεχώς οι πράξεις τους από το Συμβούλιο της Επικρα-

θεί το κτίριο μέχρι το καλοκαίρι του 2004, πολύ δε περισσότερο που ούτε είχε ούτε έχει ενταχθεί στο 3ο ΚΠΣ.

Κάνουμε έκκληση σε όλους τους αρμοδίους για ψυχραιμία, για την επικράτηση της κοινής λογικής και όχι χρήση αστήρικτων συναισθηματισμών για συγκάλυψη της καταστροφής της Ιστο-

τείας, αλλά και να ασκεί ποινική δίωξη και ο Εισαγγελέας.

Παράλληλα επισείεται η απειλή ότι αν σταματήσει η ανέγερση του Μουσείου θα χάσουμε την ευκαιρία της επιστροφής των ελγινείων μαρμάρων σε συνδυασμό με την Ολυμπιάδα, θέμα το οποίο είναι ευτελές ιδεολόγημα δεδομένου ότι πρώτο, ουδέποτε η βρετανική Κυβέρνηση συνέδεσε την επιστροφή των μαρμάρων με την ύπαρξη του Μουσείου και δεύτερο ήδη από πέρυσι είναι πλέον ή βέβαιο ότι σε καμία περίπτωση δεν ήταν τεχνικά δυνατό να ολοκληρω-

ρικής Αθήνας για ανεξήγητους λόγους, και ακόμη κάνουμε έκκληση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για αντικειμενική πληροφόρηση της Κοινής Γνώμης.

Κάνουμε έκκληση να σταματήσει την υστάτη στιγμή η καταστροφή, και να βρεθεί, μια και τώρα υπάρχει άνεση χρόνου, ο σωστός τόπος αλλά και το σωστό απαιτούμενο μέγεθος για ένα νέο Μουσείο Ακρόπολης, να αποκατασταθεί ο αρχαιολογικός χώρος και να ενταχθεί στο σύνολο των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας.

φωτ. Χαρίκλεια Χάρη

Δύο κτίρια σύγχρονης αρχιτεκτονικής «υπό διωγμό»

Αναστασία Πεπέ, αρχιτέκτων

Γυρίζοντας από μια εκδρομή στην Άνδρο, αισθάνθηκα ότι πρέπει να γράψω λίγες γραμμές για το Ξενοδοχείο Τρίτων του αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη στη Χώρα, που είδα βανδαλισμένο μέχρι το τέλος του. Μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια, μέχρι τα έπιπλα, που είχε σχεδιάσει ο ίδιος. Όλο, εκτός από το σκελετό και τα τούβλα του.

Οι κάτοικοι; Γιατί δεν φάνηκαν να δυσφημίστηκαν ή να ενοχλήθηκαν από αυτό το κακούρηγμα, το «τυχαίο»; Κανείς δεν δυσανασκέπησε ή ενοχλήθηκε από αυτό το βανδαλισμό, λες και το Ξενοδοχείο Τρίτων τους ενοχλούσε. Έτσι, όπως ενοχλούσε και τις κυρίες τις υπεύθυνες για τους παραδοσιακούς οικισμούς του ΥΠΕΧΩΔΕ, όταν εκφράστηκαν αρνητικά στο δημόσιο διάλογο στην Εθνική Πινακοθήκη, για αυτό το ξενοδοχείο, το 1989 στις διαλέξεις του Άρη Κωνσταντινίδη, που έδινε, παράλληλα με την Έκθεση του συνολικού έργου του.

Ασχέτως αν από τη μικρή βεράντα των δωματίων του ξενοδοχείου Τρίτων, στον ημιυπαίθριο χώρο μπροστά στη θάλασσα, μπορούσες να σταθείς πίσω από ένα διαφανές τζάμι, ή να δεχτείς την αλμύρα καταπρόσωπο της θάλασσας πίσω από ένα απλό μεταλλικό σπηθαίο. Ή ν' ακούσεις μόνο τον ήχο του κύματος που ξεσπάει από το ανοικτό της Άνδρου πέλαγος, μέσα στο κλειστό δωμάτιο του ξενοδοχείου Ξενία Τρίτων.

Δεν ήθελαν τον όγκο αυτό του κτιρίου οι υπεύθυνες του ΥΠΕΧΩΔΕ αν και η κλίμακα του όγκου του είναι ανάλογη με τα παλιά αρχοντικά σπίτια της Άνδρου, που βρίσκονται σκόρπια τριγύρω του. Πράγμα που πιστοποιεί ο οποιοσδήποτε, πηγαίνοντας επί τόπου, στην Άνδρο. Έτσι όπως διασπάται σε δύο πτέρυγες με μια εσωτερική αυλή στο ψηλότερο επίπεδο του οικοπέδου και τα διαμπερή καθιστικά που λειτουργούσαν ως συνέχεια της αυλής προς τη θάλασσα. Για να βλέπουν συγχρόνως προς την εσωτερική αυλή και τον οικισμό και προς τη μεριά του πελάγους. Δυσανασχετούσαν λοιπόν με την ύπαρξη της μοντέρνας κατασκευής μέσα στον παραδοσιακό αστικό ιστό της Χώρας της Άνδρου.

Όπως δυσανασχετούσε παλαιότερα η Βασίλισσα Φρειδερίκη, όταν αναγκάστηκε να επισκεφτεί τη Χώρα της Άνδρου και να δώσει χοροεσπερίδες προς τιμήν της στη μεγάλη εσωτερική αυλή του ξενοδοχείου Τρίτων. Δυσανασχετούσε με το μοντέρνο ύφος του αρχιτέκτονα, με τη λιτότητα της κατασκευής και με τα καθαρά χρώματα, που τολμούσαν να έρθουν σε ρήξη με το συντηρητισμό και την επίδειξη πλούτου της βασιλικής αυλής. Πράγματα γνωστά από τα κείμενα που έχει γράψει ο Άρης και την επιμονή του να τα δημοσιεύει. Για να γίνεται γνωστή η αντίθεση της αρχιτεκτονικής του με τη μοναρχία και την υποτέλεια. Και γιατί η αρχιτεκτονική

του Άρη Κωνσταντινίδη λειτουργούσε για αυτόν σαν γλώσσα.

Παράλληλα μ' αυτό το γεγονός συντάσσεται η «εξαφάνιση» – η σιωπηρή κατεδάφισή του – του Τυπογραφείου ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ στο Μαρούσι, ενός ιδιωτικού έργου, του αρχιτέκτονα Αριστομένη Προβελέγγιου, κατασκευασμένου μέσα στη δεκαετία 1957-67, ενός κοσμήματος σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής. Η ανεξαρτησία του κελύφους του από το φορέα του που τον αποτελούσαν τέσσερις μυκτοειδείς πλάκες και η βιοκλιματική προστασία του κελύφους του με τα σκίαστρα, για την καλύτερη λειτουργία του εσωτερικού του χώρου, έκανε το εγκαταλειμένο αυτό κτίριο να παραμένει ακόμα ζωντανό και σύγχρονο. Η κατεδάφιση έγινε παράλληλα με τα έργα της Αττικής οδού, στο χώρο των Ολυμπιακών Έργων, το Σεπτέμβριο του 2002, σε ένα μήνα.

ΑΥΤΑ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ συγκρίνοντας νομίζω πως έχει ήδη τελειώσει η εποχή της γενιάς αρχιτεκτόνων που έκτισε και δημιούργησε πολιτισμό, τη δεκαετία του 1960 και '70, στη χώρα μας. Τέλος εποχής λοιπόν. Αρχή μιας νέας ερχόμενης εποχής, της «Τρομοκρατίας» ακόμα και για τα κτίρια. Όταν καταλήγουν να «διώκονται» και να «κακοποιούνται» αυτά τα κτίρια – κι είναι με τέτοιο τρόπο, σαν να μην υπήρξαν ποτέ – μαθαίνεις, εκτιμάς, μετά την αίσθηση της απώλειάς τους, πως υπήρξε μια ενότητα πνεύματος της αρχιτεκτονικής σ' αυτό τον τόπο. Πως υπήρξε ένα ενιαίο πνεύμα που γέννησε τα έργα αυτά και πως ωρίμασαν σε ενότητα με το Τοπίο και με το Λόγο.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΝΑ ΜΗ ΒΛΕΠΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ του σήμερα, όταν τα κτίσματα αυτά ελλείπουν. Μαθαίνουμε να μη βλέπουμε, άρα και να μην αρθρώνουμε λόγο. Όταν πάψουμε να σκεπτόμαστε, τότες θα πάψει να υπάρχει σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική. Τα κτίρια αυτά αρθρώνουν Λόγο μέσα από τις αντιθέσεις τους. Αρθρώνουν τον εσωτερικό διάλογο του ανθρώπου με το κτίριο, που το κατοικεί. Αρθρώνουν Λόγο μέσα από τις κατασκευαστικές λεπτομέρειές τους, τα συνολικά σχέδια και την αρχιτεκτονική τους δομή. Όταν υπάρχει εσωτερικός διάλογος του ανθρώπου με το κτίσμα και το τοπίο τότε υπάρχει ενότητα πνεύματος και η αρχιτεκτονική αποκαθίσταται ως γλώσσα αληθινή και σύγχρονη.

Είναι ανούσιο λοιπόν να ζητάμε από τον πολίτη σήμερα να αρθρώσει σωστό λόγο ή από τον αρχιτέκτονα, όταν παύουν να υπάρχουν τέτοια κτίρια.

Αν θελήσουμε να ξανακτιστούν τα κτίρια αυτά σωστά – όπου υπάρχουν σχέδια – η μόνη λύση είναι να προστατευτούν ως διατηρητέα. Ειδικά το Ξενία Τρίτων Άνδρου θα μπορούσε να συντηρηθεί. Λειτουργούσε, έστω και υποτυπωδώς, μέχρι το 1999.

Δυστυχώς ο Ε.Ο.Τ. δεν υποχρέωνε από την αρχή της λειτουργίας τους, τους ενοικιαστές που εκαρπύοντο τα έσοδα των ΞΕΝΙΑ, να αναλάβουν την ευθύνη για τη συντήρησή τους. Έτσι παρουσιάζεται το φαινόμενο σήμερα να έχουν υποστεί τόσο τρομερές φθορές, ώστε να γίνεται ακόμα πιο εύκολο να θεωρηθούν ως οικόπεδα. Τίθεται θέμα η κήρυξή τους ως διατηρητέα και η συντήρησή τους θέμα ευθύνης, από τους αρχιτέκτονες και την πολιτεία.

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ σήμερα έχει συστήσει τριμελή Επιτροπή Αρχιτεκτονικής Προστασίας & Περιβάλλοντος και κινείται η διαδικασία χαρακτηρισμού των ΞΕΝΙΑ συνολικά από το Υ.Π.Π.Ο, ως διατηρητέα.

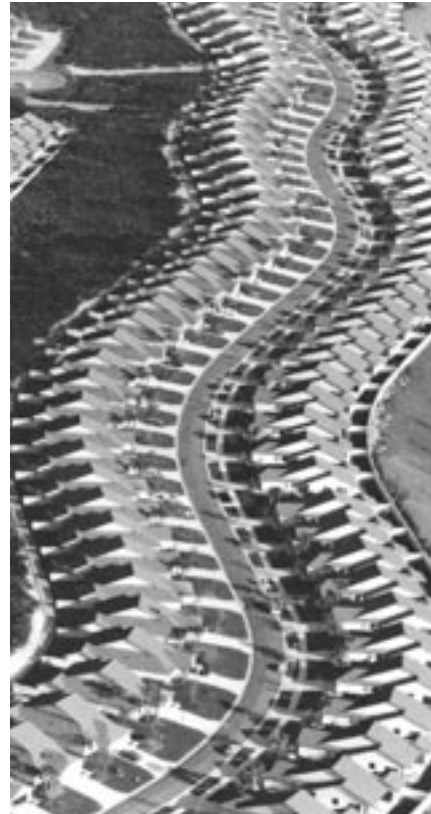

ΞΕΝΙΑ ΤΡΙΤΩΝ ΑΝΔΡΟΥ [φωτ. Σεπτέμβριος 2003]
κάτω και δίπλα πάνω: Γενική άποψη του Ξενοδοχείου μετά την κακοποίηση και η εσωτερική αυλή στο ψηλότερο επίπεδο του οικοπέδου
δίπλα κάτω: Το εσωτερικό του κτιρίου με τη reception

The European City in Transition - The City and the Region

Δημήτρης Πολυχρονόπουλος, αρχιτέκτων, επίκ. καθηγητής Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΔΠΘ

Διοργανωτής: Bauhaus – Universität Weimar Βαϊμάρη 14/15 Νοεμβρίου 2003

Το αντικείμενο του διεθνούς συνεδρίου αφορούσε τις νέες αστικές μορφές και λειτουργίες στην Ευρώπη σε σχέση με το ευρύτερο χωρικό πλέγμα. Η σχέση πόλης και περιφέρειας έχει αναβαθμιστεί σε κύριο αντικείμενο του επιστημονικού διαλόγου, καθώς εμφανίζονται νέες μορφές και σχήματα της αστικοποίησης. Στις μέρες μας, φαίνεται ότι η διάκριση του χώρου σε «εντός» και «εκτός» της πόλης έχει γίνει ιδιαίτερα ασαφής, καθώς δεν προσδιορίζεται με σαφήνεια ο αστικός και ο εξωαστικός χώρος. Ένα σύνθετο πλέγμα αλληλεξαρτήσεων συνενώνει αστικές, περιαστικές, περιφερειακές και αγροτικές περιοχές. Η «πόλη περιφέρεια» ("city region") μας προκαλεί να επαναπροσδιορίσουμε την έννοια της αστικότητας. Η ανάλυση της σύγχρονης αστικής ανάπτυξης μας δείχνει τον αυξανόμενο ρόλο πρώην έξω-αστικών περιοχών στη λειτουργία των σύγχρονων πόλεων και μητροπόλεων. Οι αστικές λειτουργίες συγκεντρώνονται έξω από τους πυρήνες των παραδοσιακών πόλεων όπου αναπτύσσεται μια καινούργια κοινωνική ζωή. Οι μεταβολές αυτές εγείρουν θεμελιώδη ερωτήματα όπως:

Πώς μπορούμε να προσδιορίσουμε, να ερμηνεύσουμε και να αναλύσουμε τις νέες χωρικές-λειτουργικές σχέσεις της περιφέρειας και της πόλης;

Ποιες είναι οι προκλήσεις για το σχεδιασμό του αστικού χώρου και των αρχιτεκτονικών μορφών σε σχέση με τις νέες περιφερειακές και προαστιακές επεκτάσεις;

Ποιο ρόλο παίζουν οι περιφέρειες στην παγκόσμια οικονομία και πώς η παγκοσμιοποίηση επιδρά στη μορφοποίηση του «μητροπολιτικού» χώρου;

Ποιες είναι οι ευκαιρίες που δίνονται μέσα από την ενδυνάμωση της περιφερειακής και αστικής διακυβέρνησης (urban governance);

Τις απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά επικείμεναν να δώσουν πάνω από 100 ακαδημαϊκοί, επαγγελματίες και νέοι επιστήμονες, κυρίως από χώρες της Ευρώπης, προερχόμενοι από συναφή με το αντικείμενο του συνεδρίου επιστημονικά πεδία κυρίως, αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, κοινωνιολόγοι, πολιτικοί επιστήμονες, ιστορικοί και γεωγράφοι.

Η πρώτη εισαγωγή στο αντικείμενο του συνεδρίου έγινε από τον Paul Kennedy (Αρχιτεκτονική Σχολή του University of Manchester) με την εισήγηση του «Architects in a Globalized World». Το περίγραμμα των ομάδων εργασίας τέθηκε μέσα από δυο εναρτημένες συζητήσεις στρογγυλής

τράπεζας. Η πρώτη είχε τίτλο «Περιφέρειες και παγκοσμιοποιημένη πόλη» με συμμετέχοντες τους: Ed Soja (Los Angeles), Klaus Kunzmann (Dortmund), Patrick Le Gales (Paris). Η δεύτερη είχε τίτλο «Πώς μοιάζει η Πόλη-Περιφέρεια» με συμμετέχοντες τους: Jeffrey Sellers (Los Angeles), Sako Musterd (Amsterdam), Inés Sanchez de Madariaga (Madrid).

Τα θέματα των παράλληλων παρουσιάσεων μεταξύ των οποίων ξεχώρισε ιδιαίτερα εκείνο το οποίο συντόνισε ο Francois Acher, αφορούσαν μεταξύ άλλων: την περιφερειοποίηση της αστικής ζωής, το αστικό περιβάλλον σε επίπεδο περιφέρειας, την αρχιτεκτονική για την περιφέρεια, την έννοια της αστικότητας στις αστικές περιφέρειες, τη μετανάστευση και τις «μετακινούμενες πόλεις», τις εξελίξεις στα ανατολικοευρωπαϊκά αστικά κέντρα, τη σχέση της περιφερειακής ανάπτυξης με τις αστικές μορφές, κ.ά.

Η ελληνική παρουσία στο Συνέδριο ήταν σημαντική (5 εισηγήσεις, 7 εισηγητές).

Ειδικότερα, στο πάνελ για τις σύγχρονες θεωρίες για τον αστικό χώρο ο Σωτήρης Παυλάς από το ΕΜΠ ανέλυσε τις τάσεις συγκέντρωσης και αποκέντρωσης στο ελληνικό αστικό σύστημα, ενώ οι Γιώργος Γρεκούσης και Πάνος Μανέτος από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ανέπτυξαν εφαρμοσμένα μοντέλα προσέγγισης της χωρο-χρονικής εξέλιξης στον αθηναϊκό αστικό χώρο. Οι Βύρων Ιωάννου και Δημήτρης Πολυχρονόπουλος από το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου, αναφέρθηκαν στις πτυχές των σύγχρονων μεταβολών στις παγκόσμιες μητροπόλεις συσχετίζοντάς τις με το παράδειγμα της Αθήνας, στο πάνελ για τις δομικές αλλαγές στην πόλη ("Localized" metropolis - New shifts within Athens metropolitan area). Ο Δημήτρης Καλιόρας από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, στο ίδιο πάνελ, ανέλυσε τους τύπους περιφερειακής ανάπτυξης στις χώρες της διέυρυνσης. Ο Γιώργος Κανδύλης, αναφέρθηκε στις διαδικασίες της περιφερειοποίησης του αστικού χώρου ή της αστικοποίησης της περιφέρειας μέσα από το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης, στο πάνελ για τις «μετακινούμενες» πόλεις και τη μετανάστευση.

Στη συνέχεια ακολουθεί κείμενο του καθηγητή Frank Eckardt από τη σχολή Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Bauhaus της Βαϊμάρης, το οποίο έγραψε μετά από πρόσκληση για το περιοδικό του ΣΑΔΑΣ, σε μια απόπειρα σκέψης και ευρύτερου απολογισμού πάνω στο προαναφερόμενο συνέδριο του οποίου υπήρξε άλλωστε και βασικός διοργανωτής. Στη μετάφραση του κειμένου από τα Γερμανικά, βοήθησε ο συνάδελφος Κ. Σερράς, αρχιτέκτων-Δρ. πολεοδομίας.

Πόλη και Περιφέρεια

Frank Eckhardt, καθηγητής Πολεοδομίας στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου Bauhaus

Απολογισμός του συνεδρίου με θέμα: «The City and the Region» Bauhaus – Universität Weimar

Μέσα από την εστίαση του τρίτου και τελευταίου συνεδρίου (Νοέμβριος 2003) της σειράς εκδηλώσεων του Πανεπιστημίου Bauhaus της Βαϊμάρης με γενικό τίτλο «The European city in transition», στις σχέσεις πόλης – περιφέρειας, μπόρεσε να αναπτυχθεί μια ευρύτατη συζήτηση γύρω από τις απόψεις των επιστημών που ασχολούνται με το χώρο. Πρόθεση των διοργανωτών υπήρξε, η παρουσίαση τόσο θεωρητικών προσεγγίσεων, όσο όμως και συγκεκριμένων μελετών περίπτωσης, οι οποίες επιχειρούν την ανάλυση της σύγχρονης αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Σε ανταπόκριση προς την ανάγκη διοργάνωσης ενός συνεδρίου με διευρωπαϊκό χαρακτήρα, παρουσιάστηκαν εισηγήσεις από σχεδόν όλα τα Ευρωπαϊκά κράτη. Το Πανεπιστήμιο Bauhaus, μέσα από την πρόσφατη δημιουργία του «Ινστιτούτου Ευρωπαϊκής Πολεοδομίας» επικύρωσε την ενσωμάτωση στο πρόγραμμα του συνεδρίου, όλων των καθοριστικών για το σχεδιασμό του χώρου τομέων. Στο φάσμα των εισηγήσεων που υποβλήθηκαν, συγκαταλέγονταν αστικοί κοινωνιολόγοι, περιφερειολόγοι, οικονομολόγοι, αρχιτέκτονες, γλωσσολόγοι, ερευνητές των ζητημάτων μετανάστευσης, χωροτάκτες – πολεοδόμοι κ.ά. Ενώ στις ομάδες εργασίας συζητήθηκαν, οργανωμένες κατά θέματα, οι μελέτες περίπτωσης,

στα φόρουμ δόθηκε η δυνατότητα να διερευνηθούν επίκαιρα ερωτήματα γύρω από την πολεοδομική και περιφερειακή έρευνα. Σ' αυτό το πλαίσιο, το πρώτο φόρουμ καταπιάστηκε με την αντίθεση μεταξύ της βορειοαμερικανικής και μιας περισσότερο ευρωπαϊκής θεώρησης των πραγμάτων, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως εν μέρει αντιφατική.

Ο Edward Soja, ο σημαντικότερος και διεξοδικότερος οπωσδήποτε εκπρόσωπος της λεγόμενης «L.A. School», αναφέρθηκε στην εμπειρία του Urban Sprawl (αστική διάχυση) στην Καλιφόρνια και διαπίστωσε ότι οι θεωρητικές – επιστημονικές προσεγγίσεις αυτής της διαδικασίας είναι εσφαλμένες και ανεπαρκείς. Είναι εσφαλμένες, επειδή η περιφερειοποίηση του Λος Άντζελες δεν μπορεί να γίνει κατανοητή με βάση το συμβατικό μοντέλο της προαστιαποίησης. Ο Soja παρέπεμψε κυρίως στην υψηλή πυκνότητα του περιφερειακού χώρου, η οποία προσεγγίζει το επίπεδο αυτής της Νέας Υόρκης. Στις αναλύσεις του συμπέρανε επομένως, ότι κατά την τρέχουσα ερμηνεία των παγκοσμιοποιημένων χώρων υπάρχει μια γενική ανεπαρκής κατανόηση της διαδικασίας της περιφερειοποίησης, απέναντι στην οποία αντέτεινε με ενθουσιασμό το σχέδιό του για μια περιφερειακή θεώρηση της έρευνας για την πόλη. Σύμφωνα με αυτά εισερχόμαστε σε μια νέα φάση κοινωνικής παραγωγής του χώρου, μέσα από την οποία προκύπτει η νέα έννοια της περιφέρειας, ως κατευθυντήριο μοντέλο.

Ο Klaus Kunzmann, κατά την παρουσίαση της χωρικής ανάπτυξης, δε θέλησε να αποκλείσει μεν τέτοιες απόψεις, όμως προπαγάνδισε με τη διάλεξή του την έως τώρα ανεπάρκεια των αναλυτικών μεθόδων και μεταφορών (όχι μόνο τη θρυλική μπλε μπανάνα από το Λονδίνο διαμέσου του Ρίνου προς την Ιταλία), οι οποίες χρησιμοποιούνται γενικά στη μελέτη της ευρωπαϊκής περιφερειακής ανάπτυξης.

Στην αμερικανο-ευρωπαϊκή συνομιλία αντέδρασε με παρέμβασή του ο Patrick Le Galès, εκδότης του «International Journal of Urban and Regional Research», προσπαθώντας να συνθέσει τα σημαντικότερα στοιχεία των δυο προηγούμενων συνεισφορών, όσον αφορά τους χωρο-επιστημονικούς τους στόχους. Στη συνέχεια ο γάλλος πολιτικός επιστήμων, υπερβαίνοντας τα ήδη παρουσιασθέντα, προσάρμοσε το θέμα σε μια κοινωνιολογική διερεύνηση, μέσα από την αναζήτηση του εναπομείναντα ρόλου του κράτους, την κεντρική σημασία των ενδιάμεσων δομών και φορέων και τη σημασία της προοπτικής για ένταξη νέων «εταιρών» στη διαδικασία του σχεδιασμού.

Στο δεύτερο φόρουμ η συζήτηση συνεχίστηκε σε ένα πιο συγκεκριμένο επίπεδο. Ο Jeffrey Sellers, προερχόμενος, κατά δική του ομολογία από «μια άλλη L.A. School», περιέγραψε το παράδειγμα της μητρόπολης Πόρτλαντ, στην Πολιτεία Όρεγκον, στα βόρεια της Καλιφόρνιας, για να διαδηλώσει τις επιδράσεις των μέτρων πολιτικής στη χωρική εξέλιξη. Αντιτάχθηκε έτσι στην κάπως στερεότυπη εικόνα της χωρικής πολιτικής των ΗΠΑ, όπου όλα υποτίθεται ότι είναι δυνατά, ενώ τα πολιτικά προγράμματα είναι απλώς «ήμερες χάρτινες τίγρεις». Είναι εντυπωσιακό για παράδειγμα, με ποιο τρόπο μέσα από τις προωθούμενες πολιτικές μπόρεσαν να αντιμετωπισθούν οι διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού.

Αντίποδας του Sellers στο φόρουμ ήταν ο γεωγράφος Sako Musterd, ο οποίος αναφέρθηκε στο Άμστερνταμ και στο λεγόμενο μοντέλο Randstad (οι τέσσερις ολλανδικές πόλεις: Ουτρέχτη, Ρότερνταμ, Άμστερνταμ, Χάγη, που συχνά θεωρούνται ως μια πόλη), το οποίο τουλάχιστον στο ολλανδικό, αν όχι και στο ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι βασίζεται σε μια ήδη υφιστάμενη περιφερειοποίηση σημαντικών αστικών περιοχών. Με βάση τις ημερήσιες μετακινήσεις εργαζομένων μπόρεσε να υποστηρίξει, ότι η πόλη είναι στην ουσία σημαντικότερη από τις περιφερειακές συγκεντρώσεις, ακόμα και αν οι τελευταίες μοιάζουν να ενισχύονται λόγω της ολοένα και εντονότερης από άποψη κτισμένου χώρου προσέγγισης των πολεοδομικών ορίων. Αν όμως στην πιο πυκνή οικιστική συγκέντρωση της Ευρώπης δε δημιουργείται περιφερειακή συνείδηση και στο μοντέλο Randstad, παρά την αναμφισβήτητη ισχυρή παράδοση περιφερειακού σχεδιασμού που έχει να επιδείξει η Ολλανδία, δε μπορεί να γίνει λόγος για μια περιφερειοποίηση της αστικής ζωής, μπορούμε άραγε να θεωρήσουμε το κατηγορητήριο του Soja ως πραγματιστικό;

Η Ines Sanchez de Madariaga, ισπανίδα καθηγήτρια πολεοδομίας, επιχείρησε να απαντήσει αυτό το ερώτημα, με τον τρόπο που τίθεται για την πραγματιστική πολεοδομία. Σ' αυτό το πλαίσιο κατανόησε την προσέγγιση του Soja ως ενίσχυση μιας τάσης, που αναμφισβήτητα δεν μπορεί να αποδειχθεί σφαιρικά, όμως διαθέτει μια κάποια αναπτυξιακή λογική, η οποία επίσης και στο ευρωπαϊκό επίπεδο είναι τουλάχιστον κατά περιοχές σημαντική: η διαφορά μεταξύ πόλης και περιφέρειας, και σ' αυτό το πνεύμα επίσης: η περιφέρεια δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί πλέον τόσο δυαδικά, όπως προβλέπει η συνήθης δυαδικότητα χωρικών κατηγοριών. Πολύ περισσότερο θα πρέπει να κατευθυνθούμε προς ένα ποικίλο και αντιφατικό αστικό τοπίο, το οποίο από πλευράς σχεδιασμού θα πρέπει να ιδωθεί με βάση τα εργαλεία και όχι πλέον τις προτεραιότητες των αστικών μοντέλων. Ως εργαλεία νοούνται κατά τη γνώμη της, τα παρουσιασθέντα παραδείγματα από την Ολλανδία και τις ΗΠΑ, πετυχημένων αλληλεπιδράσεων στον περιφερειοποιημένο χώρο και προπαντός αναφορικά με μια περιβαλλοντικά συμβατή και βιώσιμη χρήση του χώρου, τόσο για την πόλη, όσο και για την περιφέρεια.

Από πραγματιστική άποψη αφενός μεν θα πρέπει ένας πολεοδομικός και περιφερειακός σχεδιασμός, να απεμπλακεί από μια κατευθυνόμενη θεώρηση προς όφελος επιρροών χωρικού περιεχομένου, αφετέρου δε, δεν θα πρέπει να κατανοεί την αναγέννηση των κέντρων ως δράση ενάντια στις ισχυρές φυγόκεντρες δυνάμεις, τις οποίες ασκεί η περιφερειοποίηση προς όφελος των περιφερειακών περιοχών. Το θέμα αυτό πρόκειται να συζητηθεί διεξοδικότερα σε μια δημοσίευση που προετοιμάζουν οι Max Welch-Guerra και Frank Eckhardt ως πέμπτο τόμο της σειράς «The European city in transition».

αφιέρωμα

Θέα από τον περιφερειακό του Υμηττού, φωτ. Χ. Χάρη

Φύση, Αρχιτεκτονική, Αειφορία

Επιμέλεια: Μιχάλης Α. Βιδάλης, Αναστασία Πετιέ

«Όμορφες παραλίες, δάση και νησιά όμορφα καταστρέφονται...»*

Μια μαρμαρυγή (και δυο κουβέντες)

Την ώρα που άστραφταν τα ξίφη των μονομάχων στη Βουλή – και οι λέξεις παρέδιδαν το πνεύμα τους, ασφικτικά κλεισμένες στα κλουβιά της βαρετής κοινοτοπίας, ακούστηκε μια φωνή από ψηλά: «Η καταστροφή των πόλεων και του χώρου είναι βαριά υποθήκη όχι μόνο για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη,

αμών, με νέους σχεδιασμούς και οικοδομήσεις(…) Χωρίς βελτίωση, χωρίς διέξοδο, χωρίς κορεσμό της δίψας για οικοπεδοποίηση, καταπάτηση, οικοδόμηση, υπηρεσίες»...

Τη βαθιά σιωπή της αιθουσας διέκοψαν κάτι ένοχες ανταλλαγές επιδοκμαστικών ψιθύρων, από αυτές που εκφράζονται με τη χαρακτηριστική κίνηση του κεφαλιού... Ο πρωθυπουργός, σε βαθιά περίσκεψη –και μάλλον στενοχωρημένος– άκουγε προσε-

πάνω: Πανοραμική άποψη του χώρου Μακρυγιάννη από την Ακρόπολη, φωτ. Α. Πεπέ

αλλά και για την αξιοπιστία»... Εκείνη τη στιγμή βρισκόταν στο βήμα ο πρωθυπουργός της χώρας. Κατάλαβε ότι άκουγε τη φωνή του Αριστομένη Προβελέγγιου. Αλλά δεν τον έβλεπε. Η φωνή ερχόταν από ψηλά, από μια μαρμαρυγή στην οροφή της Βουλής... Ο πρωθυπουργός, σαστισμένος σταμάτησε. Τον ήξερε τον Προβελέγγιο. Και ακριβώς γι' αυτό το λόγο ένιωσε απέραντη ενοχή για τα έργα, το βίο και την πολιτεία της κυβέρνησής του (εις ό,τι αφορά, ειδικά το περιβάλλον)... Αμίλητος έγενεψε στους βουλευτές να σιωπήσουν και να ακούσουν την ουράνια φωνή: «Στην επιβάρυνση και επιτάχυνση της κρίσης(…) συνέβαλε το μοντέλο της αστικοποίησης ακόμα και των θερέτρων στον αιγιαλό ή και στο βουνό μα και των αγροτικών μέχρι χτες οικι-

κτικά: «Γιατί στον τόπο μας, που έχει ειδικές ευνοϊκές συνθήκες (σ.σ.: ηλιακή ενέργεια, αιολική κ.τ.λ.) κάποιοι προτιμούν να είναι βίαιος επαπτότοπος, τουριστότοπος και ρεμπελότοπος και όχι τόπος έρευνας και τεχνολογίας» ZZZ Ακούστηκε ένα φτερούγισμα στην αιθουσα της Βουλής. Η μαρμαρυγή στην οροφή εξαφανίστηκε... Οι αρχηγοί συνέχιζαν τις ξιφομαχίες τους.

από την εφημ. Ελευθεροτυπία, 29.01.2004

* Παράφραση του τίτλου της ταινίας του Ζντράν Ντραγκλοβιτς «Όμορφα χωριά, όμορφα καίγονται» που αναφερόταν στην επίθεση του NATO κατά της Γιουγκοσλαβίας...

Θα αποτελούσε μια ορθή τακτική ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων, ως επιστημονικό και συνδικαλιστικό όργανο να μην αναμιγνύεται στα πολιτικά δρώμενα. Με το τέλος των πρόσφατων εκλογών όμως, μας επιτρέπεται να εκφράσουμε μερικές σκέψεις που αφορούν στις «γκρίζες σκιές» μιας διαχρονικής πολιτικής που ασκείται από όλες τις εκάστοτε κυβερνήσεις, αδιακρίτου χρώματος, σε βάρος του φυσικού και του μοναδικού σε πλούτο φυσικού τοπίου της χώρας μας.

Το κρίσιμο δίλημμα «ανάπτυξη» ή «προστασία του περιβάλλοντος» φαίνεται ότι η πολιτεία το αντιπαρέχεται με άγνοια αλλά και περιφρόνηση παρά κάθε υπόδειξη ή και αντίσταση που προβάλλεται από τους επιστημονικούς φορείς και τους πολίτες.

Πίσω από σαθρά επιχειρήματα που προβάλλονται στις αντιρρήσεις κρύβονται γενικές και πάγιες αντιλήψεις εξουσιαστικής αυθαιρεσίας και μιας καθεστωτικής νοοτροπίας απέναντι στο πρόβλημα του βιασμού της φύσης.

των αστικών κέντρων, η αυθαίρετη δόμηση που εκτείνεται σε όλη την έκταση της εθνικής γης, η καταστροφή του δασικού πλούτου –όσοι έχει απομείνει– η έλλειψη λειτουργικών υποδομών στα αστικά κέντρα (έλλειψη αστικού και περιαστικού πρασίνου, κυκλοφοριακές πιέσεις, απουσία αντιπλημμυρικής προστασίας, απόβλητα στερεά και υγρά) είναι στοιχεία που δεν συνιστούν μια συντεταγμένη και εκσυγχρονισμένη πολιτεία.

Θα προσθέταμε και την έλλειψη σεβασμού προς την αρχιτεκτονική μας κληρονομιά που συνοδεύεται από την ανεπάρκεια και την ισοπεδωτική περιφρόνηση και αλαζονεία των εντεταλμένων κρατικών φορέων.

Ας καταγράψουμε όμως μερικά δείγματα «κρατικής αυθαιρεσίας», όσα τουλάχιστον έχουν γίνει ευρύτερα αντιληπτά. Αυτά αποτελούν προϊόντα μιας νομιμοφανούς κρατικής νομοθετικής ρύθμισης που διατηρεί το χαρακτήρα του αυθαιρέτου και συμπαρασύρει την αυθαιρεσία της ατομικής δόμησης σε ρυθμούς ανεξέλεγκτους...

πάνω: Θέα Πεντέλης από τον περιφερειακό του Υμηττού, φωτ. Χ. Χάρη

Το αδίκημα είναι διαρκές και χρεώνεται σε όλες τις μεταπολεμικές κυβερνήσεις μας.

Η προϊούσα όμως καταστροφή του φυσικού πλούτου της χώρας μας στις μέρες της «ολυμπιακής ιδέας» και των «ολυμπιακών έργων», διακρίνεται από μια πρωτοφανή ένταση και έναν υπερβάλλοντα ζήλο... Οι ασκούμενες πολιτικές έχουν φαινομενική «νομιμότητα» και γίνονται στο όνομα μιας θολής και νεφελώδους αναπτυξιακής αναγκαιότητας, παρασύροντας σε μια ραγδαία καταστροφή το φυσικό περιβάλλον και παράλληλα διαλύουν όλες τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές. Η οικολογική κατάρρευση

1. Το τεχνολογικό πάρκο «Ακρόπολις» σε δασική ζώνη της Πάρνηθας στα Κιούρκα.
2. Συγκροτήματα ξενοδοχειακά στη λιμνοθάλασσα Κοκυλίου – Στροφυλίας στο Καϊάφα.
3. Η παραλία του Λαγονησίου και η αξιοποίησή της από την ΕΤΑ (Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα)
4. Το πευκοδάσος στη Σιθωνία και η οικοδόμησή του στο Πόρτο Καράς
5. Το «πάρκο» του Ελληνικού και η οικοπεδοποίησή του.
6. Ο Μαραθώνας, το κωπηλατοδρόμιο και η κατάκωση των αρχαιοτήτων.
7. Η περιοχή στο Γουδί και το γήπεδο ποδοσφαίρου.

πάνω: Χώρος στρατιωτικού νοσοκομείου κοντά στο ΝΙΜΙΤΣ, όπου η Εκκλησία προτίθεται να ανεγείρει τεράστιο ξενοδοχείο

8. Η εκχώρηση του καζίνο «Μον Παρνές» και σημαντική δασική έκταση που το περιβάλλει μέσα στον «Εθνικό Δρυμό».
9. Τα παράνομα ξενοδοχεία στη Ρόδο σύμφωνα με καταγγελίες του Νομάρχη Δωδεκανήσου.
10. Παραχώρηση Αλυκών Αναβύσσου έκτασης 1.600.00 τμ. στην ΕΤΑ.
11. Η παραλία Σαρωνικού και οικοδόμηση στο Δέλτα Φαλήρου μεγακατασκευών.
12. Οικοδόμηση στο δάσος του Καρέα εκκλησιαστικού συγκροτήματος.
13. Η παράνομη οικοδόμηση με άδεια που ακυρώθηκε από το ΣτΕ του δημοσιογραφικού χωριού για την ολυμπιάδα στο Μαρούσι.
14. Οι προσπάθειες για παράνομη οικοδόμηση του Δάσους Συγγρού Καρέλλα στο Μαρούσι.
15. Χωροθέτηση και όροι δομήσεως για το Μουσείο Γουλανδρή στο χώρο πρασίνου στο πάρκο Ριζάρι.
16. Τροποποίηση του σχεδίου πόλεως στη Ν. Φιλαδέλφεια με ειδικές διατάξεις για την ανέγερση συμπλέγματος σταδίου ποδοσφαιρικής ομάδας.
17. Τροποποίηση σχεδίου πόλεως με αλλαγή χρήσης γης στο Δήμο Βούλας.
18. Αρχαιολογικό πάρκο Μαραθώνα με κατάληψη της παραλίας, όπου υπάρχει σημαντικός πρωτοκυκλαδικός οικισμός.
19. Παράνομη λειτουργία του Village Park στο Ρέντη χωρίς να έχει εκδοθεί νόμιμη οικοδομική άδεια.
20. Δασική έκταση στο Διόνυσο της Πεντέλης ιδιοκτησίας εκκλησιαστικής με σκοπό την οικοδομική εκμετάλλευση.
21. Επέκταση του συγκροτήματος Μεγάρου Μουσικής εντός του πάρκου της Ελευθερίας.
22. Χωροθέτηση και έκδοση οικοδομικής άδειας του Μουσείου Ακρόπολης στη θέση Μακρυγιάννη με ειδικούς όρους δομήσεως και έγκριση περιβαλλοντικής μελέτης με ειδική νομοθετική ρύθμιση που περιλαμβάνεται στο νόμο περί ολυμπιακών έργων.
Φυσικά η λίστα είναι ανοιχτή...

Παρουσιάζοντας αυτά τα δείγματα της κρατικής αυθαιρεσίας, επιχειρούμε να αποκαλύψουμε την παντελή έλλειψη κανόνων και τη μη τήρηση ενός ισχυρού και σεβαστού

νομοθετικού πλαισίου που θα ήταν έστω και τώρα μια ανασχετική τροχοπέδη στην καταστροφή του φυσικού τοπίου.

Θα πρέπει νομίζουμε να υπάρχουν σταθερές νομοθετικές ρυθμίσεις που να τηρούνται απαραίτητα από το κράτος χωρίς να οδηγούν σε προσφυγές στο Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο (ΣτΕ).

Νομίζουμε ότι μια ορθή οικονομική διαχείριση του φυσικού πλούτου της χώρας που θα αποτελεί και ουσιαστική συντελεστή ορθής τουριστικής ανάπτυξης, προϋποθέτει την ύπαρξη:

- Εθνικού κτηματολογίου
- Εθνικού χωροταξικού σχεδίου
- Περιφερειακών χωροταξικών σχεδίων
- Πλήρεις δασικούς χάρτες
- Ρυθμίσεις και προστασία της αιγιαλίδας ζώνης
- Ελέγχους της αυθαίρετης δόμησης, κρατικής και ιδιωτικής.
- Ενόσ σύγχρονου αρχαιολογικού νόμου
- Ενόσ νομοθετικού πλαισίου για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς

Οι όροι αυτοί που έχουν επανειλημμένα διατυπωθεί στα κείμενά μας, στα συνέδρια μας, στις διαμαρτυρίες μας και στις υποδείξεις μας, αποτελούν νομίζουμε στο μέτρο που μας αναλογεί ως αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, ελάχιστες αποτελεσματικά την πολιτική που θα την οδηγήσει στην αναγκαία πολιτισμική ευρυθμία και ευταξία απέναντι στο ευαίσθητο φυσικό τοπίο της πατρίδας μας.

Νομίζουμε ότι κάποτε πρέπει να γίνει η αρχή για τη θεραπεία των κακώς κειμένων και να διατυπωθεί μια προοπτική για την εφαρμογή ενός θεσμικού προγραμματικού σχεδίου για περιβάλλον που θα αποδείξει ότι ο πολιτισμός μας ήταν πάντοτε προσαρμοσμένος στη λεπτή αισθητική του ελληνικού τοπίου.

Αυτό είναι συνυφασμένο με μια ιδιαιτερότητα γεωπολιτική που δεν μπορεί να μας την αφαιρέσει και να την καταστρέψει κανείς και πολύ περισσότερο εμείς οι ίδιοι.

Η προβληματική της πράσινης αρχιτεκτονικής

του **Μιχάλη Α. Βιδάλη**, MArch., αρχιτέκτονα

«Το κύριο πρόβλημα της οικολογικής αρχιτεκτονικής», γράφει ο Lucius Burckhardt με το καυστικό χιούμορ που τον διέπει, «είναι ότι δεν μπορείς να αναγνωρίσεις οπτικά ένα «οικολογικό κτίριο», δεν ξεχωρίζει. Το κύριο πρόβλημα της οικολογίας είναι ότι αυτή είναι ασάφης... Μπορείς βέβαια να κατασκευάσεις την εικόνα μίας οικολογικής κατοικίας. Το σπίτι κάτω από τη μηλιά για παράδειγμα. Ή μπορείς να υπολογίσεις πώς να εξοικονομήσεις ενέργεια και να προστατέψεις το περιβάλλον. Το πρόβλημα με το δεύτερο είναι ότι κανείς δε θα το φωτογραφήσει ή δημοσιεύσει».¹

Διερευνώντας την αστική στάση του ανθρώπου –που

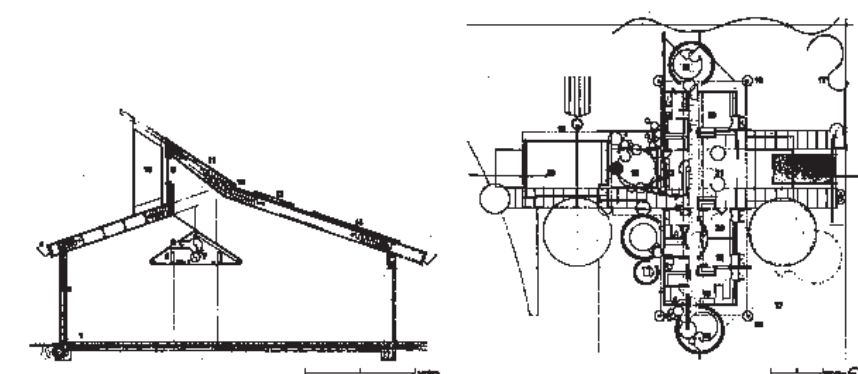
συσχετίζεται άμεσα με την κυριαρχία του επί της φύσης– αναπόφευκτα επιβάλλεται να περάσουμε σε μία προβληματική, αυτής της εφαρμοσμένης αιεφόρου αρχιτεκτονικής, για μία ισορροπία του ανθρωποκεντρικού μοντέλου σε αντιπαράθεση με το φυσιοκεντρικό ή βιοκεντρικό μοντέλο. Ενώ φιλοσοφικά διερωτώμαστε κατά πόσο είναι εφικτή η συνύπαρξη του φυσικού και του τεχνητού κόσμου μέσα από μία οικολογική θεώρηση, το όραμα της αρμονίας του δίπτυκου άνθρωπος - φύση είναι εφικτό, όπως θα δούμε παρακάτω.

Η αστυφιλία με τη συνακόλουθη δημιουργία των σύγχρονων αστικών κέντρων (αστικοποίηση), και την αλυσιδωτή σωρεία επιπτώσεων που αυτή επιφέρει (κοπή δένδρων, ρύπανση ατμόσφαιρας και υδάτων, αλλαγή κλίματος και μικροκλίματος, κ.ά.), λεηλατεί τη φύση, και ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την καταστροφή του περιβάλλοντος. Είναι η επιπόλαιη και υπέρμετρη επιβολή του ανθρώπου πάνω στη φύση. Η σημερινή οικονομία βασισμένη στην ιδεολογία του κέρδους, τον ανταγωνισμό, και το μύθο της «προόδου», καταστρέφει τη φύση, ανεπανόρθωτα μάλιστα σε περιπτώσεις (ο ευδαιμονισμός της κατανάλωσης). Η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και η ξέφρενη ανάπτυξη, η όλη αλαζονική στάση του «κατακτητή» ανθρώπου, μπορεί και πρέπει να μετριαστεί ή να διορθωθεί σε ένα πνεύμα ισορροπίας και αρμονίας του φυσικού και του τεχνητού κόσμου, εν προκειμένω της φύσης και της δόμησης.²

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον ήταν και θα είναι σε μία αέναη αντιπαλότητα. Το ζήτημα όμως είναι τόσο ποιοτικό όσο και ποσοτικό, πώς δηλαδή θα επιφέρουμε τη μικρότερη δυνατή αλλοίωση στον πλανήτη, ή πώς θα τον κληροδοτήσουμε αν όχι σε καλύτερη κατάσταση, τουλάχιστον στην ίδια που τον βρήκαμε.

Το περιβάλλον ως έννοια είναι ανθρωποκεντρική: βολικά περιβάλλει τον άνθρωπο, και υπαίτια είναι η ειδωλολατρία της επιστήμης, κυρίως από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Η έννοια του περιβάλλοντος –ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος χώρου– είναι έννοια παρεξηγημένη από πολλούς αρχιτέκτονες, και από τις δύο πλευρές του πάγκου στα πολεοδομικά γραφεία που ελέγχουν τις οικοδομικές άδειες: υπόθεση χαλαρή και κλαστή, όπου σχεδόν κανένας ελεγκτικός μηχανισμός δεν λειτουργεί στις επιβλέψεις του αρμόδιου δημόσιου φορέα, όπου το ενδιαφέρον εστιάζει (και εκεί επιφανειακά) στο δομημένο και όχι στο φυσικό, όχι για παράδειγμα αν επιβάλλονταν να φυτευτούν έξι νέα δέντρα αλλά μόνο τέσσερα φυτεύτηκαν (Άρθρο 23 Κτιριοδομικού Κανονισμού: Φύτευση Οικοπέδων).

μέση: Κατοικία, Φοίνιξ, Αριζόνα, ΗΠΑ – Jones Studio
κάτω: Κάτοψη και τομή κατοικίας

Η θεώρηση του αρχιτεκτονήματος ως αυτάρκους, μεμονωμένου αντικειμένου, που δεν συνδιαλέγεται με το φυσικό και το πολεοδομικό του περιβάλλον είναι προβληματική (το πρόβλημα επιδεινώνεται με τις επικρατούσες τάσεις για αφαιρετικές και ψηφιακές συλλήψεις του αρχιτεκτονήματος...). Η παραπάνω ισορροπία είναι επιτακτική και συνάμα εφικτή, για την αναβάθμιση της φθίνουσας ποιότητας του περιβάλλοντος, και ζωτική προϋπόθεση για τις μελλοντικές γενιές.

Πρόκληση αποτελεί η εφαρμογή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της οικολογίας στην αρχιτεκτονική. Η αρχιτεκτονική μέσα από στρατηγικές αντιμετώπισης είναι σε θέση να αντιμετωπίσει το ζήτημα πρακτικά και άμεσα. Όμως, βασικά εμπόδια σ' αυτή την κατεύθυνση είναι τόσο η άγνοια του κοινού μ' αυτές τις αρχές –αν και μερικές έχουν αρχαιότερες ρίζες– όσο και η παρανόηση του κόστους ενός τέτοιου εγχειρήματος. Αυτή η άγνοια ή η διστακτικότητα, εν μέρει οφείλεται στο φόβο για κάθε τι το νέο. Το άλλο εμπόδιο, ίσως δυσκολότερο να αντιμετωπιστεί, έχει να κάνει με τους ίδιους τους αρχιτέκτονες, οι οποίοι ακόμη κι' αν γνωρίζουν τις βασικές αρχές του αειφόρου σχεδιασμού, είναι απρόθυμοι να ασχοληθούν χωρίς την καταβολή υψηλότερης αμοιβής.

Η λύση ίσως έγκειται κατ' αρχήν σε μία ουσιαστική προσπάθεια ενημέρωσης του κοινού για το ζήτημα της «πράσινης» αρχιτεκτονικής (οι όποιες προσπάθειες οικολογικής ευαισθησίας πρέπει να πάνε πέρα από το τυπικό «ανακυκλώστε τις μπουαρές σας» ή «πουλήστε τα αλουμιενία τεκεδεδάκια σας και τα μπουκάλια σας» ή «Φύτεψε ένα δέντρο. Μπορείς»). Η δε Πολιτεία, οφείλει να παρέχει ουσιαστικά κίνητρα επένδυσης σ' αυτά τα συστήματα ή στρατηγικές, κίνητρα που θα ωθήσουν στην πιο μαζική τους υιοθέτηση (αντί αυτού, καταργεί πρόσφατα το νόμο 2364/95, σουρεαλιστικά φορολογώντας τον ήλιο, ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, υπερδιπλάσια απ' ότι τα συμβατικά πυρογόνα συστήματα! ³

Συγκριτικά, ενώ τα «πράσινα» κτίρια είναι «καλύτερα» από κάθε σκοπιά, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της αποδοχής

ή αναγνωρισιμότητας. Απαιτούν οικολογική συνείδηση, ακριβώς αυτό που λείπει από τον νεοέλληνα, που πετάει το άδειο πακέτο των τσιγάρων από το καλογαλισμένο αυτοκίνητό του (στις σπουδαστικές εργασίες στα ελληνικά πολυτεχνεία, σπάνια συναντάται η συνειδητή ενσωμάτωση του πρασίνου στο σχεδιασμό, ενώ ο πολίτης απεχθάνεται κάθε τι το πράσινο εκτός από τις πέντε γλάστρες στο αυθαίρετο λιακωτό του. Οι δε ημιυπαίθριοι χώροι ενσωματωμένοι στον Ελληνικό ΓΟΚ αντικατοπτρίζουν το κλείσιμο του ματιού τρόπον τινά, μέσα από μία δήθεν φιλολαϊκή πολιτική...).

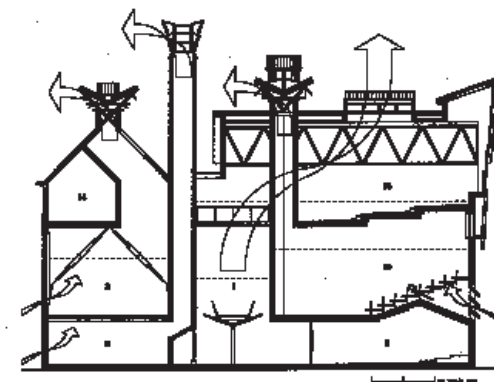
Η όποια αρχιτεκτονική έκφραση «προϋποθέτει» αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Ευθέως, δεν νοείται «καλή» αρχιτεκτονική που δεν είναι αειφόρος. Και δεν νοείται «καλή» πόλη που δεν είναι πράσινη, ανθρώπινη. Η «πράσινη» αρχιτεκτονική δυστυχώς δεν έχει γίνει συνείδηση σε ευρεία κλίμακα (η 5η Ιουνίου έχει οριστεί από την UNESCO ως παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος).

«Για να επικρατήσουν τα πράσινα κτίρια σ' αυτή τη χώρα [σ: ΗΠΑ], απαιτούν ένα πολύπλευρο κοινό που κατανοεί, όπως οι Ευρωπαίοι, ότι η οικολογική άσκηση είναι περισσότερο από την απλή συνειδητοποίηση του ενεργειακού παράγοντα. Είναι μία σύλληψη design που συνδιαλέγεται με την ευρύτερη περιβαλλοντική εικόνα, από στρατηγικές τοπίου μέχρι υλικά που εξοικονομούν κόστος –και παρατείνουν τη ζωή– ενός κτιρίου σε βάθος χρόνου. Μόνο μέσα από μία τέτοια συλλογική προσέγγιση ο αειφόρος σχεδιασμός θα γίνει μέρος της κουλτούρας μας». ⁴ (Οι επανειλημμένες κρίσεις του «μαύρου χρυσού» ξυπνούν το κίνημα που είχε αδρανήσει με την «επίλυση» του πετρελαϊκού embargo της δεκαετίας του 1970, και επιτάσσουν την ανάληψη μόνιμης αντιμετώπισης στα τοπικά δεδομένα κάθε χώρας, πόσο μάλλον στον πρόσφορο Ελλαδικό χώρο).

Η αποδοχή κανόνων σχεδιασμού στο πνεύμα των ήπιων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας δεν προσφέρει περιορισμούς, αλλά εναλλακτικές δυνατότητες αρχιτεκτονικής έκφρασης, συμβάλλοντας στην εγκαθίδρυση μιας νέας και «υπεύθυνης» αισθητικής. Η αρχιτεκτονική έχει προτάσεις και λύσεις για την αρμονική συνύπαρξη του ανθρωπογενούς και του φυσικού περιβάλλοντος, που στοιχειοθετούν μία καλύτερη ποιότητα ζωής... Ίσως η εδραίωση οποιουδήποτε αισθητικού ρεύματος τον 21ο Αιώνα, τον αιώνα που θα γίνονται πόλεμοι για το νερό, θα προκύψει αβίαστα ως φυσική απόρροια της επιλεκτικής και προσεκτικής εφαρμογής της αρχιτεκτονικής μέσα από μία τεχνοκρατική περιβαλλοντική αντίληψη, συσχετισμένη και με τις ψυχοκοινωνικές αξίες του ανθρώπου...

Ίσως η αρχιτεκτονική να ήταν αποτελεσματικότερη αν συνοδευόταν από την εξής προειδοποίηση (ανάλογη μ' αυτή των τσιγάρων): «Η κατάχρηση της αρχιτεκτονικής βλάπτει σοβαρά το περιβάλλον!» ⁵

«...Μόνο ένας οικουμενικός σχεδιασμός, για την ώρα στα σπάργανα, μόνο οικολογικός, μπορεί να εξασφαλίσει εφικτή ευημερία για όλους, σ' ένα βιώσιμο πλανήτη που είναι εφικτός... όχι λοιπόν υπεραισιοδοξία για ένα σχεδιασμό σχεδόν ανέφικτο για την ώρα. Όμως υπάρχουν άλλες βιώσιμες λύσεις.» ⁶

κάτω δεξιά και δίπλα αριστερά: De Montfort University (School of Engineering and Manufacture), Leicester, Βρετανία – Short Ford & Associates
πάνω: De Montfort University. Τομή

Σημειώσεις

1. Lucius Burckhardt, *On Ecological Architecture: A Memo in Tzonis' and Lefaivre, Architecture in Europe – Memory and Invention Since 1968*, (Λονδίνο: Thames and Hudson, 1992), σ. 43.
2. Ε. Παπαδημητρίου, *Για μία Νέα Φιλοσοφία της Φύσης* (Αθήνα: Εκδόσεις ο Πολίτης, 1995), σ. 244.
3. *Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ*, τεύχος 2280, 26 Ιανουαρίου 2004, σ. 100.
4. *Architecture*, περιοδικό του American Institute of Architects, Ιούλιος 1995, Σημείωμα Σύνταξης, σ. 15.
5. Μιχάλης Α. Βιδάλης, Μέλος της Μόνιμης Επιτροπής Οικολογίας και Περιβάλλοντος, ΤΕΕ. Από πρόλογο βιβλίου υπό δημοσίευση.
6. Ελισάβετ Βακαλοπούλου, αρχιτέκτων-πολεοδόμος. Στο πρόσωπό της βραβεύτηκαν όλες οι γυναίκες μηχανικοί, μέλη του ΤΕΕ (κατά την ογδοντάχρονη επέτειο του ΤΕΕ). *Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ*, τεύχος 2277, 29 Δεκεμβρίου 2003, σ. 75.

Αρχιτεκτονική και Πειραιϊκές ακτές

της **Αργυρώς Λουκάκη**, αρχιτέκτονας-πολεοδόμου, Δρ. Γεωγραφίας Οξφόρδης

Η νεοελληνική πτώση του άστεως από την ιδέα στην εμπειρία

Το θαλασσινό τοπίο της Ζέας, καθώς χειμώνα ή καλοκαίρι το κάζεες με τις ώρες και θαύμαζες, αντικατόπτριζε όλη εκείνη τη μεταφυσική απεραντοσύνη του σύμπαντος. Στα ολοκάθαρα νερά του που κολυμπούσες, ψάρευες ή έκανες βαρκάδα τις γαλήνιες νύχτες κάτω από το σεληνόφωτο... ανακάλυπτες συχνά τον εαυτό σου, το Θεό και κάποτε τον ίδιο τον παράδεισο!

Αυτή η Ζέα δεν υπάρχει πια. Η σημερινή απόσταση ανάμεσα στην πραγματικότητα και στις δυνατότητες που υποσχόταν η πλουσιοπάροχη φυσική προικοδότηση του Πειραιά, προϊόν του ανηλεούς πολέμου στη μνήμη, το περιβάλλον και το μύθο του, αντιπροσωπεύει στο μέγιστο βαθμό τη μεταπολεμική διάβρωση της ιδεώδους εκδοχής του άστεως.

Η Πειραιϊκή Χερσόνησος, μια tabula rasa σπαρμένη μόνο με αρχαία ερείπια τη στιγμή της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους, ήταν αποθήωση του βράχου, του νερού, και του φωτός. Υψώματα επιτρέπουν πανοραμική θέα της εκπληκτικής εναλλαγής στην ακτογραμμή και οι μικρές αποστάσεις ανάμεσα στα τρία φυσικά λιμάνια της κάνουν ώστε να

1970 παραλία του Νέου Φαλήρου, δίπλα στην οποία εξέβαλλε ο Κηφισός. Ο βράχος, «μέγας άρχων του Ελληνικού τοπίου» για τον Τσαρούχη,³ υπήρξε λυδία λίθος για την αποτίμηση της Ελληνικής φύσης από τους Ξένους επισκέπτες (η βραχώδης Ελλάδα απάρεσκε στον πρώιμο ρομαντισμό⁴) και για τη σχετική εξέλιξη του νεοελληνικού γούστου. Η γη ως έδαφος, πέτρες και βράχοι εδράζει όλες τις εκδηλώσεις της ιερότητας στο φυσικό περιβάλλον. Ο μύθος, μακριά από το να είναι αυθαίρετη κοινωνική ή ιδεολογική «προσθήκη», συμβάλλει σε ουσιώδεις αστικές λειτουργίες ταυτότητας, μνήμης, συνειδησης, σύνθεσης πρωταρχικών στοιχείων και θραυσμάτων, ταξίθεψης του χώρου, υπέρβασης του φόβου.⁵ Η γλυπτική επαλληλία των ακτών μαζί με την εξαιρετική ποιότητα του φωτός, που οφείλεται στις αντανάκλασεις του πάνω στους γυμνούς βράχους και την περιβάλλουσα θάλασσα, έκαναν τον Γιάννη Τσαρούχη ζωγράφο,⁶ τον Δημήτρη Πικιώνη αρχιτέκτονα, και τον ξάδελφό του Λάμπρο Πορφύρα ποιητή. Ιστορεί ο Πικιώνης:

Εκεί κάτω, εις τα βράχια της Φρεαττύδας που καθημερινά μας επήγαινε την αδελφή μου κι εμένα η γιαγιά μας, ανάμεσα στα τραχιά εκείνα βράχια, όπου η αύρα έσειεν απαλά το μίσχο του φυτού που φύτευε στις κουφάλες των βράχων, στο χώμα το θεοφόρο, το σπαρμένο από τα θραύσματα των αγγείων, ανάμεσα από τα χαινόντα πηγάδια που μου μιλούσαν για τους αρχαίους κατοίκους αυτής της γης, της γης μου, εμόρφωνα τη συνειδησή της, έπλαθα την ιστορία της.⁷

Οι ανεπαίσθητες ροές μεταξύ των εποχών, οι ενδιάμεσες ποιότητες γίνονται με ακρίβεια αντιληπτές από τον Πορφύρα σε ένα περιβάλλον ακραίας φυσικής και μεταφυσικής φωτεινότητας:

*Σήμερα πάλι λιόχαρος είν' ο γιालός κι' ο δρόμος
Ο ερημικός, που σέρνεται κοντά σ' ακροθαλάσσι
Το καλοκαίρι τώδιωξαν τα πρωτοβρόχια' κι' όμως
Το σκοτεινό φθινόπωρο δεν έχει ακόμα φθάσει.⁸*

Ωστόσο, η δημιουργική αναζήτηση στον Πειραιά μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα δεν ήταν εσωστρεφής είτε αποκλειστικά αρχαιοκεντρική, αλλά πλαισιωνόταν από κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα εξωστρέφειας, δημοκρατικών συνυπόψεων και εντυπωσιακών πρωτοβουλιών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως η οργάνωση λουτρών στην Ζέα ήδη από το 1840,⁹ χαρακτηριστική για την ιστορία αυτής της πόλης-λιμένα με τις πολλαπλές εκδοχές ελληνικότητας και την παλιά παρουσία του ξένου.¹⁰ Η τέχνη, ως πούμπε, του Τσαρούχη, σφραγίσθηκε τόσο από τα Πειραιϊκά του βιώματα όσο και από βαθύτατες αναζητήσεις ταυτότητας στην καλλιτεχνική του δημιουργία και στον αστικό χώρο, όπου

πάνω: Το Φαληρικό θαλάσσιο μέτωπο στις αρχές του 20ού αιώνα [πηγή: Ελληνικό Πανόραμα, Πειραιάς 1900-1920, Συλλέκτης, 1982] μέση: Η Φαληρική ακτή και οι εκβολές του Κηφισού από την Καστέλα σήμερα

δίπλα μέση: Το κεντρικό λιμάνι με τον Πύργο του Σκυλίτη, διαρκής προσβολή στον αστικό ορίζοντα
δίπλα κάτω: Παλιά αντίστοιχη άποψη του λιμανιού με το Ρολόι, χαμένο αστικό ορόσημο [πηγή: Ελληνικό Πανόραμα, Πειραιάς 1900-1920, Συλλέκτης, 1982]

συνέκριναν η Ελληνική παράδοση στο σύνολό της με την Δύση. Το αστικό «ογκικό» του Πειραιά της εποχής αντιπροσώπευε για τον Τσαρούχη το ιδανικό τοπίο: Κράμα αφ' ενός προνομίου φυσικού υποβάθρου και νεοκλασικών κτιρίων δίπλα στη ζώσα ακτογραμμή κάτω από λαμπρό φως, και αφ' ετέρου μετα-αναγεννησιακής Δυτικής τέχνης με Ελληνική τέχνη και αρχιτεκτονική, λόγια αλλά και λαϊκή.¹¹ Η Πειραιϊκή αντίθεση ανάμεσα στην εργατική περιοχή με τη βιομηχανία και το λιμάνι και στις ποιητικές ακτές δεν απέκλειε τον κοινωνικό συγχρωτισμό, μέσα από την έντονη πολιτιστική και πνευματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα το θέατρο, τις δραστηρίες τοπικές αρχές, τη ζωή της πλατείας, και το ναυταθλητισμό.

Ο Πειραιϊκός νεοκλασικισμός χαρακτηριζόταν από ζωηρή μορφολογία και μνημειακή κλίμακα σε ιδιωτικά και δημόσια κτίσματα,¹² που προέβλεπαν αλάθητα την ιδιούσα χαρά της ζωής, τη διορατική αισιοδοξία της δημοτικής αρχής με τους σημαντικούς μηχανικούς της, αλλά και μια διάχυτη αστική θεατρικότητα, τους όρους της οποίας διερεύνησαν τόσο ο Τσαρούχης όσο και ο Πορφύρας.¹³ Τα μητροπολιτικής αίγλης ξενοδοχεία «Ακταίων» και «Grand Hotel de Phaleron»,¹⁴ η εξέδρα, το μουσικό περίπτερο Ταραντέλα πάνω στο νερό, τα λουτρά, ο ζωολογικός κήπος και το υπαίθριο θέατρο του Νέου Φαλήρου, οι μεγάλες ιδιωτικές κατοικίες στη Φρεαττύδα και στη συνοικία Τσίλλερ από την Πλατεία Αλεξάνδρας μέχρι την οδό Σανταρόζα –ο ίδιος ο Τσίλλερ έμενε στην Καστέλα¹⁵–, οι θερινές διακοπές της βασιλικής οικογένειας και η παραλίγο κατασκευή θερινού ανακτόρου του Γεωργίου του Α' σε σχέδια του Θεόφιλου Χάνσεν στην έκτοτε ονομαζόμενη θέση «Παλατάκι» κοντά στο Χατζηκυριακείο¹⁶ αντανακλούν αυτό το πνεύμα.

Οι φιλοσοφικές και οι εν γένει πνευματικές παρέες (Νιρβάνας, Φιλλύρας, Καββαδίας, Παξινού, Πορφύρας, Βολανάκης, Ροντήρης, Παπανούτσος, Σπύρος Μελάς και τελευ-

ταίος αλλά όχι ύστατος ο Ελευθέριος Βενιζέλος μεταξύ άλλων¹⁷) δημιουργούσαν υπό την επήρεια του αστικού και του παράκτιου χώρου. Αν και άλλες «λληνικές πόλεις έχουν παραθαλάσσια νεοκλασική αρχιτεκτονική, ο Πειραιϊκός συνδυασμός λιμανιών, θεατρικότητας και joie de vivre παραπέμπει μοναδικά σε έναν από τους μέγιστους ζωγράφους ιδανικών τοπίων, τον Claude Lorrain.¹⁸ Αναδρομικά ηχούν προφητικά τα λόγια του Ξένου παραθεριστή για το Νέο Φάληρο:

Ο κόσμος που είχαμε γνωρίσει έμοιαζε με επίγειο παράδεισο κι' εμείς δεν το είχαμε καταλάβει.¹⁹

Η νεοκλασική φάση του Πειραιά αποδεικνύει ότι η «κατασκευή της πόλης» σαν μεταμορφωτική διαδικασία είναι μία

σχεδιαστική και πνευματική δράση που εμπειρείται το διάλογο μεταξύ φύσης και αρχιτεκτονικής αλλά, από τον Σωκράτη και μετά, και αυτόν μεταξύ ιδρυτικού μύθου και καταστατικών αξιών.²⁰ Όπως έλεγε ο Πικιώνης, οι αρχιτέκτονες μελετούμε το πνεύμα που αναδύεται από τους τόπους, τις φυσικές δυνάμεις, τη γεωμετρία της γης, την ποιότητα του φωτός και του αέρα που έπλασαν και γονιμοποιούν τον κόσμο, τους σεβάσιμους πανάρχαιους τόπους λατρείας. Μια προσπάθεια προσέγγισης της εμπειρικής πόλης με την ιδανική εκδοχή της στη μετα-νεοκλασική εξέλιξη της θα περιλάμβανε την τήρηση της αρχαίας συνείσθησης μεταξύ φύσης και ανθρώπου με ανάδειξη της φυσικής ακτογραμμής, μία αρχιτεκτονική ομόλογη του τοπίου και της αισθητικής ιστορίας της πόλης που περιλαμβάνει αθάνατη φήμη αρχαία λειτουργικά κτίρια,²¹ τη διευκόλυνση της κοινωνικής συνοχής και της πνευματικής ζωής που άνθιζε κάποτε, το σεβασμό της μνήμης ως αρχαίο και ιστορικό ίχνος, την άνεση του σώματος που η ίδια η πόλη ευνοεί.

Επειδή ο Πειραιάς φαντάζει σήμερα terra incognita ακόμη και για τους Αθηναίους, λίγο παραπάνω από μετ' εμπόδιων διάδρομος προς την θαλάσσια οδό απόδρασης από την Αττική, είναι σκόπιμη μια επιγραμματική ανακεφαλαίωση των απωλειών που προκλήθηκαν από βίαιες ή μαζικές παρεμβάσεις στον αστικό χώρο και των αναστρεπτικών συνεπειών τους τόσο σε αισθητικό όσο και σε ηθικό επίπεδο. Η μετακίνηση πληθυσμών του 1922 επέφερε ριζική αλλαγή στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της γης.²² Οι βομβαρδισμοί Γερμανών και συμμάχων στο τέλος του πολέμου κονιορτοποίησαν μεγάλο μέρος του κτιριακού πολιτισμού.²³ Τέλος, οι χωρικές, κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις που επέφερε η δικτατορία με την ενίσχυση της οικοδομικής δραστηριότητας δια της αντιπροσοχής παντού στην Αθήνα,²⁴ στον Πειραιά υπήρξαν καταπέλτης: Ο δήμαρχος της δικτατορίας συνέλαβε ευρύ πρόγραμμα

μέση: Περίπατος στην Πειραιϊκή δίπλα στα Μακρά Τείχη
κάτω: Αποψη της Ζέας

δίπλα πάνω: Η παρούσα κατάσταση του περι-
πέτρου του Ομίλου Ερετών στο Φάληρο
δίπλα μέση: Ο τάφος του Καραϊσκάκη στο
σημερινό του «πολιτιστικό» περιβάλλον

Αποψη Μικρολίμανου

βεβηλώσεων, αθεράπευτων έκτοτε, με τάσεις χωρικής επέ-
κτασης τόσο με μαζώματα των ακτών, όσο και με την
ενσωμάτωση του μέχρι τότε αυτόνομου Δήμου Νέου
Φαλήρου, κάτι που οδήγησε το τελευταίο στον όλεθρο.
Σημαντικά αστικά ορόσημα έπρεπε να φύγουν για να μην
υποβιβάζουν την οικογενειακή ιστορία του δημάρχου Σκυ-
λίτση.²⁵ Έτσι ισοπεδώθηκαν, μεταξύ άλλων, το δημαρχιακό
μέγαρο «Ρολόι» με το ναυαγικό καφενείο του και η
κεντρική αγορά στο λιμάνι, η Ράλλειος Σχολή, το
«Ακταίον» και το θέατρο του Τσίλλερ στο Νέο Φάληρο,
και παράλληλα ανορθώθηκαν γιαπιά όπως ο Πύργος στο
λιμάνι, το νέο ανταγωνιστικό του Δημοτικού θεάτρου
δημαρχιακό κτίριο, και το πολιτιστικό κέντρο Ζαχαρία σε
αντικατάσταση της βίλας στην είσοδο του Μικρολίμανου.
Η Φαληρική ακτή, η αμμουδιά με τα όστρακα και την
θαλασσινή της αύρα, χώρος αναψυχής και πολιτισμού, που
αντιπροσώπευε μία προοπτική του βίου άνετη και ευχάρι-
στη για τους πολλούς, αλλά και μέρος της Πειραιϊκής²⁶ μα-
ζώθηκαν και η κυκλική πλατεία δίπλα στους Καραϊσκάκη,
όπου συναντιόταν η τοπική κοινωνία εξαφανίσθηκε προ-
κειμένου να κατασκευασθεί ανισόπεδος άξονας. Ο Πει-
ραιϊάς καταδικάστηκε στη σιωπή.²⁷

Η αίσθηση απώλειας που κατέτρυχε τον Τσαρούχη, ο
οποίος μολαταύτα γαλήνευε μέχρι το τέλος κοντά στο
Δημοτικό Θέατρο,²⁸ γίνεται πιο αιχμηρή σήμερα από την
επίγνωση ότι η εγγύτητα του ιδεατού με τον εμπειρικό Πει-
ραιϊά ως φυσικό υπόβαθρο, ως αρχιτεκτονική και ως πνευ-
ματική συνθήκη ήταν μεγάλη σε όλο τον 19ο αιώνα και σε
μέρος του 20ού.

Η πώση από την ιδεατή στην εμπειρική πόλη δεν σταμά-
τησε εκεί όμως. Το δημοψήφισμα για την εφαρμογή του
ΓΟΚ του 1985 στο Νέο Φάληρο που την καταψήφισε με
συντριπτική πλειοψηφία αγνοήθηκε. Ο Κηφισός, για τον
οποίο δεν εξετάστηκε ποτέ η δυνατότητα τράπεζας γης
παρόχθιων εκτάσεων για τη δημιουργία παραποτάμιου
πάρκου, εγκιβωτίστηκε πρόσφατα και απομένει πλέον
μόνο η βολικών διαστάσεων μαρμάρινη προσωποποίησή
του ανάμεσα στα διεκδικούμενα Παρθενώνεια μάρμαρα.
Αντί για τους μυθικούς ήρωες που ξεφύτρωναν από τα
δόντια δράκου προκειμένου να υπεραμυνθούν του
άστεως²⁹ από το χώμα του Φαληρικού πεδίου, εκεί που
χύθηκε αίμα για την ελευθερία, ξεπηδούν σήμερα τεράστια
κόκκινα οστά δεινοσαύρων. Ο τάφος του Καραϊσκάκη, το
όνομα του οποίου φέρει το γιγάντιο κόκκινο στάδιο, που
σκίασε τον ορίζοντα της περιοχής και που ανταγωνίζεται
την Καστέλα, απομένει ένα εγκαταλελειμμένο πρόσχημα.
Στο νέου τύπου μνημείο οι καινούργιοι «ήρωες» θα βλέ-
πουν το όνομά τους «για πάντα χαραγμένο» αντί λίγων
ευρώ.³⁰ Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Πειραιά (Π.Δ.
79Δ/1988), τροποποιημένο αργότερα (Π.Δ. 663Δ/1994),
παραμένει ουσιαστικά ανενεργό³¹ με αποτέλεσμα ο μεγά-

λος χώρος πίσω από του Καραϊσκάκη, χαρακτηρισμένο
ως κοινόχρηστο πράσινο, να κινδυνεύει άμεσα να καταλή-
ξει τεράστιο εμπορικό κέντρο. Αυτή την προοπτική της
απόλυτης εμπορευματοποίησης προοιωνίζεται, εξάλλου,
το νέο εμπορικό κέντρο στην καρδιά της Ζέας και τα νέα
τεράστια ύψη που επιτρέπει ο ΓΟΚ στις ακτές της πόλης,
που αποτελούν αισθητική, οσφρητική και μικροκλιματική
φραγή της θάλασσας. Το Φάληρο απώλεσε τελεσίδικα το
μέτωπό του, και μεταμορφώθηκε σε πολύπλοκο υπερτο-
πικό κυκλοφοριακό κόμβο που αποκλείει αντί να προσκα-
λεί τους περιπατητές.³² Στη θέση του ποιητικού αυτού
μετώπου υψώθηκαν τεράστιες πολυκατοικίες και κτίρια
γραφείων, ορισμένα ακολουθώντας την αισθητική γραφή
ασυνάρτητου μεταμοντερνισμού, που επιτρέπουν την
πλήρη «αξιοποίηση» της Φαληρικής γης, μετά την κατάρ-
γηση «περιπτώων» χώρων όπως ο θερινός κινηματογράφος
«Γκρέκα». Το καμένο ξύλινο σκέλεθρο του Ομίλου Ερε-
τών απομένει μοναδική μαρτυρία αλλοτινής περιβαλλοντι-
κής ποιότητας και εγγύτητας της θάλασσας. Η από πλευ-
ράς Δήμου εναπόθεση πρωτοβουλιών στην Ενοποίηση
Αρχαιολογικών Χώρων υπήρξε ατελέσφορη.³³ Η παρέμ-
βαση του ΥΠΕΧΩΔΕ στην αγαπημένη του Τσαρούχη και
του κοινού πλατεία Αλεξάνδρας γίνεται δίκως στοιχειώδη
ενημέρωσή του σε μία συντηρητική αισθητική γραμμή συμ-
μετρικών αξόνων που αναστρέχει σε παλιότερα πρότυπα,
οδονηρά για την πόλη. Τέλος, η Ζέα όπου άλλοτε ρεμβώ-
δεις κολυμβητές απολάμβαναν τον αντικαθρεπτισμό του
σύμπαντος, παραχωρήθηκε για 45 χρόνια στο ιδιωτικό
κεφάλαιο.³⁴

Η γειτνίαση και ο αντικαθρεπτισμός στο νερό επιτρέπουν,
πράγματι, διείσδυση σε καινούργιες νοητικές περιοχές.³⁵
Επομένως, η βίαιη κατάργηση αυτής της σχέσης, η κατα-
κρεούργηση του χώρου που αποτέλεσε σύμβολο ελευθε-
ρίας και παραγωγικό πολιτιστικό πεδίο, η αντικατάστασή
του από την πρωτοκαθεδρία της κυκλοφορίας, της στάθ-
μευσης και της κατανάλωσης έχουν ανυπολόγιστες κοινω-
νικές συνέπειες πέρα από τις περιβαλλοντικές. Αυτή η
συστηματική λεηλασία της μνήμης και της ομορφιάς, στην
οποία κυρίως αντιστέκονται η Αρχαιολογική Υπηρεσία και
ορισμένες τοπικές ομάδες πρωτοβουλίας, είναι μία επί-
θεση πάνω στις λειτουργίες που μας κρατούν ζωντανούς
και μας επιτρέπουν την ευφάνταστη σύνθεση του παρόν-
τος με το μέλλον, μέσα από δράση που ενεργοποιεί ασυ-
νειδίτητες θετικές δυνάμεις.³⁶ Είναι η αναβίωση του πνευμα-
τικού κλίματος και όχι η ανεξέλεγκτη επιχειρηματικότητα
που μπορεί να αναστρέψει την παρούσα οικονομική και
κοινωνική ύφεση της πόλης.³⁷ Ένας στοιχειώδης αναστο-
χασμός ως προς την «ύβρη του χρήματος όταν ιδιοποιεί-
ται άθλια τις θέσεις των αθανάτων»³⁸ και ως προς ουσιώ-
δεις ανάγκες επιβίωσης του αστικού φρονήματος θέτει το
ζήτημα της απότισης φόρου τιμής στους θεμελιωτές του
Πειραιϊκού μύθου, της αναθεώρησης των υψών στις ακτές

του Πειραιά, της άμεσης εφαρμογής του ΓΠΣ, της συντή-
ρησης του περιπέτρου του Ομίλου Ερετών, της ανάδειξης
της Φαληρικής πλατείας Καραϊσκάκη, της ανάκτησης του
δημόσιου χώρου του Πειραιά.

«Πόλη της Σιωπής» μιλά.

Σημειώσεις

1. Δ. Φερούσης (2003): «Τα Θαλάσσια Λουτρά της Ζέας», *Πει-
ραιϊκά* 2, 71-77.
2. Στις δύο πλευρές του κυρίως άξονα αναπτύχθηκε ορθογώνιο
σύστημα αξόνων με παράλληλους και κάθετους δρόμους. Δες Μ.
Μπίρη και Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη (2001): *Νεοκλασική Αρχιτεκτονική
στην Ελλάδα*. Αθήνα: Μέλισσα.
3. Γ. Τσαρούχης (1986): *Αγαθόν το Εξομολογείσθαι*. Αθήνα: Καστα-
νιάτης.
4. St. Runciman (1981): Εισαγωγή στο F.M. Tsigakou *The Rediscovery
of Greece-Travelers and Painters of the Romantic Era*. London:
Thames and Hudson
5. Κ. Γούργος (2003). Επιμέλεια Αφιερώματος «Η Μυθολογία της
Γης», *Καθημερινή Επτά Ημέρες*, 2-3, αλλά και εργασίες των Μ.
Eliade, Α.Αntoniadis, και αναφορές του Κ. Marx. Δες επίσης Α.
Loukaki (1997): "Whose Genius Loca? Contrasting Interpretations
of the Sacred Rock of the Athenian Acropolis". *Annals of the
Association of American Geographers* 87 (2), 306-329.
6. Όπως ομολογεί, δες Α. Λουκάκη (2000): «Πειραιϊάς: Ιδανική
Εκδοχή του Αστικού τοπίου στη Ζωγραφική του Τσαρούχη». Ει-
σήγηση στο συνέδριο του Πανεπιστημίου Πειραιά *Πειραιϊάς: Ιστο-
ρία και Πολιτισμός*.
7. Δ. Πικιώνης (1985): «Αυτογραφικά Σημειώματα» στα *Κείμενα*,
Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 23-35.
8. Λάμπρος Πορφύρας «Φωνές της Θάλασσας», στην έκδοση
του Ιδρύματος Ουράνη του 1993 *Τα Ποιήματα 1894-1932*.
9. Φερούσης, ο.π.
10. Συνοικίες με κοινή προέλευση των κατοίκων τους, νησιωτών και
Μανιατών, πλαισιωμένων από πρόσφυγες μετά το 1922, συγκρο-
τούσαν τον πολεοδομικό ιστό, Τσοκόπουλος, ο.π.
11. Α. Λουκάκη, ο.π.
12. Μπίρης και Καρδαμίτση-Αδάμη, ο.π.
13. Δες «Το Θέατρο», ο.π.:
Δεν ξέρω πώς να σου το ειπώ. Μα ο δρόμος, χθες το βράδυ,
Με' στη σταχτιά τη συννεφιά σα θέατρο είχε γίνει...
14. Ε. Μπαφούνη (2003): «Τα θαλάσσια Λουτρά του Νέου Φαλή-
ρου» *Πειραιϊκά* 2, 33-42. Στο ίδιο, Α. Καρακατσούλη: «Ο Louis
Bertrand στο Νέο Φάληρο και την Αιδηψό», 43-58.
15. Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη και Α. Παπανικολάου-Κρίστενσεν
(1997): *Ernst Ziller*. Αθήνα: Libro.
16. Κατόπιν δωρεάς γης από τον Δήμο. Τελικά κτίστηκε μόνο το
βασιλικό περίπτερο. Δες Η. Η. Russack δ.η. *Αρχιτέκτονες της Νεο-
κλασικής Αθήνας*. Αθήνα: Γκοβόστης, και Γ. Σταϊνχόουερ, Μ. Μαλι-
τσιμού. Αθήνα: Έφρεσος
17. Τσοκόπουλος, ο.π., Λουκάκη, ο.π.
18. Για ανάλυση και διαφοροποιήσεις δες Λουκάκη, ο.π.
19. Bertrand στην Καρακατσούλη, ο.π.
20. Δες και Κ. Ψυχοπαίδη (2001): «Οι Κατασκευαστές της Αθή-
νας». *Η Λέξη* τευχ. 166, 640-643.
21. Σταϊνχόουερ, ο.π.
22. Λ. Λεοντίδου (1989): *Πόλεις της Σιωπής*. Αθήνα: ΕΤΒΑ
23. Μεγάλος ήταν και ο αριθμός των νεκρών. Δες σχετικό αφιέ-
ρωμα στα *Πειραιϊκά*, τευχ. 1.
24. L. Leontidou (1990): *The Mediterranean City in Transition*.
Cambridge: Cambridge University Press.
25. Τσοκόπουλος, ο.π.

26. Στην περιοχή του Αντικαρικνικού.
 27. Όρος της Λεοντίδου ο.π.
 28. Α. Σαββάκης (1993): *Ιωάννης Τσαρούχης Υπό Αλεξίου Σαββάκη*.
Αθήνα: Καστανιάτης.
 29. Σύμφωνα με το μύθο του Κάδμου, βασιλιά της Θήβας. Δες Ρ.
Olialla (2001). *Mythological Atlas of Greece*. Αθήνα: Road.
 30. *Ομάδα-Τα Νέα* 1.4.2004, 1.
 31. Η ισχύς της απόφασης του Δ.Σ. για σύσταση επιτροπής για τον
χαρακτηρισμό του χώρου ως κοινόχρηστου έληξε την 1.1.2004.
 32. Δεν υπήρξε καμία ενημέρωση του Πολεοδομικού Γραφείου
Πειραιά για τα σχετικά έργα όπως η νέα Λεωφόρος Παπανδρέου.
 33. Ο Δήμαρχος Πειραιά τον Οκτώβριο του 2003 απευθύνθηκε
δημόσια σχετικά στην ΕΑΧΑ στο συνέδριο «Αισθητική των
Πόλεων και Πολιτική των Παρεμβάσεων», αλλά δεν υπάρχει προ-
γραμματιζόμενη πρωτοβουλία.
 34. Από το 2002. *Μετράγραμμα*, 29.3.2004, 1.
 35. Α. Σκούλικα (2003): «Το Νερό-Ο Καθρέπτης-Η Παγίδα» στο
Καθημερινή-Επτά Ημέρες Μυθολογικά του Νερού, 29-31.
 36. Honore de Balzac στο D. Harvey (2003): *Paris, Capital of
Modernity*. London: Rutledge
 37. Για τη «νέα επιχειρηματικότητα» των δήμων και την αναστε-
λεωματικότητα της δες, π.χ., D. Harvey (1989): *From Managerialism
to Entrepreneurialism: The Transformation of Urban Governance*.
Geografiska Annaler 71B, 3-17, και στο ίδιο E. Swyngedouw: *The
Heart of the Place: The Resurrection of Locality in the Age of the
Hyperspace*, 31-42, και πιο πρόσφατα Π. Γετίμης (2000): «Εναλλα-
κτικές Μορφές Αστικής Διακυβέρνησης στην Ευρώπη». Στο *Ο
Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος*, επιμ. Ε. Ανδρικοπούλου και Γ. Καυκαλάς,
468-486. Αθήνα: Θεμέλιο.
 38. Πικιώνης «Γαίας Ατίμωσις», ο.π., 127-136.
- Ευχαριστίες**
Ευχαριστώ και από εδώ τη Συντακτική Επιτροπή για την πρόσκληση
συγγραφής του κειμένου αυτού, και το Πολεοδομικό Γραφείο του Δήμου
Πειραιά για την ευγενική βοήθειά του.

Αθήνα: Πολοδομία και φύση

του **Ηλία Γιαννίρη**¹ Δρ. αρχιτέκτονα-χωροτάκτη-πολεοδόμου

Εισαγωγή

1. Η εγγενής αντίθεση της πόλης με τη φύση, η ανατροπή του φυσικού ή γεωργικού περιβάλλοντος και η μετατροπή του σε αστικό περιβάλλον υπέρ-εντάθηκε μετά τη βιομηχανική επανάσταση. Σήμερα, υπάρχουν επαρκείς διεθνείς εμπειρίες και συμπεράσματα για τους τρόπους αστικοποίησης. Η Αθήνα ως νεογενής πόλη αποτελεί χαρακτηριστικό διεθνές παράδειγμα εντονότατης αστικοποίησης.

2. Είναι γεγονός ότι στις πόλεις, το όποιο φυσικό περιβάλλον (πάρκα-άλση, πλατείες, περιαστικό πράσινο, αλές) υπάρχει επειδή οι αστικές κοινωνίες το έχουν ανάγκη. Μάλιστα, οφείλουν να το διαφυλάσσουν και να το διαχειρίζονται ως «φύση μέσα στην πόλη», στα πλαίσια της γενικότερης διαχείρισης της πόλης (urban management). Η Αθήνα εμφανίζει τεράστιες ελλείψεις σε αυτό τον τομέα σε όλα τα επίπεδα της αστικής διαχείρισης, που όλες σχετίζονται, φαινομενολογικά, με την «ανωριμότητα» των πολιτικών (policies).

3. Η γη στο λεκανοπέδιο Αθήνας αποτέλεσε σημαντικό εφευρητήριο άσκησης οικονομικής και πολιτικής εξουσίας μέσω της γαιοκτησίας² και υπέστη τις επιπτώσεις της οικονομικής και πληθυσμιακής μεγέθυνσης, χωρίς να διαθέτει ένα ορθολογικό συντονιστικό καθοδηγητικό μηχανισμό όπως άλλες πρωτεύουσες, που να διαχειρίζεται τη μητροπολιτική περιοχή. Η μόνη απόπειρα συνολικής ρύθμισης, το ΡΣΑ, δεν ανατροφοδοτήθηκε (feed-back), δεν ανανεώθηκε και κυρίως δεν συνοδεύτηκε από αποτελεσματικό φορέα διαχείρισης.

Η αστική γη ως χρηματοδότης

Σήμερα το αστικό περιβάλλον αναπλάθεται δραστικά. Μεταξύ άλλων, η ελάχιστη ελεύθερη γη σπανίζει πια και μειώνεται συνεχώς. Οι τελευταίοι εναπομείναντες ελεύθεροι χώροι με ήπιες ή παρωχημένες χρήσεις δέχονται τεράστιες πιέσεις και συχνά εκκωρούνται στις δυνάμεις της αγοράς. Για τη χρηματοδότηση των σημερινών επιχειρηματικών σχεδίων (που κυρίως καθορίζονται από τα ΚΤΣ και την Ολυμπιάδα 2004) βασικός οικονομικός συντελεστής είναι η παροχή αστικής γης. Η ελεύθερη δημόσια και κοινόχρηστη γη αποτελεί, την τελευταία δεκαετία, μια μοναδική επιχειρηματική ευκαιρία για παραγωγή νέων χρήσεων.

Η γη αφαιρείται από τους πολίτες ως ελεύθερος δημόσιος ή κοινόχρηστος χώρος και επαναπροσφέρεται ως δομημένο προϊόν με κάποιους ακάλυπτους χώρους. Η απουσία αστικής διαχείρισης δεν προάγει την πολοδομία σε καθοδηγητικό πεδίο «εκλογίκευσης» για την εκτίμηση των αναγκών της πόλης και για το «πού» και «τι» και «πώς» θα υλοποιείται η σύγχρονη επιχειρηματική δράση.

Η δημιουργία κατάλληλων πολιτικών, νομικών και οικονομικών όρων για την παράδοση δημόσιας και κοινόχρηστης γης σε επιχειρηματικά σχέδια σήμερα έχει ολοκληρωθεί. Η δικαιοσύνη και οι όποιες νομικές αντιστάσεις αντιμετωπίστηκαν με Συνταγματική αναθεώρηση (άρθρο 24, ΣτΕ, απαλλοτριώσεις). Ακόμη και όταν οι πολιτικές-επιχειρηματικές επιδιώξεις βρίσκουν νομικά εμπόδια, τότε επιστρατεύεται η ίδια η Βουλή, που εγκρίνει με νόμο τις επιδιώξεις αυτές, και έφτασε με τον τελευταίο ολυμπιακό νόμο να εκδώσει ακόμη και οικοδομικές άδειες!

Τεχνικά, όλοι οι δημόσιοι τομείς διαθέτουν ειδικούς φορείς μεταβίβασης της γης: Η ΚΕΔ, τα Ολυμπιακά Ακίνητα ΑΕ, η ΕΤΑ του ΕΟΤ, η ΑΓΡΟΓΗ του Υπ Γεωργίας, η ΕΡΓΟΣΕ του ΟΣΕ,³ είναι μερικοί.

Η καταστρατήγηση του ΡΣΑ, και η γνωστή «πρωτιά» που έχει το ΥΠΕΧΩΔΕ σε επιστροφή νομοθετημάτων από το ΣτΕ αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της εξωπολεοδομικής λογικής που κυριαρχεί.

Κοινωνικές αντιστάσεις

Παράλληλα, αναπτύσσονται μεγάλες ή μικρές αντιστάσεις στη μείωση των ελεύθερων χώρων. Ένας σημαντικός αριθμός τοπικών συλλόγων και επιτροπών αγώνα αντιτίθενται στην απώλεια της δημόσιας και κοινόχρηστης γης. Το 1996 δημιούργησαν παναθηναϊκή συντονιστική επιτροπή που λειτουργεί μέχρι σήμερα. Αντίστοιχη συντονιστική επιτροπή⁴ έχει δημιουργηθεί και στην παραλία του Σαρωνικού. Σημαντική και πρωτοφανής ήταν η κινητοποίηση διαφόρων φορέων κατά τη συνταγματική αναθεώρηση του άρθρου 24. Τον τελευταίο χρόνο έχει δημιουργηθεί άλλη μια επιτροπή φορέων με σκοπό την προάσπιση του τεκμη-

κάτω: Οι γραμμές του τραμ στην Καλλιρόη, φωτ. Χ. Χάρη

δίπλα: Το Polis Park στο χώρο της Ριζάρη, φωτ. Χ. Χάρη

ρίου κυριότητας του δημοσίου και τη δασική προστασία. Ο ΣΑΔΑΣ, ο ΣΕΠΟΧ, το ΕΜΠ συχνά υποστηρίζουν την κοινωνία των πολιτών.

Πληθαίνουν οι επιστημονικές εκτιμήσεις ότι σε λίγα χρόνια η ποιότητα ζωής θα χειροτερέψει ακόμη περισσότερο, όταν θα εξανεμιστούν ακόμη και αυτά τα λίγα οφέλη των οδικών έργων.⁵ Η ποιότητα ζωής θα πληγεί και άλλο εξαιτίας της προτεραιότητας στα οδικά έργα και στο ΙΧ, και μάλιστα με νέα γκαράζ στο Κέντρο (Κάνιγγος, Πλ. Αιγύπτου, Πλ. Αβησσυνίας, Ριζάρη, Ζάππειο, Μουσείο κλπ.). Τα όποια οφέλη από το Μετρό, το Τράμ, τον Προαστιακό, αναμένεται να βελτιώσουν την κατάσταση και θα πρέπει να τύχουν συνοδευτικών πολιτικών ώστε η ωφέλειά τους να μην είναι προσωρινή. Η κατάσταση που επικρατεί στα πεζοδρόμιά μας θα χειροτερέψει όσο οι κυρίαρχες πολιτικές θέτουν σε προτεραιότητα το ΙΧ. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρά την πληθώρα έργων, δεν έγινε ούτε ένας κεντρικός ποδηλατόδρομος στην Αθήνα.

Η απόσταση που χωρίζει τις κυρίαρχες προτεραιότητες από τα προβλήματα των πολιτών και της πόλης μεγαλώνει. Το Παρατηρητήριο Ελεύθερων Χώρων, της Συντονιστικής Επιτροπής Αθήνας έχει καταγράψει πολλές περιπτώσεις προβλημάτων. Τα παραδείγματα του Πεδίου Άρεως με 5 πρωτόκολλα κατεδάφισης αυθαιρέτων κατά του Πανελληνίου μεταξύ 1998-2002, του Θων, του πάρκου Ελευθερίας, του νέου Μουσείου Ακρόπολης, της Ρηγίλης-Ριζάρη, της Αμερικάνικης Πρεσβείας, των γηπέδων στην πόλη, των Μητροπολιτικών Πάρκων στο Γουδί και στο Ελληνικό, της Πάρνηθας, του Φιλοπάππου, του Αμαρουσίου (Ολυμπιακό Χωριό Τύπου, Άλσος Συγγρού κ.λπ.), των Χωριών Τύπου, της εκκλησιαστικής περιουσίας, του Πύργου Βασι-

λίσσης, των ΚΥΤ και πολλές άλλες περιπτώσεις, αποκαλύπτουν τις σχέσεις «συνεταίρου»⁶ που υπάρχουν μεταξύ της κυβέρνησης και των διαφόρων επιχειρηματικών σχημάτων. Όλο και νεότερες υποθέσεις προστίθενται. Τα τελευταία χρόνια τα κινήματα πολιτών ανάδειξαν τα προβλήματα, εισηγήθηκαν τα αδιέξοδα, αντιστάθηκαν. Όμως είναι γεγονός ότι η σχέση πόλης και φύσης γέρνει συντριπικά υπέρ της κυριαρχίας του χτισμένου περιβάλλοντος. Η ποιότητα ζωής στην πόλη χειροτερεύει. Τι πρέπει να γίνει;

Προτάσεις για μια βιώσιμη πρωτεύουσα

Α) Πρέπει να θεθεί ένας πληθυσμιακός στόχος και αντίστοιχες πολιτικές που να υπηρετούν αυτό το στόχο. Το ΡΣΑ έθετε ως στόχο την ανάσχεση γιγάντωσης της πρωτεύουσας και πολιτικές αποκέντρωσης. Σήμερα το μέγεθος της πρωτεύουσας έχει αφηθεί στις δυνάμεις της αγοράς.

Β) Πρέπει να αποκατασταθεί μια λογικότερη σχέση μεταξύ της πρωτεύουσας και της υπόλοιπης επικράτειας. Ο γιγαντισμός της πρωτεύουσας θέτει ολόκληρες περιοχές της περιφέρειας υπό την κυριαρχία της, όχι μόνο ως οικονομική ηγεμονία, αλλά και για την εξεύρεση βιώσιμων πόρων.⁷

Γ) Η Αθήνα πρέπει να αποκτήσει μητροπολιτική διοίκηση με αρμοδιότητες και πόρους. Η ανάγκη αυτή έχει υπογραμμιστεί με σαφήνεια από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές στο Συνέδριο του ΟΡΣΑ το 1996.⁸

Δ) Οι ελεύθεροι χώροι, οι περιαστικοί όγκοι, το αστικό πράσινο πρέπει να έχουν ενιαία και αποτελεσματική διαχείριση με κριτήριο κατά προτεραιότητα την προστασία τους.

Ε) Τα διάφορα πολεοδομικά εργαλεία⁹ πρέπει να αξιολογηθούν, να μπουν σε εφαρμογή και να προσανατολιστούν στην εξυπηρέτηση της προστασίας και αύξησης των ελεύθερων χώρων. Πρέπει να απεμπλακούν από τη σημερινή «αγοραία» λειτουργία τους.

ΣΤ) Πρέπει να γίνει μια συνολική εκτίμηση του τι κατάσταση έχει διαμορφωθεί σήμερα στη χώρα. Ωφελήθηκε η χώρα από τις πολιτικές της τελευταίας δεκαετίας; Η μεταβολή των χωροταξικών, πολεοδομικών, οικονομικών, δημογραφικών, περιβαλλοντικών, κοινωνικών μεγεθών θα πρέπει να αποτιμηθεί.

Πρωταρχικό κριτήριο θα πρέπει να είναι το έλλειμμα βιωσιμότητας που μεγαλώνει και όσο περνάει ο καιρός οδηγεί σε συνθήκες που όλοι απευχόμαστε. Η λειψυδρία, ο σεισμός του 1999, οι αποκλεισμοί της πρωτεύουσας λόγω καιρικών φαινομένων, οι πλημμύρες, οι διακοπές ηλεκτροδότησης λόγω υγρασίας, οι καύσωνες αποτελούν ανησυχητικά φαινόμενα και δείχνουν την τροπή αποσταθεροποίησης των συστημάτων στήριξης της ζωής στην πόλη. Μια τροπή ευκαιριακή σήμερα, που αύριο μπορεί να αποκτήσει μονιμότερα και συχνότερα χαρακτηριστικά.

Σημειώσεις

1. Αρχιτέκτονας, Πολεοδόμος, Χωροτάκτης, (Master in Planning, Δρ. ΕΜΠ) υπεύθυνος του Παρατηρητηρίου Ελεύθερων Χώρων www.asda.gr/elxogoi.

2. Από την επιλογή της Αθήνας ως πρωτεύουσας μέχρι σήμερα η γαιοκτησία είχε καθοδηγητικό ρόλο στον τρόπο για το μεγάλωμα όχι μόνο της πόλης αλλά και αυτής καθ' εαυτής της ελληνικής οικονομίας (χαλυβουργία, τσιμεντοβιομηχανία, σωληνοουργία, κεραμοποιία κλπ.).

3. Η ΚΕΔ προωθεί την αγορά των Προσφυγικών Αλεξάνδρας σε σχέση με την ΑΕ του Παναθηναϊκού, τα Ολυμπιακά Ακίνητα ΑΕ έχουν αναλάβει τη μεταφορά σε ιδιώτες των ολυμπιακών εγκαταστάσεων, η ΕΤΑ για την ιδιωτικοποίηση-εμπορευματοποίηση των παραλίων, της Πάρνηθας, του Λυκαβηττού, και γενικά της περιοχής του ΕΟΤ, η ΑΓΡΟΠΗ για την ιδιωτικοποίηση δασών και δασικών εκτάσεων, η ΕΡΓΟΣΕ την ιδιωτικοποίηση της ιδιοκτησίας του ΟΣΕ (Πειραιάς, ιδιοκτησίες κατά μήκος του Προαστιακού κλπ.).

4. Συντονιστική Επιτροπή Συλλόγων και Κινήσεων για τους Ελεύθερους Χώρους και την Ποιότητα Ζωής.

5. Βλέπε συνέντευξη του συγκοινωνιολόγου Γιάννη Γκόλια, καθηγητή του ΕΜΠ (ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ, 23.11.2003).

6. «Η βασική αιτία της κακοδιαμονίας είναι ότι τα μεγάλα συμφέροντα, που διαφεντεύουν τα δημόσια έργα έχουν γιγαντωθεί, έχουν γίνει "συνεταίροι" στην πολιτική και κάνουν ό,τι θέλουν. Και μάλιστα υπό συνθήκες αδιαφάνειας.», γράφει ο τέως Υπουργός ΠΕΧΩΔΕ και τέως πρόεδρος του ΤΕΕ Ευάγγελος Κουλουμπής («Η ευκαιρία που χάθηκε για τα δημόσια έργα» *Καθημερινή*, 3.6.03).

7. νερού (Μόρνος, Εύηνος, Αχελώος), ενέργειας (Μεγαλόπολη, Πτολεμαΐδα), οικοδομικών υλικών (Βοιωτία, Εύβοια), τροφοδοσίας κλπ.

8. ΟΡΣΑ, Αθήνα-Αττική, 22-24 Μαΐου 1996, Αθήνα.

9. Τράπεζα γης, αστικός αναδασμός, μεταφορά συντελεστή δόμησης, ΖΑΣ, ΖΕΠ κλπ.

αριστερά: Επεμβάσεις στην περιοχή Θων, φωτ. Χ. Χάρη

Τα θέατρα ως «συνέχεια» του περιβάλλοντος τοπίου

της **Αριάδνης Βοζάνη**, Δρ. αρχιτέκτονας

Εάν υπάρχουν κάποια κτίσματα, τα οποία εξ' ορισμού συνομιλούν με το περιβάλλον τους, τόσο το φυσικό όσο και το οργανωμένο, αυτά είναι τα αρχαία ελληνικά θέατρα. Κτίσματα «ανοικτά», δημόσια και υπαίθρια. Κτίσματα στην σύλληψή τους συγγενέστερα με ό,τι θα αποκαλούσαμε «πεδία οργανωμένης δράσης» παρά με τα κελύφη μιας μεταγενέστερης παράδοσης που θέλει το κτίριο συγκεκριμένο και απόλυτο αντικείμενο. Κτίσματα κατ' αρχήν ξύλινα και εφήμερα από πολλές απόψεις στην ακμή του αρχαίου δράματος, παγιώνουν τις βασικές αρχές οργάνωσής τους αργότερα –κατά τα ελληνιστικά χρόνια– μέσω των πέτρινων κατασκευών που αποδεικνύουν ως τις μέρες μας τη μοναδική τους σχέση με το φυσικό τοπίο.

πόλης της Αθήνας πριν καταλήξουν στο θέατρο του Διονύσου για τον δραματικό αγώνα. Η ίδια η θεατρική παράσταση λοιπόν αποτελεί μέρος μίας ευρύτερης γιορτής, κατά τον ίδιο τρόπο που το ίδιο το θεατρικό κτίσμα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου «τοπίου», στο οποίο συντελείται η δράση αυτής της γιορτής, αλλά και η ευρύτερη κοινωνική και πολιτική ζωής της Αθήνας. Υπάρχει έτσι μία «συνέχεια» τόσο στην ίδια τη θεατρική δράση όσο και στο περιβάλλον που επιτρέπει στη δράση αυτή να αναπτυχθεί – «συνέχεια» που αντανάκλα την αντίληψη για την οργάνωση του χώρου στην κλασική Ελλάδα. Το φυσικό τοπίο αποτελεί φυσικά αναπόσπαστο μέρος της δράσης αυτής. Συχνά αποτελεί το βασικό κριτήριο επιλογής χώρου για την ανάπτυξη των κτιριακών συνόλων

πάνω: Αρχαίο θέατρο Ηράκλειος, Ιταλία

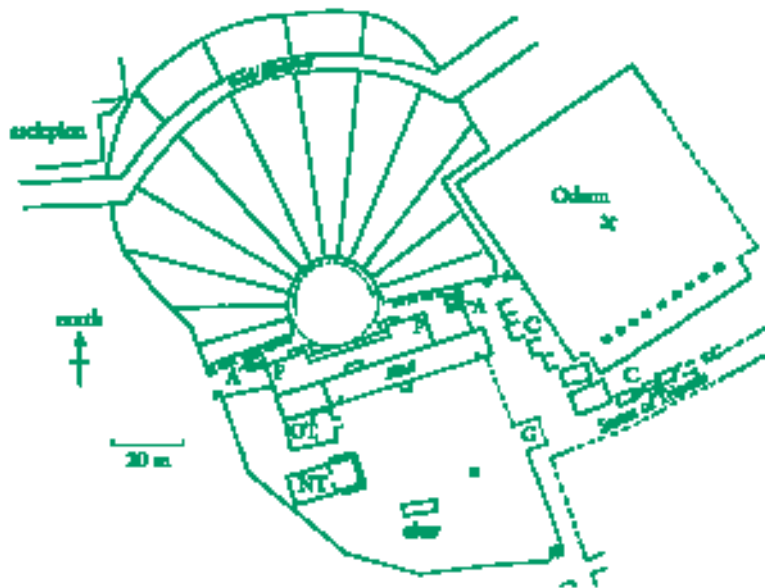
Ο χώρος και το πλαίσιο του δράματος

Οι θεατρικές παραστάσεις γίνονταν κατά τους Δραματικούς Αγώνες και ήταν ενταγμένοι μέσα στο γενικότερο πλαίσιο τελετών εορτασμού με θρησκευτικό χαρακτήρα, η μεγαλύτερη των οποίων στην Αθήνα ήταν τα Μεγάλα Διονύσια. Οι τελετές αυτές διαρκούσαν τέσσερις ημέρες, και αναπτύσσονταν στον ευρύτερο δημόσιο χώρο της

μέσα στα οποία εντάσσονται τα θέατρα. Και όχι μόνο. Στα περισσότερα παραδείγματα σωσμένων θεάτρων είτε αυτά ανήκουν στην εποχή της ακμής του δράματος είτε είναι μεταγενέστερα, διαπιστώνουμε ότι τόσο ο προσανατολισμός του κοίλου –το πεδίο προβολής της δράσης για το θεατή– όσο και οι οπτικές φυγές της εισαγωγικής πορείας του κοινού στο θέατρο, έχουν εξαιρετική σημασία!

μέση: Το θέατρο του Κουρίου στην Κύπρο, από τα αρχαιότερα της μεγαλονήσου, αναστήλωθηκε το 1961, φωτ. «Έτανος» [πηγή: εφημ. Καθημερινή, ένθετο ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 25.7.1999
κάτω: Το θέατρο του Διονύσου σε σχέση με τα άμεσα περιβάλλοντα κτίσματα και το βωμό των θυσιών πίσω από τη Σκηνή [πηγή: Tragedy in Athens, D. Wiles, κάτοψη M. Κορρές]

δίπλα κάτω: Το ανοικτό θέατρο στα Καρδάμυλα Χίου, αρχ. Α. Κωτσάκη (μελέτη 1998, κατασκευή 2000)
δίπλα πάνω: Θέατρο Toga-Sanbo, αρχ. Ar. Isozaki (1982)

Η πορεία προσέγγισης προς το θέατρο

Η πορεία προς το θέατρο –που γίνεται πριν τα ξημερώματα– αποτελεί προετοιμασία και μέρος της θεατρικής εμπειρίας, καθώς εισάγει το θεατή όχι μόνο στο χώρο της θεατρικής δράσης αλλά και στο γενικότερο πολιτικό και θρησκευτικό πλαίσιο που η δράση αυτή είναι ενταγμένη, μέσω των κτισμάτων που την περιβάλλουν. Στην περίπτωση του θεάτρου του Διονύσου η προσέγγιση του κοινού γίνεται από την ανατολική πλευρά γύρω από το Ωδείο, μέσω της οδού των Τριπόδων με άμεση θέα κατ' αρχήν τον φυσικό χώρο του ιερού του Διονύσου και το ναό. Καθώς το κοινό στρίβει προς το βορρά για να προσεγγίσει το κάτω μέρος των κερκίδων του θεάτρου, αντικρίζει ως τελική θέα πριν γυρίσει προς τη σκηνή – ορχήστρα, το βράχο της Ακρόπολης.

Το τοπίο – ενεργό σκηνικό

Το κοινό κατά τη διάρκεια της παράστασης έχει πλήρη αντίληψη του περιβάλλοντος χώρου, καθώς οι παραστάσεις γίνονται κατά τη διάρκεια της ημέρας. Έτσι η οποιαδήποτε θέα –προς τη θάλασσα, προς το βουνό, προς τα άμεσα θρησκευτικά ή πολιτικά κτίσματα– λειτουργεί πάντα ενεργά ως μέρος της σκηνικής δράσης, διαμορφώνοντας ένα ευρύτερο «σκηνικό» που επεκτείνεται πολύ πέρα από τα νοητά όρια του θεατρικού κτίσματος. Είναι αξιοσημείωτο ότι πολλοί ερευνητές σήμερα συναινοούν στο γεγονός της εκμετάλλευσης από τους τραγικούς συγγραφείς, συνειρμικών συσχετισμών που προκαλούσαν τόσο τα γύρω στοιχεία (π.χ. βωμός πίσω από τη σκηνή) όσο και των δράσεων που προηγούνταν των παραστάσεων (π.χ. θυσίες) για να ισχυροποιούν τις σκηνικές τους εικόνες. Στη σκηνή της Κασσάνδρας στον Αγαμέμνονα του Αισχύλου, η Κασσάνδρα θα προφητεύει την επικείμενη δολοφονία της μέσα από παραληρηματικούς μονολόγους που ο χορός δυσκολεύεται να ερμηνεύσει. Καθώς κατευθύνεται προς την κεντρική πόρτα της σκηνής κατά την έξοδο της,² και ταυτόχρονα προς το θάνατό της, το μεγαλύτερο μέρος του κοινού βλέπει μέσα από την ανοικτή πόρτα το βωμό με τις πραγματικές θυσίες που έχουν προηγηθεί των τραγικών αγώνων. Ο «θεατρικός» θάνατος της Κασσάνδρας, συγκεκριμενοποιείται από τη δύναμη της εικόνας του πραγματικού θανάτου των θυσιών στο βωμό, όπως τις αντικρίζουν οι θεατές με το άνοιγμα της πόρτας, πίσω από τη σκηνή.

Θεατρικός χρόνος – Πραγματικός χρόνος

Έχουμε παραδείγματα όπου ο χρόνος που συντελείται συγκεκριμένη πράξη κατά την παράσταση, συναρτάται από τη «δραματική» εντύπωση που προσδίδει το φυσικό φως της συγκεκριμένης ώρας που παίζεται η τραγωδία. Στην αρχή της τραγωδίας Αγαμέμνονα, ο φύλακας θα «δεί» ξαφνικά μέσα στη νύχτα το φως που έχει ταξιδέψει από την Τροία στο Άργος – σημάδι ότι η Τροία έπεσε. Γνωρίζοντας ότι ο χρόνος έναρξης της τραγωδίας είναι τα ξημερώματα, η στιγμή που οι στίχοι «ω χαίρε φωτοχυσία»³ απαγγέλλονται σηματοδοτώντας το μεγάλο νέο, την πώση της Τροίας, ταυτίζεται με τη στιγμή που η ανατολή έχει φωτίσει τον Αττικό ουρανό προβάλλοντας πάνω από το θέατρο του Διονύσου.

Αυτός ο διάλογος που διαπιστώνουμε ότι υπήρχε κατά την παράσταση με το χρόνο και το χώρο «του πραγματικού», λειτουργούσε σημαντικά κατά την ακμή της αρχαίας τραγωδίας δίνοντας σε αυτή μία διάσταση που χάθηκε σταδιακά με την εξέλιξη του δυτικού θεάτρου. Στο κλειστό θέατρο του προσκηνίου τόσο το φυσικό όσο και το κτισμένο περιβάλλον είναι εξ' ορισμού απόλυτα από τη σχέση του θεατή με τα επί σκηνής δρώμενα. Χάθηκε έτσι ένας εξαιρετικός «πλούτος σημασιών», αυτός που δίνεται από την κοινωνική και συμβολική διάσταση που επιτρέπουν γενικότερα τα ανοικτά κτίσματα, καθώς συνομιλούν με το περιβάλλον τους.

Σήμερα – Αντί επιλόγου

Ωστόσο ο τύπος του κυκλικού ανοικτού θεάτρου –αναφορά στο θεατρικό χώρο του αρχαίου δράματος– δεν χάθηκε ποτέ. Σύγχρονα θέατρα, επαναλαμβάνουν το

αρχετυπικό μοντέλο. Το σύγχρονο δραματολόγιο επαναξιολογεί τη σχέση του θεατή με το χώρο της παράστασης, ευνοώντας έτσι την ανάπτυξη δομών αντίστοιχων με αυτές του ημικυκλικού θεάτρου. Πάμπολλα τα παραδείγματα, τόσο θεάτρων που στήνονται σε διάλογο με το περιβάλλον σε αναζήτηση παρομοίων αρχών με το αρχαίο θέατρο, όσο και εκείνων που απλά επαναλαμβάνουν την κυκλική διάταξη σε χώρους που δεν επιτρέπουν καμία σχέση με το γύρω τοπίο, τηρώντας το «γράμμα» της τυπολογίας του αρχαίου θεάτρου αλλά όχι την ουσία του.⁴ Τα πιο ενδιαφέροντα από αυτά τα παραδείγματα, πέραν των άλλων πλεονεκτημάτων τους, εκμεταλλεύονται τη διάδραση του περιβάλλοντος πριν, κατά και μετά το χρόνο της παράστασης. Το θέατρο του Τάκη Ζενέτου στο Λυκαβηττό (1965) όπως αρχικά σχεδιάστηκε αλλά και ακόμα μετά τους συμβιβασμούς που έγιναν κατά την κατασκευή του, δικαιώνει μέχρι σήμερα τις αρχές του σχεδιασμού του.⁵ Το θέατρο Toga-Sanbo (1982) του Ar. Isozaki, θα επέμβει στο φυσικό τοπίο, με τη δημιουργία μίας μικρής τεχνητής λίμνης, προκειμένου να «εμπλουτίσει» τη σκηνική δράση της οποιασδήποτε παράστασης.

Ίσως περισσότερο από άλλες κατηγορίες κτισμάτων μία βασική παράμετρος αξιολόγησης των σύγχρονων ανοικτών θεάτρων είναι ακριβώς ο βαθμός αξιοποίησης της σχέσης τους με το περιβάλλον. Έτσι σε μία ομάδα σύγχρονων θεατρικών τόπων που εντάσσονται από θεατρικά κτίσματα, τα οποία χαρακτηρίζονται από την ανάγκη δημιουργίας τεχνητών τοπίων για την υποστήριξή τους, μέχρι και η απλή επιλογή φυσικών τόπων για θεατρική δράση, η σχέση του θεάτρου με τη φύση μοιάζει για κάποιους αρχιτέκτονες και θεατράνθρωπους ακόμα αναγκαία συνθήκη. Γι αυτούς όμως οι ποιότερες που αναζητούν βρίσκονται –ή πρέπει να βρίσκονται για να ισχύουν– σε συνάρτηση με τη συνολική άποψη περί δράματος όπως αυτή αντανακλάται και στο δραματολόγιο της εποχής, ακριβώς δηλαδή όπως λειτουργούσαν στο αρχαίο ελληνικό θέατρο του 5ου π.Χ. αιώνα.

Σημειώσεις

1. Ενδεικτικά αναφέρονται τα θέατρα της Δήλου, της Θήρας και του Κουρίου στην Κύπρο όπου, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις παραθαλάσσιων θεάτρων, η θέα του κοινού είναι πάντα προς το πέλαγος. Το θέατρο της Δωδώνης –μοναδικά ενταγμένο στο ορεινό τοπίο– όπως επίσης και των Δελφών και της Επιδαύρου, είναι μέρη ευρύτερων κτιριακών συνόλων όπου η επιλογή του τόπου ανάπτυξης τους βασίζεται κατ' αρχήν στο ιδιαίτερο τοπίο της περιοχής.
2. Πρόκειται για την πόρτα του παλαιού την οποία παρομοιάζει με τις πύλες του Άδη, «Πάω να σώω πρώτη του θανάτου τον χορό και χαιρετώ του Άδη αυτές τις πύλες», Αγ. στ. 1291-1291, μεταφρ. Κ. Χ. Μύρης.
3. Αγ. στ. 22-23, μεταφρ. Κ. Χ. Μύρης.
4. Πολλές οι αποτυχημένες προσπάθειες αναπαράστασης του αρχαίου κοίλου, βλ. σχετικά Φεσσά-Εμμανουήλ Ελ., *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής του Νεοελληνικού Θεάτρου, 1720-1940*, Αθήνα, 1994.
5. Κωτσάκη Αμαλία, «Μία ακοιβάδα στο Λυκαβηττό», εφημ. Καθημερινή, ένθετο ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 29.6.2003. «...Φύση και αρχιτεκτονική, κτίσμα και βράχοι σε έναν ατέρμονα διάλογο. Ο χώρος αρχίζει να πάλλεται...»

Ο σχεδιασμός τοπίου και η αρχιτεκτονική παιδεία

του **Κώστα Μωραΐτη**, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή ΕΜΠ

Η πρόθεση του σημειώματος.

Πρόθεση αυτού του σημειώματος είναι να διευκρινίσει τις σχέσεις του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού με το σχεδιασμό του τοπίου, σε μια εποχή κατά την οποία το τοπίο, τόσο ως γενική έννοια όσο και ως ειδικότερη σχεδιαστική πρακτική, φαίνεται να αποκτά διαρκώς και μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Ας σχολιάσουμε από την αρχή, πως η κατεύθυνση των παρατηρήσεών μας δεν είναι μονόδρομη. Δεν εξετάζει απλά την επιρροή, την οποία ασκεί η παράδοση του σχεδιασμού του τοπίου στην αρχιτεκτονική σκέψη και στην αρχιτεκτονική πρακτική, αλλά θίγει επιπλέον τους ειδικούς λόγους, για τους οποίους η αρχιτεκτονική πρακτική δικαιούται να συμμετέχει καθοριστικά στο σύγχρονο τοπιακό λόγο.

Το τοπίο ευρύτατη πολιτιστική έννοια, με διεπιστημονικό ενδιαφέρον

Η πρώτη σημαντική παρατήρηση, αξίζει να επισημάνει πως αντίθετα από τις συντεχνιακές προσπάθειες εγκλωβισμού, ο σχεδιασμός του τοπίου αποτελεί διεπιστημονικό αντικείμενο.

Οι απτίες, αυτής της διεπιστημονικής έκτασης είναι πολλές. Η καθοριστικότερη, αφορά το εύρος του αντικείμενου. Το τοπίο ως όρος, είναι υποχρεωμένο από το ιστορικό του παρελθόν, να περιγράψει γενικά την πολιτιστική παρέμ-

βαση στον τόπο. Αυτή η παρέμβαση ξεκινά ήδη από την απλή ερμηνεία του τόπου, επεκτείνεται στις πρακτικές με τις οποίες παράγουμε παραστάσεις του και περιλαμβάνει βέβαια τη συνταρακτική περιοχή των τεχνικών, με τις οποίες ο τόπος μετατρέπεται σε τοπίο, μέσα από δομικούς - κατασκευαστικούς μετασχηματισμούς.

Ο όρος «τοπίο», με τις ιστορικές μεταβολές του εννοιολογικού του πεδίου, περιγράφει με γλαφυρότητα το εύρος των τοπιακών πρακτικών. Διαμορφωμένος ώστε να περιγράψει τη ζωγραφική παράσταση του τόπου,¹ ο όρος επεκτείνεται, προκειμένου να περιλάβει στη συνέχεια την αρχιτεκτονική τοπίου, με έμφαση στην κηποτεχνική πρακτική. Αυτή η αρχιτεκτονική κήπων εντούτοις, είναι ήδη κατασκευαστικής τάξης. Όχι απλά γιατί τα φυσικά στοιχεία υποτάσσονται σε μια διαδικασία ελέγχου, αλλά πολύ περισσότερο γιατί τα μεγάλα τοπία-κήποι, περιλαμβάνουν ως μέρη τους, την ανασκευή του φυσικού ανάγλυφου, την οργάνωση της απαραίτητης τεχνικής υποδομής και βέβαια καθόλου ευκαταφρόνητα σε μέγεθος στοιχεία κτιριακής αρχιτεκτονικής.

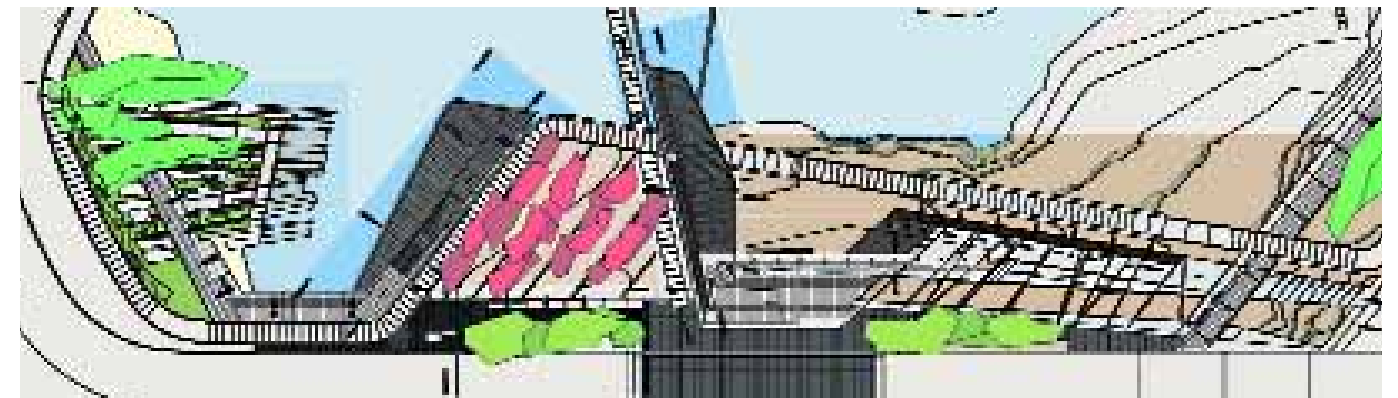
Οι πρακτικές του τοπίου λοιπόν περιλαμβάνουν ένα σύνολο από επιμέρους πρακτικές αναπαράστασης και κατασκευής, κοινές τόσο για την πολιτιστική επεξεργασία των περιαισθητικών περιοχών, όπου τα στοιχεία της φύτευσης ή του φυσικού ανάγλυφου είναι ιδιαίτερα εμφανή, όσο και για τη συγκρότηση των αστικών μορφωμάτων. Φθάνουμε έτσι στην τελική διεύρυνση του όρου «τοπίο», η οποία απευθύνεται σε πρακτικές όπως η πολεοδομία ή ο αστικός σχεδιασμός, προκειμένου να περιλάβει και το αστικό τοπίο, στο εύρος του τοπιακού ενδιαφέροντος.

Αρχιτεκτονική μεταφύση;²

Αυτή η διεύρυνση του όρου, δεν ορίζει μόνο το τοπίο ως γενικότατο πεδίο σύγκλισης πρακτικών, που εκτείνονται από τις περιβαλλοντικές επιστήμες και την οικολογία, ως τις καλές τέχνες και τον πολεοδομικό προγραμματισμό, αλλά ωθεί βαθμιαία τη συζήτηση για το τοπίο στο κέντρο του ενδιαφέροντος των αναπτυσσόμενων κοινωνιών.

Αποδεικνύει επιπλέον, πως δεν μπορεί να υπάρξει αναφορά στη φύση ανεξάρτητη από τις πολιτιστικές μας δομές, δεν μπορεί να υπάρξει αναφορά στη φύση ανεξάρτητη από τις κατασκευαστικές μας δομές, δεν μπορεί να υπάρξει αναφορά στη φύση ανεξάρτητη από τη δομική, οργανωτική πρόθεσή μας εν γένει.

Με την έννοια αυτή δεν είναι βέβαια τυχαίες οι δύο συμπληρωματικές παρατηρήσεις, που αποδέχονται, η πρώτη πως η πόλη είναι ο κατ' εξοχήν «τόπος τοπίου»³ και η δεύτερη πως το αστικό τοπίο, αποτελεί το «φυσικό» περιβάλλον των αστικών κοινωνιών. Ούτε είναι βέβαια τυχαία η χρήση του όρου «αρχιτεκτονική», προκειμένου

να περιγράψει την τοπιακή παρέμβαση, την αρχιτεκτονική τοπίου.

Η ενσασχόληση με τη θεωρητική διερεύνηση και το σχεδιασμό του τοπίου, σημαντική για την αρχιτεκτονική παιδεία και πρακτική

Είναι ήδη φανερό η βεβαιότητα του σημειώματος για την καθοριστική θέση, που μπορεί να καταλάβει η αρχιτεκτονική κατά τον τοπιακό σχεδιασμό. Αξίζει εντούτοις, για λόγους επαγγελματικής αβροφροσύνης και εκπαιδευτικής σεμνότητας, να ξεκινήσουμε από τη θέση του επιστήμονα, που αν και ολοκλήρωσε έναν πρώτο ακαδημαϊκό κύκλο παιδείας, επιθυμεί να διευρύνει τις γνώσεις και την ευαισθησία του. Ποια είναι τα βασικά στοιχεία, τα οποία μπορεί να συνεισφέρει στην αρχιτεκτονική παιδεία και στην αρχιτεκτονική πρακτική, η ενσασχόληση με το τοπίο;

Η πρώτη ίσως και συνταρακτικότερη συνεισφορά αναφέρεται σε μια ευρύτατη, αλλά ιδιαίτερα αποκαλυπτική, πολιτιστική και ιστορική γνώση. Η διαμόρφωση του τοπίου αποτελεί για το νεώτερο δυτικό πολιτισμό, κεντρικό χώρο πολιτιστικής έκφρασης. Δε συσχετίζεται μόνο με τις παραγωγικές πρακτικές και με την επιστημονική ανάπτυξη. Αναλαμβάνει επίσης, με χειρονομίες σε μεγάλο βαθμό συμβολικές, να συμπυκνώσει και να προβάλλει το σύνολο των πολιτιστικών επιτευγμάτων και να καταγράψει τις σχέσεις της πολιτισμικής οργάνωσης, με το πέραν του δυτικού πολιτισμού έτερον – είτε πρόκειται για την ετερότητα του «φυσικού» είτε για την ετερότητα της πολιτιστικής διαφοράς.⁴

Για τις ισχυρές κοινωνίες της Αναγέννησης και της εποχής του Βαροκου, οι τοπιολογικές παρεμβάσεις δεν περιορίζονται σε απλές ασκήσεις καλλιτισμού. Πολύ περισσότερο, επιχειρούν να εμφανίσουν εκφρασμένη σε τόπο, το σύνολο της πολιτιστικής εμπειρίας. Αποδίδουν, συχνά με αλαζονεία αυτοκρατορική, τις τεχνικές και καλλιτεχνικές δυνατότητες των κοινωνιών που τις παρήγαγαν, όπως και την οικονομική και πολιτική τους ευρωστία.

Το δεύτερο όφελος από το ενδιαφέρον του αρχιτέκτονα για το τοπίο, αφορά τη διαπίστωση, πως η αρχιτεκτονική αναφέρεται πάντα σε μία πράξη ένταξης. Διαπίστωση, που υπονοεί μια γενικότερη ευαισθησία, ένα γενικότερο ήθος συμμετοχής... Όπως υπονοεί και μια ειδική ευαισθησία, έναν ειδικό έλεγχο των ιδιαίτερων κάθε φορά τρόπων ένταξης. Αλλά είτε πρόκειται για ένταξη σε περιβάλλον που διατηρεί «φυσικά» χαρακτηριστικά είτε πρόκειται για ισχυρά δομημένο περιβάλλον είτε η ένταξη θέτει προβλήματα φυσικών παραγόντων είτε αναφέρεται ακόμη και στην αισθητική αξιολόγηση, όλη αυτή η θεματολογία, μπο-

ρεί να περιγραφεί από το εύρος του τοπιακού προβληματισμού.

Με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο, η διαδικασία αυτή, της ένταξης στο τοπίο, φαίνεται να δηλώνεται με διαρκώς και μεγαλύτερη ένταση από τη σύγχρονη αρχιτεκτονική. Άλλοτε η δήλωση συνδέεται με την ανάπτυξη της σύγχρονης αστικής κουλτούρας, άλλοτε με την οικολογική ευαισθητοποίηση, άλλοτε με την απόδοση στο τοπιακό ανάγλυφο τοπολογικών ιδιοτήτων, ώστε ο σχεδιασμός του να ευνοείται από τα νέα ηλεκτρονικά μέσα. Το βέβαιο είναι, πως η ένταξη στο τοπίο αποκτά τόση σημασία, ώστε η αρχιτεκτονική, όχι μόνο να επιζητεί τη συμπλήρωσή της από την αρχιτεκτονική τοπίου,⁵ αλλά να καταλήγει να περιγράφει η ίδια τον εαυτό της, ως «διαμόρφωση τοπίου».⁶

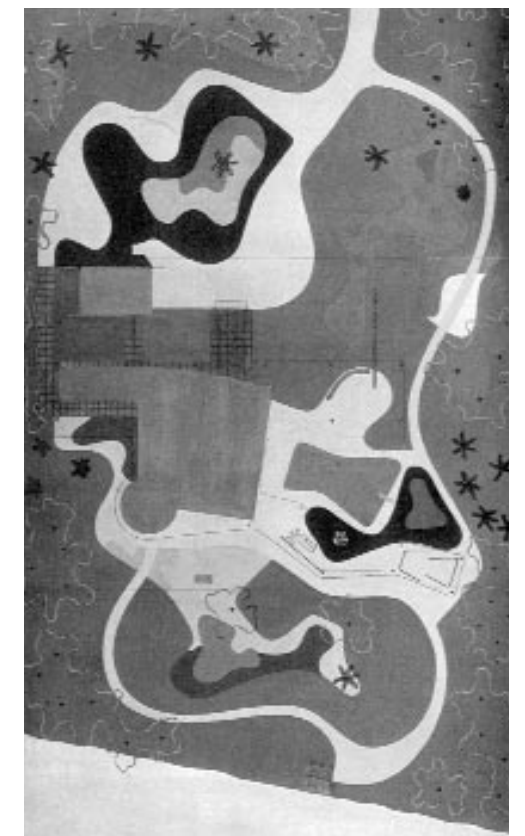
Η συνεισφορά της αρχιτεκτονικής σκέψης, στη γενικότερη ποιότητα των τοπιακών διαμορφώσεων

Στην αντίστροφη φορά επιστημονικών και εκφραστικών δανείων, γίνεται φανερό πως οι αρχιτέκτονες, αντίθετα από άλλες επαγγελματικές ομάδες, που αναφέρονται στο

πάνω και δίπλα αριστερά: πρόταση για τη διαμόρφωση τεχνητής λίμνης και υδατορέματος, αρχ. Κ. Μωραΐτης, Π. Νικολαΐδης, Γ. Ατσαράκης, Ε. Κούτρα (Δεκέμβριος 2001)
Μελέτη περιβάλλοντος:
Καθηγητής ΕΜΠ Κ. Κασσιός
Υδρολογική μελέτη:
Λέκτορας ΕΜΠ Λ. Βαμβακιδίου

κάτω δεξιά: Σχέδιο κήπου για την κατοικία Tremaine (1948), αρχ. τοπίου Roberto Burle Marx (αρχ. Ο. Niemeyer)

τοπίο, διαθέτουν το πλεονέκτημα της σχεδιαστικής ευχέρειας. Διαθέτουν δηλαδή ένα οργανωμένο σύστημα προσομοίωσης δομικών οργανώσεων του πραγματικού τόπου, ικανό να αποδώσει τα ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις τοπιακές διαμορφώσεις. Διαθέτουν επίσης οι αρχιτέκτονες παιδεία κατασκευαστική, ικανή να αποδώσει στα μορφήματα που σχεδιάζουν, έγκυρη δομική σημασία. Η γνώση αυτή, ακόμη και αν αναφέρεται σε διαφορετικές κατηγορίες υλικών και περιβαλλοντικών διεργασιών, μπορεί εντούτοις να αποτελέσει βασικό σύστημα οργανωτικής αναφοράς, για τις εν γένει κατασκευαστικές παρεμβάσεις στον τόπο.

μέση: Κήπος στο κτίριο της Unesco στο Παρίσι (1958), αρχ. Isamu Noguchi
κάτω: Ανάγλυφος παιδότοπος (1941), αρχ. Isamu Noguchi

Αλλά κυρίως οι αρχιτέκτονες διαθέτουν μια συνολική συνθετική παιδεία, που εξασφαλίζει μια βαθύτερη διαίσθηση χώρου, μια δομική διαίσθηση χώρου. Η διαίσθηση αυτή δεν αναφέρεται μόνο στην οργάνωση συγκεκριμένων μόνο χωρικών παραστάσεων ή συγκεκριμένων μόνο χωρικών κατασκευών, αλλά το κυριότερο, σε γενικευμένες νοητικές δομές οργάνωσης του χώρου, σχηματοποίησης και ελέγχου του. Αν η αρχιτεκτονική δεν είναι η μόνη υπεύθυνη για την πολιτιστική αντίληψη που διαθέτουν οι κοινωνίες μας για το χώρο, είναι εντούτοις ένας από τους σημαντικότερους συντελεστές συγκρότησης αυτής της αντίληψης, αυτού του βασικού υποδοχέα και τροφού, που υποβαστάζει και αναπτύσσει κάθε επιμέρους αντίληψή μας για το περιβάλλον.

Πολλές φορές, εντυπωσιασμένος από τη σημαντική, είναι αλήθεια, συνεισφορά των νέων, εναλλακτικών συχνά απόψεων, που αφορούν την αειφορική πρωτοβουλία, την περιβαλλοντική προσέγγιση, την τοπιακή ευαισθησία, ξεχνώ... Ξεχνώ, πως μετέχω σε μια από τις παλαιότερες και πολιτιστικά συνταρακτικότερες πρακτικές διαμόρφωσης νοητικών σχημάτων, που αναφέρονται στην πολιτιστική επαφή με τον τόπο και στη συνακόλουθη μετατροπή του σε τοπίο.

Είναι τότε σημαντικό να συναντώ αναφορές, όπως αυτές του Αμερικανού τοπιτέχνη James Rose, ο οποίος στα 1938, επιλέγει να εικονογραφήσει το άρθρο του «Freedom in the garden», με την κάτοψη και το προοπτικό της «εξοχικής κατοικίας με οπτοπλινθοδομή» του Mies van der Rohe, αποδεικνύοντας πως σε μια πρόσφατη ιστορική περίοδο, η μοντέρνα αρχιτεκτονική υπήρξε καθοριστική για τη νεοτερική τέχνη τοπίου.⁷

Είναι τότε σημαντικό να συναντώ παραδείγματα, όπως του Roberto Burle Marx ή του Isamu Noguchi, ώστε να διαπιστώσω, πως η εκφραστική ποιότητα και η περιβαλλοντική ευαισθησία και γνώση, δεν αποτελούν ασύμβατες ποιότητες. Ο σύγχρονος σχεδιασμός τοπίου και η σύγχρονη αρχιτεκτονική, όπως στο πρόσφατο παρελθόν ο μοντέρνος σχεδιασμός τοπίου και η μοντέρνα αρχιτεκτονική, στα αξιόλογα παραδείγματα τους, μπορούν να διαθέτουν και τις δύο.

Σημειώσεις

1. Πρβλ τη συλλογή κειμένων *Composer le paysage*, επιμ. Ο. Marcel, Παρίσι, 1989. Ο όρος landscape αναφέρεται στη ζωγραφική τοπιογραφία, κατ' αντιστοιχία προς το Ολλανδικό landschap.
2. Πρβλ Χ. Χαριτάτος, Μ. Παπαδοπούλου: *Αρχιτεκτονική: Μετα - φύση*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π., Αθήνα 1987, σπουδαστική ερευνητική εργασία.
3. Ο χαρακτηρισμός, από το κείμενο του Ανδρέα Εμπερικού «Τόπος Τοπίου», που περιλαμβάνεται στη συλλογή κειμένων *Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία*, Αθήνα, 1988.
4. Οι γαλλικοί και αγγλικοί κήποι δεν περιλαμβάνουν μόνο την υπό έλεγχο γηγενή φύση, αλλά επίσης πολλά φυτικά είδη που εισάγονται από μακρινούς τόπους και εγκλιματίζονται στο Ευρωπαϊκό περιβάλλον, όπως και κατασκευές που επιχειρούν να ερμηνεύσουν εξωτικούς πολιτισμούς.
5. Παράδειγμα η στενή συνεργασία του Y. Brunier με τον R. Koolhaas ή τον J. Nouvel.
6. Πρβλ τη χρήση του όρου «landscape formation» από τη Z. Hadid, τα κτίρια - τοπία του J. Nouvel ή τις προτάσεις του B. Cache.
7. J. C. Rose: «Freedom in the Garden», *Pencil Points* (Οκτ. 1938) και επανεκτύπωση στο *Modern Landscape Architecture: A critical review*. Ep. M. Trieb, 1993.

Οικολογική δόμηση

της Έλλης Γεωργιάδου, αρχιτέκτονας

Οι προσπάθειες που αναπτύχθηκαν μέχρι σήμερα στην Ελλάδα με στόχο την εναρμόνιση της δόμησης με τον φυσικό χώρο έχουν επικεντρωθεί στον τομέα της ενέργειας, είτε με τη μορφή εξοικονόμησης ενέργειας είτε με τη μορφή αντικατάστασης της ενέργειας ορυκτών καυσίμων από ενέργεια ανανεώσιμων πηγών. Παρ' όλο που οι παρεμβάσεις στον ενεργειακό τομέα έχουν εξαιρετική σημασία για την προστασία του περιβάλλοντος, δεν καλύπτουν το ευρύτατο φάσμα των επιβλαβών επιδράσεων που ασκεί στο περιβάλλον ο δομημένος χώρος και οι σύγχρονες τεχνολογίες δόμησης.

Ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του δομημένου χώρου που αποτελούν πηγή και αιτία σοβαρής διατάραξης των φυσικών ισορροπιών είναι τα ακόλουθα:

- Οι υπερμεγέθεις αστικές συγκεντρώσεις υψηλών πυκνοτήτων. Συγκροτούν εστίες εντατικής και ενταταμένης εκπομπής τοξικών ουσιών και ρύπων που είναι αδύνατο να αφομοιωθούν από τους φυσικούς αντισταθμιστικούς μηχανισμούς. Προκαλούν ταυτόχρονα μεγάλης εμβέλειας ερμητοποίηση στον περιβάλλοντα χώρο τους.
- Η ποιότητα του δομημένου αστικού χώρου, η «ιδιοσυστασία» του. Καθορίζεται από τη δομή του, τα υλικά και τις σύγχρονες τεχνολογίες δόμησης. Προκαλεί σοβαρές διαταραχές των φυσικών θερμικών κύκλων και των τοπικών κλιματικών ισορροπιών (π.χ. φαινόμενο αναστροφής θερμοκρασίας) και επιδεινώνει τις αιτίες της κλιματικής μετα-

πάνω: Κατοικία Κολέττα, Άγιος Βλάσιος, Πήλιο. Ξύλινος φέρων οργανισμός

βολής (π.χ. κατακόρυφη αύξηση ψυκτικών - επιδείνωση του αστικού μικροκλίματος - πρόσθετη αποδυνάμωση της στοιβάδας του όζοντος).

- Οι σύγχρονες τεχνολογίες δόμησης. Βασίζονται καθοριστικά στη βαριά χημική βιομηχανία των πετροχημικών, των τεχνητών πολυμερών με πρώτη ύλη το πετρέλαιο και τους υδρογονάνθρακες του. Αποτελούν μία από τις βασικές πηγές τοξίνωσης του περιβάλλοντος με άμεσα καταστροφικά αποτελέσματα στους ζωντανούς οργανισμούς (καρκινογένεση, διαταραχές του κεντρικού νευρικού συστήματος, βλάβες του ανοσοποιητικού συστήματος, γενετικές ανωμαλίες).

Εύκολα διατυπώνεται το συμπέρασμα ότι ο δομημένος χώρος αποτελεί σήμερα έναν παράγοντα επιβλαβή και εκθροικό προς τις φυσικές ισορροπίες και καθόλου φιλικό προς τους ζωντανούς οργανισμούς και τον άνθρωπο. Γεννιέται ταυτόχρονα η απαίτηση ανάπτυξης νέων μοντέλων δόμησης, βιώσιμων και αειφόρων.

Ένα πρώτο βήμα σ' αυτή την κατεύθυνση είναι η επανεξέταση των σύγχρονων τεχνολογιών δόμησης σύμφωνα με ορισμένα βασικά κριτήρια, όπως:

- Η εξοικονόμηση ενέργειας ορυκτών καυσίμων κατά την παραγωγή των οικοδομικών υλικών και των κτιρίων.
- Η εξοικονόμηση φυσικών πόρων, ιδιαίτερα των σπάνιων, κατά την παραγωγή των οικοδομικών υλικών και των κτιρίων. Η χρήση ανανεώσιμων φυσικών πόρων.
- Ο περιορισμός των μη αποδομήσιμων, μη αφομοιώσιμων ή ανακυκλώσιμων και των τοξικών οικοδομικών απορριμμάτων.
- Ο περιορισμός της χρήσης τοξικών ουσιών, υλικών και προϊόντων στον κτιριακό τομέα.

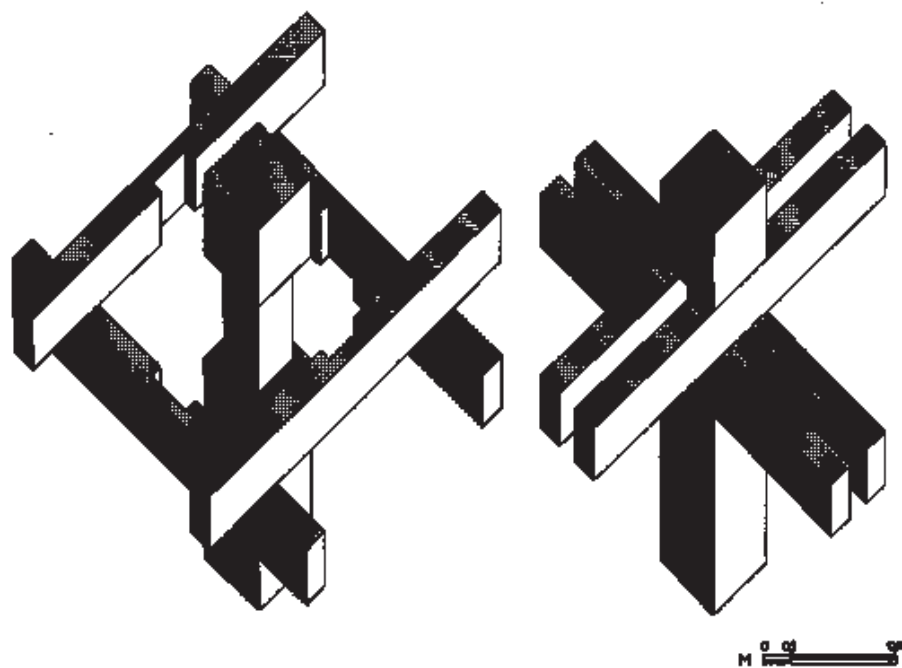
Μία κατάταξη των οικοδομικών υλικών και προϊόντων σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η συμβατότητα των υλικών με το περιβάλλον είναι άρρηκτα δεμένη με την προέλευσή τους. Έτσι:

- Τα οικοδομικά υλικά φυτικής και ζωικής προέλευσης είναι υλικά κατ' εξοχήν φιλικά και ακίνδυνα (ξύλο, προϊόντα ξύλου, φελός, φυσικές ρητίνες και γαλακτώματα, ίνες κ.ά.).
- Τα οικοδομικά υλικά που προέρχονται από την επιφάνεια του εδάφους είναι επίσης ακίνδυνα. Μεταξύ τους πρώτη θέση ως προς τη συμβατότητά του με τους ζωντανούς οργανισμούς, κατέχει ο πηλός.
- Τα υλικά που προέρχονται από το υπέδαφος έχουν συχνά επικίνδυνες ιδιότητες όπως ορισμένα πετρώματα που παρουσιάζουν ραδιενεργές εκπομπές ή τα βαρέα μέταλλα, ορισμένα εκ των οποίων είναι εξαιρετικά τοξικά.
- Τα υλικά που προέρχονται από οργανογενή ορυκτά, κυρίως τους υδρογονάνθρακες παρουσιάζουν εξαιρετικά

υψηλή επικινδυνότητα και τοξικότητα. Πρόκειται για τα τεχνητά πολυμερή, προϊόντα της «σκληρής» χημικής βιομηχανίας.

Μία σύγχρονη ολοκληρωμένη πρόταση οικολογικής δόμησης στο επίπεδο του κυρίου-κυτάρου του δομημένου χώρου θα έπρεπε να συνδυάζει:

- Τον άρτιο ενεργειακό-βιοκλιματικό σχεδιασμό του κυρίου.
- Τη χρήση καθαρών οικοδομικών υλικών και των ανάλογων τεχνολογιών δόμησης.
- Την αρμονική σύζευξη του κυρίου με το φυσικό του χώρο, κυρίως μέσω της σωστής φύτευσης και της επίδρασής της στην τροποποίηση του τοπικού μικροκλίματος.
- Το σχεδιασμό φιλικών προς το περιβάλλον υποδομών (συστήματα φυσικού καθαρισμού λυμάτων, αξιοποίησης απορριμμάτων, ορθολογικής διαχείρισης υδάτινων πόρων κ.ά.).

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει στην Ελλάδα ορισμένες πρώτες προσπάθειες εφαρμογών σ' αυτή την κατεύθυνση. Πρόκειται για βιοκλιματικά κτίρια εφαρμογής καθαρών τεχνολογιών δόμησης είτε συμβατικής κατασκευής (μπετόν-τούβλο) είτε πειραματικής κατασκευής ξύλου (φέρων οργανισμός) και τούβλου ή πηλού (στοιχεία πλήρωσης). Ειδικά στη δεύτερη κατηγορία (ξύλου-πηλού) οι πρώτες αυτές προσπάθειες, παρ' όλο που παρουσιάζουν ατέλειες εμφανίζουν επίσης από αξιοπρόσεχτα έως εξαιρετικά αποτελέσματα στους τομείς της αρμονικής ενσωμάτωσης των κατασκευών στο φυσικό χώρο τους, της θερμοκίνησης συμπεριφοράς, της υγιεινής, της ευεξίας και της αναβαθμισμένης συνολικά ποιότητας του εσωτερικού τους χώρου.

Στην Ελλάδα οι εφαρμογές οικολογικής δόμησης είναι ακόμα ελάχιστες. Στο χώρο των αρχιτεκτόνων μία από τις σοβαρότερες αναστολές είναι ο φόβος του περιορισμού της δημιουργικής ελευθερίας από πρόσθετες, δυσάρεστες

δεσμεύσεις όπως είναι αυτές του κλίματος, της ενέργειας και του ελέγχου της καθαρότητας των υλικών.

Όμως με τον ίδιο τρόπο που η αρχιτεκτονική δημιουργία προσαρμόζεται και υπηρετεί κατασκευαστικούς, λειτουργικούς, χρηστικούς και κοινωνικοϊστορικούς προσδιορισμούς, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο καθορίζεται από το φυσικό χώρο στον οποίο παρεμβαίνει και τον οποίο με τη σειρά της αναμορφώνει. Έτσι, τα τοπικά δεδομένα, το υλικό, το κλίμα, ο κάθε συγκεκριμένος φυσικός χώρος δεν μπορούν να θεωρηθούν ως παράγοντες στερητικοί της ελευθερίας της αρχιτεκτονικής έκφρασης. Αντίθετα αποτελούν παράγοντες που εμπλουτίζουν προκλητικά την ποικιλία των δεδομένων και της υποδομής που μέσω της αρχιτεκτονικής δημιουργίας γεννάει την αισθητική ταυτότητα και τη μορφολογική ιδιαιτερότητα του αρχιτεκτονικού έργου.

Βιβλιογραφία

- Greiff – Werner: *Oekologischer Mietwohnungsbau*. Verlag C. F. Mueller Karlsruhe 1991.
- Fathy H.: *Natural Energy and vernacular Architecture*. The University of Chicago Press, Chicago and London 1986.
- Konig H.: *Wege zum Gesunden Bauen*. Oekobuch, Freiburg 1989.
- Minke G.: *Lehmbau – Handbuch*. Oekobuch Verlag, Freiburg 1994.
- Myers Norman: *The GAIA atlas of planet management*. Pan books, 1986.
- Pappi I., Sturmer H.D.: *Umwelt – Vertaeglichkeit von Baustoffen*. Stiftung Verbraucherinstitut, Berlin 1992.
- Zwiener G.: *Oekologisches Baustofflexicon*. C.F. Mueller 1995

αριστερά: Κατοικία Κολέμπα, Άγιος Βλάσιος, Πήλιο. Κατασκευή τοιχοποιίας καλυπτικού μέσης: Κόμβος ξύλινου σκελετού. Τυποποιημένος και επαναλαμβανόμενος σε όλες τις συνδέσεις

Ουτοπία – Δυστοπία Συναισθηματική τοπογραφία Βιοκλιματικός σχεδιασμός

του Μιχάλη Σουβατζίδα, αρχιτέκτονα

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η πρωτοκαθεδρία της φύσης στη φιλοσοφία έλκει την καταγωγή της από τους Ίωνες φιλοσόφους της Μιλήτου τον Θαλή, τον Αναξίμανδρο και τον Αναξίμανη. Η φυσιοκρατική τους αντίληψη για τον κόσμο είναι δημοκρατική και ορθολογική, αποκλείοντας το μυστικισμό και τις υπερφυσικές αντιλήψεις.

Αποκλείεται η ύπαρξη υπέρτατης δημιουργού δύναμης σε ό,τι αφορά τη φύση που λογιάζεται επομένως αυθύπαρκτη. Η πίστη στην κυριαρχία της φύσης δεν λείπει από την ανθρωποκεντρική σκέψη του Σωκράτη που δίδαξε ότι η γνώση είναι η αυτογνωσία, αλλά έδινε και πρωταρχική σημασία στη φύση δηλώνοντας ότι η γη διδάσκει ακόμα και τη δικαιοσύνη στους επικεκτικούς μαθήσεως (οικ. Κεφ. 609).

Ο Σωκράτης γ. 470 π.Χ. με τις οδηγίες του για το ιδανικό ηλικιακό σπίτι (Ξενοφώντος απομνημονεύματα) και ο Ιπποκράτης γ. 460 π.Χ. με το έργο του «Περί αέρων, υδάτων και τόπων» είναι οι γενάρκες της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

Η πρώτη ίσως ουτοπία στην Πλάτωνος «Πολιτεία» που οραματιζόταν μια πόλη κράτος με ενάρετους πολίτες κάτω από την εξουσία ενός βασιλιά - φιλοσόφου διέπεται από μια αριστοκρατική αντίληψη. Δέχτηκε κριτική και όχι άκριτα από τους Επικούρειους και τους Στωικούς. Η γνώση και η αναζήτησή της δεν αποτελούσαν κατ' αυτούς αυτοσκοπό, αλλά απαλλαγή από την αμάθεια, τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες.

κάτω: Δυστοπία I. Κόλαση (1993)
Πλαστικές μορφές και κβίβω ταχυτήτων

Ο ιδρυτής της στωικής σκέψης Ζήνων θεωρούσε τη λογική ως όργανο και όχι ως αυτοσκοπό, την ανθρώπινη ευδαιμονία ως προϊόν της εναρμονισμένης προς τη φύση ζωής «ομολογουμένως τη φύση ζην».

Σήμερα κυριαρχεί ο καταναλωτικός ευδαιμονισμός, όμως επιβάλλεται να τεθεί υπό ορθολογικό έλεγχο, ώστε να υπηρετήσει και να διακυβεί στο σύνολο των κατοίκων της γης και να μην αποτελεί προνόμιο των δυτικών κοινωνιών της αφθονίας. Γι' αυτό το λόγο είναι απαραίτητη η αειφόρος ανάπτυξη, σ' όλα τα πλάτη και μήκη του πλανήτη.

ΟΥΤΟΠΙΑ - ΔΥΣΤΟΠΙΑ

Στη σύγχρονη κοινωνία η γνώση και η διαχείρισή της είναι αυτοσκοπός, οδηγεί στην ενδυνάμωση όχι μόνο του ατόμου αλλά περισσότερο της εξουσίας που τη χρησιμοποιεί για την επιβολή της.

Από την ουτοπική Πολιτεία του Πλάτωνα και τις ουτοπίες της αρχαιότητας περάσαμε στην ουτοπική κοινωνία του Οβιδίου το 40 μ.Χ. που στις «Μεταμορφώσεις» περιγράφει μια κοινωνία χωρίς εξαναγκασμό, χωρίς όπλα, που πορεύεται σε «αιώνια άνοιξη».

Για ένδεκα αιώνες που κυριάρχησε ο θρησκευτικός φανατισμός δεν επανεμφανίστηκε ουτοπία. Τον 15ο αιώνα με τον Τόμας Μορ και αργότερα τον Τομάζο Καμπανέλα το 1602 στην «Πολιτεία του Ήλιου» επανέρχονται οι ουτοπικές σκέψεις. Τον 17ο και τον 18ο αιώνα οι ελάχιστες ουτοπικές αναζητήσεις σηματοδοτούν μια επιστροφή στην «φυσική κατάσταση».

Αντίθετα τον 19ο αιώνα σαν συνέπεια της βιομηχανικής επανάστασης και της ελπίδας που γέννησε, γεννώνται ουτοπίες και ουτοπιστικές θεωρίες (Σαιν Σιμόν, Όουεν, Φουριέ) που έχουν και πρακτική διάσταση. Τον ίδιο αιώνα ο Κ. Μαρξ κάνει κριτική στους αρχιτέκτονες που δεν κτίζουν σε αρμονία με τη φύση, λέγοντας «η μέλισσα ντροπιάζει πολλούς αρχιτέκτονες με την κατασκευή των κελιών της κερήθρας της. Αλλά αυτό που ξεχωρίζει το χειρότερο αρχιτέκτονα από την καλύτερη μέλισσα είναι ότι ο αρχιτέκτονας στήνει το οικοδόμημά του στη φαντασία του, πριν το χτίσει στην πραγματικότητα.»

Την ίδια περίοδο ο Φ. Ένγκελς στο ημιτέλες έργο του «Διαλεκτική και φύση» το 1875 γράφει: «Ωστόσο μην το παίρνουμε απάνω μας υπερβολικά για τις ανθρώπινες νίκες μας απέναντι στη φύση, για κάθε τέτοια νίκη η φύση μας εκδικείται. Είναι αλήθεια ότι κάθε νίκη σε πρώτη φάση φέρνει τα αποτελέσματα που περιμέναμε, μα στη δεύτερη και τρίτη φάση έχει εντελώς διαφορετικές, απρόβλεπτες συνέπειες, που πάρα πολύ συχνά εξουδετερώνουν τις πρώτες.» «Έτσι σε κάθε βήμα τα γεγονότα μας θυμίζουν ότι με κανέναν τρόπο δεν κυριαρχούμε πάνω στη φύση, όπως ένας κατακτητής πάνω σ' ένα ξένο λαό, όπως κάποιος που στέκεται έξω από τη φύση, αλλά πως εμείς –με τη σάρκα,

πάνω αριστερά: Δυστοπία II. Χορός τον 22ο αιώνα (2004)
Εξαρτήματα μηχανών, καρφιά, πλαστικές μορφές
πάνω δεξιά: Δυστοπία II, λεπτομέρεια

το αίμα και το μυαλό μας – ανήκουμε σ' αυτήν, υπάρχουνε μέσα της, και πως όλη μας η εξουσία πάνω της οφείλεται στο πλεονέκτημα που έχουμε πάνω από όλα τα άλλα όντα, να είμαστε σε θέση να μαθαίνουμε τους νόμους της και να τους εφαρμόζουμε σωστά.»
«Σε σχέση με τη φύση όπως και με την κοινωνία, ο σημερινός τρόπος παραγωγής ενδιαφέρεται κυρίως μόνο για το άμεσο, το πιο χειροπιαστό αποτέλεσμα. Κι ύστερα εκφράζεται έκπληξη που οι απώτερες συνέπειες των ενεργειών, που κατευθύνονται σ' αυτό το στόχο, αποδεικνύονται στο τέλος ότι είναι εντελώς διαφορετικές, ότι τις περισσότερες φορές έχουν έναν εντελώς αντίθετο χαρακτήρα». Στον 20ό αιώνα το θετικό νόημα της ουτοπίας εκφράστηκε με τον Ερνστ Μπλοκ (Η ελπίδα ως αρχή) και τον Καρλ Μανχάϊμ (Ιδεολογία και ουτοπία). Στις αρχές του 20ού αιώνα έχουμε στις τέχνες, τη λογοτεχνία αλλά και την αρχιτεκτονική έναν κατακλυσμό από οράματα, μανιφέστα και ουτοπίες, που έλκουν την καταγωγή τους από τη μεταμορφωτική δύναμη των νέων ιδεών. Όμως μετά 50 χρόνια ευφορίας επανέρχεται η κριτική θεώρηση. Στα μέσα του 20ού αιώνα εμφανίσθηκαν με τον Άλντους Χάξλεϊ «ο καλύτερος των κόσμων» και τον Τζώρτζ Όργουελ «1984», αντι-ουτοπίες στη λογοτεχνία. Ο Κ. Δοξιάδης το 1966 κυκλοφορεί το βιβλίο του «Ανάμεσα σε δυστοπία και ουτοπία». Σήμερα ακόμη και η ηλεκτρονική πολεοδομία στην πόλη του μέλλοντος του Τ. Ζενέτου το 1970 παρ' όλη την προφητική της σχέση με τις σημερινές αναζητήσεις μοιάζει με εφιαλτικό σενάριο. Ουτοπίες και μελλοντολογικές προβλέψεις έχουν χάσει πια το νόημά τους, δεν παραπέμπουν σε τοπία ονείρου αλλά σε κολαστικούς εφιάλτες. Η φύση συνεχώς καταστρέφεται, ο άνθρωπος μηχανοποιείται, ο χρόνος περιορίζεται, οι μύθοι καταρρίπτονται, ο μηχανοποιημένος δυτικός άνθρωπος αφού χρησιμοποιήσει το κινητό ακατάπαυστα, την τηλεόραση, το computer,

μετά τρέχει στον ψυχολόγο, στον ορθοπαιδικό ή τον γκουρού της ανατολικής φιλοσοφίας, μπας και βρει την ισορροπία του. Βρισκόμαστε στο δρόμο που οδηγεί στον ύμνο της δυσμορφίας. Απέναντί μας έχουμε την τεχνολογία, που μας υπόσχεται περισσότερα κυνικά χρόνια ζωής και μέσω της κλωνοποίησης τη διαρκή παρουσία μας πάνω στη γη και αφού δε θα μας αντέχει θα διασκορπιστούμε κλωνοποιημένοι να κατα-

στρέψουμε και να μολύνουμε το διάστημα τους γαλαξίες και τους αστερισμούς. Πού θα φτάσει αυτή η ανικανοποίητη θέληση του ανθρώπου για εξουσία και αρπαγή; Μήπως είμαστε εξουσιαστικά τέρατα τελικά ή θα μεταμορφωθούμε σε πραγματικούς εξωγήινους εμείς οι ίδιοι; Το δάγκωμα του μήλου στο δέντρο της γνώσης άραγε σηματοδοτεί την πρώτη επίθεση του ανθρώπου ενάντια στη φύση;

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Πικιώνης με τη συναισθηματική τοπογραφία του που εμπνέεται από τη φύση και το πνεύμα του τόπου, αλλά και τη σύγχρονη εισαγωγή της νεωτερικότητας στα μονοπία του, το 1954 εγκαθιδρύει μια σύνθεση της συνέχειας και της ασυνέχειας του παρελθόντος και του παρόντος για να προκύψει ένα μέλλον όχι ανατρεπτικό αλλά μεταβατικό και στέρεο, που προσδιορίζεται από μια τελική χειρονομία ελευθερίας και ανοικτότητας. Ο Κωνσταντίνιδης στα σημαντικότερα έργα του στα Ξενία της Καλαμπάκας (1960) και της Μυκόνου (1958), εμπνέεται από τη φύση και τη λαϊκή παράδοση (παρελθόν) δηλαδή την τοπογραφία και τη στέγη της στάνης του βουνού, τις μάντρες και τα κτίσματα της λαϊκής παράδοσης του νησιού και εισάγοντας τη νεωτερικότητα του μοντέρνου πραγματοποιεί τα κτίσματα εμπνεόμενος από τη συναισθηματική τοπογραφία. Άλλωστε και ο ίδιος ο Corbusier παρά τις διακηρύξεις του και τη μέθη της πραγματικής επανάστασης του μοντέρνου και της πρωτοπορίας, λειτουργεί στους τόπους όπου κτίζει με τα εργαλεία της συναισθηματικής τοπογραφίας και της πλαστικότητας του μεσογειακού πολιτισμού. Η προσέγγισή του έχει σχέση με τον ήλιο, τον τόπο, το χώρο, αναζητάει το πράσινο και τη φύση να εισέλθει στην πόλη. Εκφράζεται βιοκλιματικά το 1935 στο σπίτι για Σαββατοκύριακο στα περίκωρα του Παρισιού με στέγη σκεπασμένη με χώμα και πράσινο (υπόσκαφο). Στη βόρεια Αφρική το

κάτω αριστερά: Δυστοπία III. Εργοστάσιο κλωνοποίησης τον 22ο αιώνα (2004)
Εξαρτήματα μηχανών, καρφιά, πλαστικά στηρίγματα καλωδίων, πλαστικές μορφές
κάτω δεξιά: Δυστοπία III, λεπτομέρεια

1942, σε ένα αγροτικό κτήμα, στο μουσείο και στο σπίτι στο Ahmedabad το 1954 και 1955 επηρεάζεται από το πνεύμα του τόπου, στην Chandigarh, στη Βενετία το 1964, στο Τόκιο με μινιμαλιστική διάθεση που θα ακολουθήσει πολύ αργότερα ο μαθητής που τον επέλεξε για δάσκαλο, ο Tadao Ando. Αλλά και ο Gropius το 1959 προερχόμενος από το σκληρό πυρήνα του Bauhaus, δίνει στο κτίριό του στην Αμερικανική Πρεσβεία μαθήματα συναισθηματικής τοπογραφίας με το περιστύλιο, το αίθριο την πλαστικότητα του έργου και τη βιοκλιματική διάσταση. Στα έργα αυτά κυρίαρχο λόγο έχει η ένταξη στο πνεύμα του τόπου και όχι η μονοσήμαντη φιλέρεσκη πραγματοποίηση ενός προσωπικού και μοναδικού ιδιώματος. Η επιρροή του Le Corbusier έκανε την πρωτοπορία του Bauhaus από το βορρά να μετατεθεί προς τη μεσόγειο, στην πλαστικότητα στο παιχνίδι του φωτός και της σκιάς.

Το μοντέρνο μήπως είναι κάτι πιο σημαντικό απ' ό,τι το έχουμε κατατάξει, πιο σημαντικό και από την αναγέννηση, που δεν ήταν αυθύπαρκτη, ήταν μια καλή ή κακή επανάληψη του αρχαίου κόσμου. Το μοντέρνο τα ανέτρεψε όλα προς όφελος του ανθρώπου, χρησιμοποιώντας τις φυσικές ιδιαιτερότητες, λαθεύοντας αλλά προχωρώντας στο μέλλον, επαναξιολογώντας τις αρχές του και εμπλουτίζοντάς τις, είναι επίκαιρο όσο ποτέ. Θα υπενθυμίσω εδώ ξανά τα λόγια του σύγχρονου φιλοσόφου Habermas, που

λέει ότι «η ταχύτητα και η απληστία της σύγχρονης ανάπτυξης ευθύνεται για την αποδιοργάνωση και την απογοήτευση και όχι η πρωτοποριακή κουλτούρα του μοντερνισμού» και μίλησε για το μοντέρνο σαν ημετέρες έργο το 1980.

ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η νεωτερικότητα δεν είναι άσκηση πνευματική χωρίς κοινωνική και ηθική περιεχόμενο, αν δεν ακολουθεί τις κοινωνικές αλλαγές, αν δεν επιλύει σύγχρονα τοπικά ή παγκόσμια προβλήματα με ορθολογικό τρόπο, εκφυλίζεται γρήγορα και γίνεται δέσμια της υπερ-τεχνολογίας, ή καταλήγει σε παραδοξολογία. Η βιοκλιματική διάσταση στο σχεδιασμό είναι κάτι νεωτερικό και αναγκαίο, παρ' όλο που έρχεται από πολύ παλιά! Δεν μπορούμε όμως τον βιοκλιματικό σχεδιασμό, που είναι ήπιος σχεδιασμός, να τον κάνουμε υπερ-τεχνολογία. Αν ενδιαφερόμαστε να εφαρμοστεί σε όλα τα κτίρια, πρέπει τα μέσα που χρησιμοποιεί να είναι πωκά, απλά και άμεσα στη χρήση τους, για να μη χρειάζεται να κάνουμε αυτοκριτική μετά από χρόνια για τα πεπραγμένα μας.

Το κυρίαρχο σημερινό πρόβλημα του ανθρώπου είναι η προστασία του πλανήτη και της φύσης του, γι' αυτό η βιοκλιματική παράμετρος και ο τοπολογικός και τοποκεντρι-

κός σύγχρονος οικολογικός σχεδιασμός κατακτά την πρωτοπορία και συμπαρατάσσονται μαζί όλοι οι ευαίσθητοι αρχιτέκτονες ακόμα και η Zaha Hadid που πρόσφατα αναγκάζεται να κάνει αρχιτεκτονική με τη γη. Στην Ελλάδα ο βιοκλιματικός σχεδιασμός έχει χρησιμοποιηθεί ανά τους αιώνες από την αρχαιότητα, το βυζάντιο, τους αιγαιοπελαγίτικους οικισμούς. Όμως το μοντέρνο κίνημα επανεισήγαγε αυτή τη διάσταση και στην έκφραση της ελληνικής αρχιτεκτονικής του 20ού αιώνα, ιδίως με το παράδειγμα του Le Corbusier. Το 1956 στην ανοικοδόμηση της Σαντορίνης στα συγκροτήματα κατοικίας και στα

σκολικά κτίρια, οι Κ. Δεκαβάλλας – Σ. Κονταράτος – Β. Γρηγοριάδης – Β. Μπογάκος – Ν. Σαπουνητζής χρησιμοποιούν τον ήπιο βιοκλιματικό σχεδιασμό. Το 1958 ο Δ. Φατούρος στο κλειστό κολυμβητήριο στον Πειραιά πραγματοποιεί ένα παραδειγματικό κτίριο, με εξαιρετική βιοκλιματική τομή. Στη δεκαετία του '60 ο Τ. Ζενέτος, χρησιμοποιεί στα περισσότερα έργα του τις ίδιες αρχές. Οι Ν. Καλογεράς – Π. Κουλέρμος – Σ. Αμούργης στην επέκταση Παπαστράτου το 1965, στο σπίτι στο Δήλεσι και στις κατοικίες στη Βουλιαγμένη. Ακόμη οι Κ. Παπαϊωάννου και Κ. Φινές στην πανεπιστημιούπολη της Θεσσαλονίκης το 1966, το 1967 οι Δ. και Σ. Αντωννάκη στην κατοικία στο Πόρτο Χέλι, οι Θ. Παπαγιάννης – Ι. Μπενεκούτσου – Γ. Παντόπουλος το 1968 στο κτίριο της Hoechst. Η δεκαετία του '70 ξεκινά με το εμβληματικό έργο του Τ. Ζενέτου για το Γυμνάσιο και Λύκειο στον Αγ. Δημήτριο και την ηλεκτρονική πολυοδομία. Το 1972 στην πολυκατοικία

σχεδιασμό. Την ίδια χρονιά οι Δ. και Σ. Αντωννάκη στο φρούριο της Ακροναυπλίας δίνουν μια παραδειγματική λύση για την ένταξη στο τοπίο σύμφωνα με τις υψομετρικές καμπύλες της γης. Μετά το 1980 δύο νέοι δρόμοι διεφάνησαν για τον βιοκλιματικό σχεδιασμό. Ο πρώτος είναι ο ήπιος σχεδιασμός που με απλά μέσα τίθεται στην υπηρεσία του χρήστη ανεξάρτητα από την οικονομική του δυνατότητα και ο υπερτεχνολογημένος βιοκλιματικός σχεδιασμός, που υπηρετεί ως επί το πλείστον το προφίλ και τις πωλήσεις των οικονομικά ισχυρών, αλλά και το ναρκισσισμό και την αυταρέσκια ορισμένων συναδέλφων για κτίρια δήθεν μοναδικά και πρωτοποριακά που μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα αποδεικνύεται ότι δεν λειτουργούν και τόσο άψογα, αλλά έχουν αστοχίες που προέρχονται από τις υπερβολές του σχεδιασμού και οδηγούν τους συναδέλφους αυτούς εντέλει σε αυτοκριτική.

Το 1982 οργανώνεται το πρώτο ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ για τις ΗΠΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ στη Θεσσαλονίκη που έκτοτε συνεχίζονται αδιάλειπτα, ενώ το 1983 γίνεται το πρώτο διεθνές συνέδριο του I.A.S.S. και πάλι στη Θεσσαλονίκη όπου ο Γ. Π. Λάββας ανατέμνει την ιστορία του βιοκλιματικού σχεδιασμού στην αρχαιότητα και παρουσιάζει το «ΗΛΙΑΚΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ». Από τις μελέτες αυτής της δεκαετίας θα αναφέρω, τη μελέτη υπόσκαφου συνεδριακού κέντρου της Ολυμπιακής επιτροπής στην Ολυμπία το 1989 και τη μελέτη για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης στην Κολη το 1991 των Τ. και Δ. Μπίρη που υποδεικνύουν τις δυνατότητες του ήπιου βιοκλιματικού σχεδιασμού και τις νέες τάσεις στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Η αρχιτεκτονική με τη στροφή της στις εναλλακτικές οικολογικές προτάσεις αποδεικνύει για πολλοστή φορά την κοινωνική της διάσταση και την ορθολογική της πορεία, που τώρα περιλαμβάνει τη σωτηρία του ανθρώπου και της γης.

Στην εποχή της κυριαρχίας της γνώσης, ας αναλογιζόμαστε τις δυστοπίες που θα προκύψουν από την ανήθικη χρησιμοποίηση της επιστήμης και της τεχνολογίας, τη διολίσθηση της φυσικής υπόστασης του ανθρώπου σ' έναν τύπο μεταλλαγμένου ανθρωποειδούς. Σήμερα δεν υπάρχει μόνο η καταστροφή της φύσης σαν κυρίαρχο πρόβλημα, υπάρχει ο φόβος για την επέμβαση στην ίδια την ουσία του ανθρώπινου γένους, ώστε από γήινο ον να γίνει κλώνος. Με τις γνώσεις που διαθέτει σήμερα ο άνθρωπος το κυρίαρχο θέμα είναι αν θα καταλήξει να μετατραπεί σε τέρας της ίδιας του της φύσης, ή θα πάρει πρώτα μέτρα για τη σωτηρία των συνανθρώπων του και της ίδιας της γης. Ας σώσουμε την Αφρική τη Ν. Αμερική και την Ασία που υποφέρουν από τις αρρώστιες των ερευνητικών εργαστηρίων του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού που επιδιέχεται στην καταστροφική της ίδιας της φύσης λέγοντας ότι για τις νέες περιέργες αρρώστιες φτάνει οι πίθηκοι, τα πτηνά και τα πουλερικά.

Ο βιοκλιματικός σχεδιασμός και η αειφορία είναι ίσως η τελευταία δυνατότητα για την αναζωογόνηση των ανθρωπίνων ελπίδων και την επανεμφάνιση των ουτοπιών και οραμάτων.

Βιοκλιματικός σχεδιασμός και κατοικία σε παραδοσιακό οικισμό της Σαχάρας

της **Ευαγγελίας Παπακοσμά**, αρχιτέκτονας

Ο βιοκλιματικός σχεδιασμός στον παραδοσιακό οικισμό Ghadames βρίσκει την έκφρασή του κυρίως στην απόλυτη εναρμόνιση της αρχιτεκτονικής με το αφιλόξενο φυσικό περιβάλλον της ερήμου. Η κατοικία στον οικισμό Gha-

prosaίας από τις αντίξοες συνθήκες κλίματος, η οικονομία χώρου, ο αερισμός και ο φωτισμός καθόρισαν την κατοικία υπαγορεύοντας συγκεκριμένες επιλογές.

Τύπος κατοικίας

Η πλειονότητα των κτιρίων στον οικισμό είναι κατοικίες και στεγάζουν τη μονοπυρηνική οικογένεια 4-5 ατόμων. Τα κτίρια αυτά αποτελούν αυθεντική προσαρμογή στο κλίμα της περιοχής που είναι θερμό και ξηρό και χαρακτηρίζεται από τις μεγάλες διαφορές θερμοκρασίας μεταξύ ημέρας και νύκτας, καθώς και από τις ισχυρές αμμοθύελλες. Η τυπική κάτοψη έχει σαφείς αναφορές στη διάταξη που συχνά συναντάμε στη Μεσόγειο (Μαρόκο, Πριήνη) και είναι αυτή με την κεντρική αυλή. Στο Ghadames, στο ισόγειο της κατοικίας βρίσκεται ο χώρος της εισόδου και βοηθητικοί χώροι όπως αποθήκη ή κάποιο εργαστήριο. Στο επόμενο επίπεδο το κυρίως σπίτι ή αλλιώς middle house, ο χώρος είναι διπλού ύψους και περιμετρικά βρίσκονται τα υπνοδωμάτια. Τέλος στο τελευταίο επίπεδο, το δάμα, είναι η κουζίνα και κάποιες αποθήκες.

Υλικά δόμησης

Η κατασκευή κελύφους στην όαση έγινε εκ των ενόντων. Τα υλικά δόμησης είναι αυτά που προσέφερε το φυσικό περιβάλλον της περιοχής και συμβάλλουν σημαντικά στην εναρμόνιση της αρχιτεκτονικής με τη φύση. Έτσι η άμμος μαζί με τον ασβέστη από ασβεστολιθικά πετρώματα που συλλέγονται από το έδαφος, δίνουν το βασικό μείγμα για την αμμόπλινθο. Οι ίνες από φοινικόφυλλα αντικαθιστούν τα άχυρα που χρησιμοποιούσαν στην Ελλάδα και παίζουν το ρόλο εσωτερικού οπλισμού.

Η αμμόπλινθος συνεργάζεται άψογα με τις συνθήκες κλίματος της ερήμου. Κατ' αρχάς ως υλικό έχει πολύ μεγάλη θερμοχωρητικότητα με αποτέλεσμα να συσσωρεύει θερμότητα την ημέρα και να την εκπέμπει την νύκτα όπου η θερμοκρασία είναι χαμηλή. Έτσι ενώ οι διαφορές θερμοκρασίας εξωτερικά φτάνουν τους 40°C, στο εσωτερικό της κατοικίας οι διακυμάνσεις είναι της τάξης των 10°C, με μέγιστη τους 25°C την ημέρα και ελάχιστη τους 15°C τη νύκτα. Η δημιουργία μικροκλίματος στο εσωτερικό των κτιρίων είναι ευεργετικό για τους κάτοικους μια και οι θερμοκρασίες δείχνουν πλέον συνθήκες άνεσης για τον άνθρωπο.

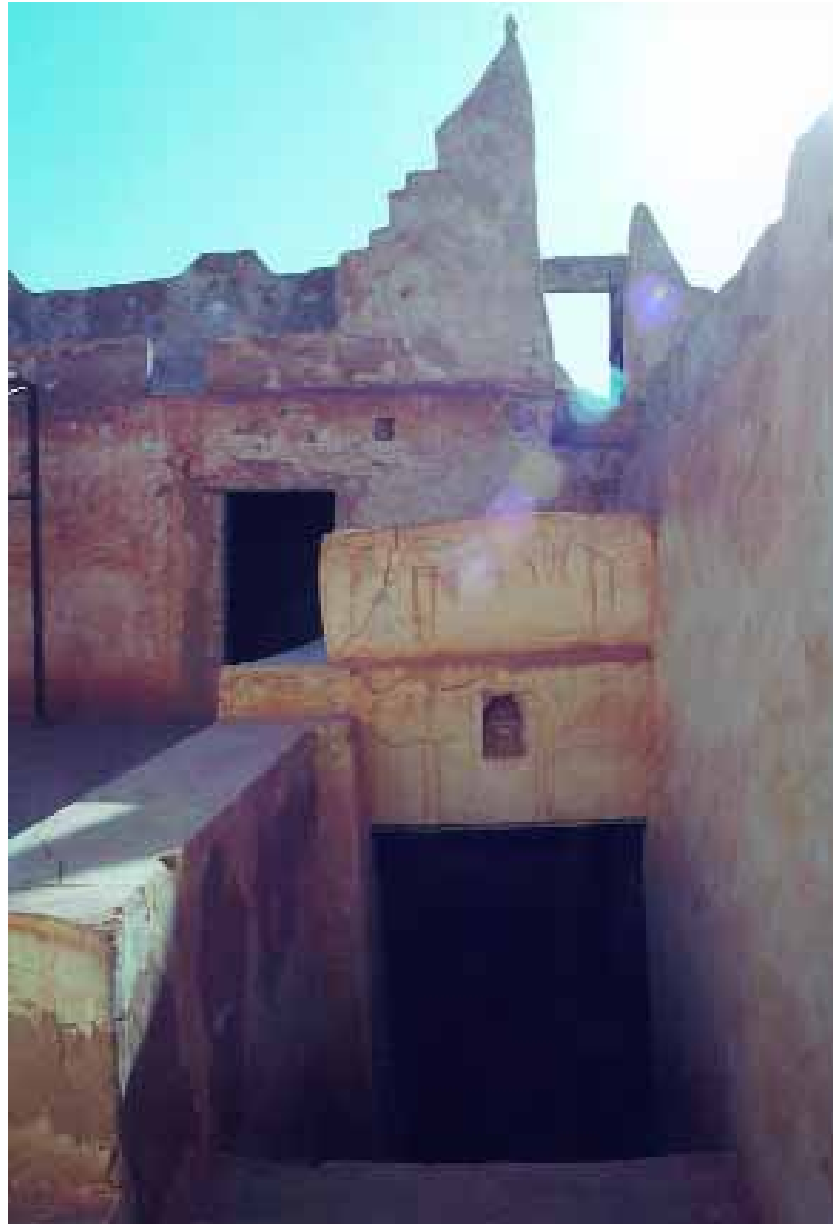
Οι κατασκευές από άψητη γη απαιτούν συχνή επιδιόρθωση του επιχρίσματος που είναι κι αυτό από το ίδιο υλικό. Το επίχρισμα λειτουργεί ως προστατευτική μεμβράνη καθώς επιτρέπει την αναπνοή της αμμόπλινθοδομής και την αποβολή της υγρασίας προς το ξηρό περιβάλλον, αλλά όχι και την εισχώρηση του νερού της βροχής μια και όταν διαπιστώνεται φράζει τυχόν τριχοειδείς ραγμές που οδηγούν στο εσωτερικό της. Στο Ghadames οι μεγάλες

dames έχει προσαρμοστεί πλήρως στις ανάγκες της συγκεκριμένης τοποθεσίας. Οι ανάγκες αυτές υπαγορεύονται από τις ακραίες κλιματολογικές συνθήκες της ερήμου καθώς και από το γεγονός ότι πρόκειται για μια όαση. Η διάταξη της κατοικίας με την κεντρική αυλή που συναντάμε και στον ελλαδικό χώρο έχει προσαρμοστεί στις συνθήκες της Σαχάρας. Η αμμόπλινθος αποτελεί το βασικό υλικό δόμησης στον οικισμό και έχει παίξει καθοριστικό ρόλο στη βιωσιμότητα της αρχιτεκτονικής. Παρακάτω θα δούμε πως παράγοντες όπως: τα υλικά δόμησης, η ανάγκη

των Δ. και Σ. Αντωννάκη έχουμε ήπια βιοκλιματική διάσταση η οποία παρατηρείται και στις κατοικίες στα Σπάτα και τον Οξύλιθο το 1974 με ένταξη στο τοπίο και στις φυσικές ιδιαιτερότητες, το 1973 στη Θεολογική σχολή των Λ. Καλυβίτη – Γ. Λεονάρδου, και στην πολυκατοικία των Τ. και Δ. Μπίρη στο Πολύδροσο το 1977. Το 1978 ο Α. Τομπάζης σχεδιάζει την ενεργειακή ηλιακή κατοικία στην Τράπεζα Αιγαλείας, που ξεφεύγει από όλη αυτή την παράδοση του μοντέρνου που προσαναφέραμε και εισάγει την υπερτεχνολογία στον ήπιο βιοκλιματικό

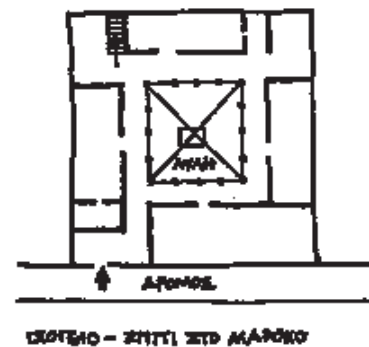
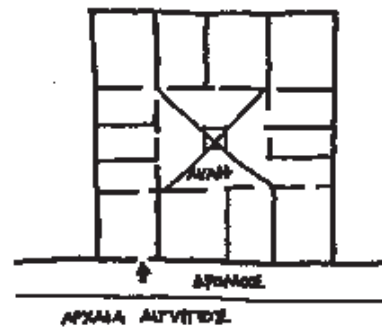
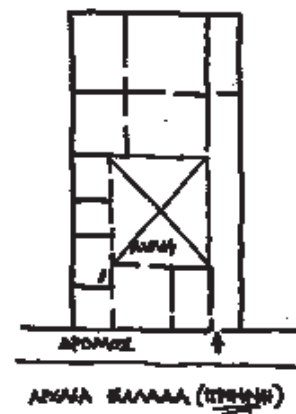

διαφορές θερμοκρασίας κατά τη διάρκεια του 24ωρου δρουν διαβρωτικά για τα υλικά. Η έντονη συστολοδιαστολή προκαλεί ρηγματώσεις επικίνδυνες για την κατασκευή. Όμως οι συχνές και ισχυρές αμμοθύελλες που μαστιζουν την περιοχή λειτουργούν ως αμμοβολή για τις κατασκευές φράζοντας τις ρηγματώσεις. Πρόκειται για ένα ακόμη παράδειγμα αξιόλογης συνεργασίας μεταξύ φύσης και υλικών δόμησης στην αρχιτεκτονική του τόπου.

Ένα ακόμη βασικό υλικό δόμησης είναι οι κορμοί των φοινικόδεντρων. Τα ξύλινα δοκάρια από αυτούς τους κορμούς επέτρεπαν την γεφύρωση ανοιγμάτων με επίπεδες, βατές πλάκες κι όχι απαραίτητα με θολωτές κατασκευές. Έτσι η κατοικία αναπτύσσεται καθ' ύψος, μέχρι και τρία επίπεδα.

Προστασία από καιρικές συνθήκες και οικονομία χώρου

Αυτοί οι δυο παράγοντες, όσον αφορά την κατοικία είναι αλληλένδετοι. Ο τύπος κατοικίας προσαρμόστηκε στις αντίξοες συνθήκες του τόπου χωρίς να αλλοιωθεί η αναγνωρισμότητά του. Για να προστατευτούν οι κάτοικοι από τις ισχυρές αμμοθύελλες καλύπτουν τους δρόμους αλλά και τον κεντρικό χώρο της κατοικίας για να επιτύχουν τις ευνοϊκές συνθήκες του μικροκλίματος που δημιουργεί η ωμόπλινθος. Παράλληλα όμως, στην όαση, η ανάγκη για εξοικονόμηση καλλιεργήσιμης γης οδήγησε σε εξαντλητική οικονομία χώρου. Τα σπίτια αναπτύσσονται καθ' ύψος, ο κεντρικός χώρος της κατοικίας γίνεται ο κύριος χώρος διημέρευσης και οι άλλοτε λειτουργίες της αυλής μεταφέρονται στο δώμα όπου βρίσκεται η κουζίνα. Βλέπουμε λοιπόν πως η επιλογή της καθ' ύψος ανάπτυξης των κτιρίων δεν είναι μονοσήμαντη, αλλά συνισταμένη πολλών παραγόντων κάτι που χαρακτηρίζει τη βιώσιμη αρχιτεκτονική. Στο δώμα, η φωτιά της εστίας στην κουζίνα, ως σημαντική πηγή θερμότητας, έχει σοφά απομακρυνθεί από το κυρίως σπίτι. Με αυτό τον τρόπο δεν διαταράσσεται το μικροκλίμα στο εσωτερικό της κατοικίας άλλα ταυτόχρονα σε έναν τόσο πυκνοδομημένο οικισμό ελαχιστοποιείται η εξάπλωση τυχόν πυρκαγιάς.

Αερισμός - Φωτισμός

Στα πλαίσια του βιοκλιματικού σχεδιασμού αξιολογείται όχι μόνο η προσαρμογή της κάτοψης σε δεδομένες κλιματολογικές συνθήκες αλλά και ο αερισμός - φωτισμός του κτιρίου σύμφωνα με τα δεδομένα του τόπου. Ο οικισμός έχει τέτοιο προσανατολισμό ώστε οι κατοικίες να προστατεύονται από τις ισχυρές αμμοθύελλες. Τα ψηλά φοινικόδεντρα αποτελούν ένα φυσικό φράγμα μειώνοντας την ταχύτητα των ανέμων.

Παρ' όλο που στον οικισμό όλοι οι δρόμοι έχουν καλυφθεί, κατά διαστήματα αφήνονται κενά για φωτισμό και αερισμό. Σε συνδυασμό με το μεγάλο ύψος των κτιρίων αυτά τα κενά λειτουργούν σαν «καμινάδες». Οι μεγάλες διαφορές θερμοκρασίας εξωτερικά και εσωτερικά στον οικισμό, συνεπάγονται και διαφορές στην πυκνότητα του αέρα άρα και κίνηση αυτού. Οι κατοικίες είτε άμεσα είτε έμμεσα επωφελούνται από αυτή την κίνηση του αέρα στους δρόμους. Άμεσα γιατί πολύ συχνά έχουν ανοίγματα στους αεραγωγούς και έμμεσα από την πόρτα εισόδου στο ισόγειο. Το κυρίως σπίτι όπως αναφέρθηκε είναι διπλού ύψους και περιμετρικά βρίσκονται τα δωμάτια των μελών της οικογένειας. Αυτός ο χώρος, ύψους περίπου 3,50 μ, έχει στην οροφή και στο δάπεδο ένα άνοιγμα για τον αερισμό των ορόφων. Τα ανοίγματα αυτά εξασφαλίζουν την κίνηση του αέρα μέσα στο σπίτι. Για τους χώρους που βρίσκονται στο middle house η κίνηση του αέρα επιτυγχάνεται μέσω των παραθύρων προς τους αεραγωγούς των δρόμων. Στο φυσικό αερισμό της κατοικίας ρόλο παίζει και η κλειστή σκάλα που καταλήγει στο δώμα γιατί λειτουργεί σαν αγωγός αέρα εξαιτίας της μορφολογίας της.

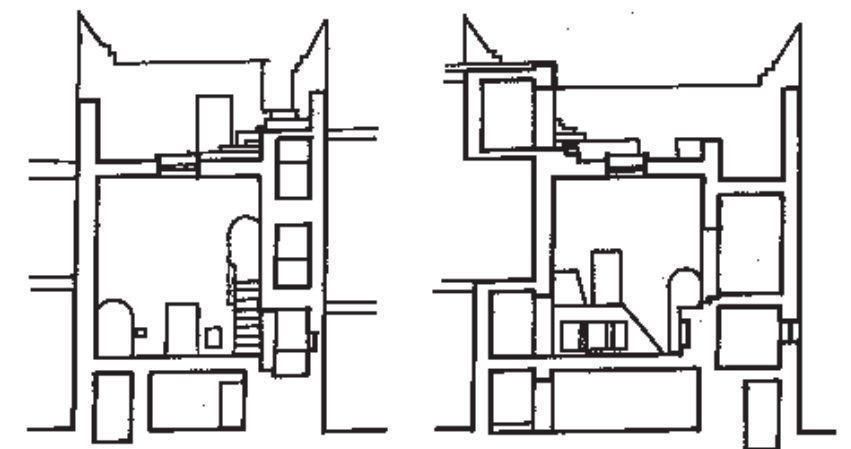
Ως προς το φωτισμό της κατοικίας, αυτός γινόταν κυρίως έμμεσα. Τα παράθυρα στους φωταγωγούς-αεραγωγούς είναι προστατευμένα από την ακτινοβολία που ανακλάται στην επιφάνεια της γης αλλά και γενικότερα από τον εκτυφλωτικό ήλιο της ερήμου. Το άνοιγμα στην οροφή του middle house επέτρεπε τη διέλευση του φυσικού φωτός αλλά ο χώρος φωτιζόταν κυρίως εξ' ανακλάσεως. Πολύριθμα μεταλλικά σκεύη και καθρέφτες στόλιζαν τους τοίχους. Γενικά στο εσωτερικό της κατοικίας υπήρχε ημίφως για να μην επιβαρύνεται το μικροκλίμα του χώρου με πηγές θερμότητας. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι δραστηριότητες των ανθρώπων ήταν κυρίως εξωτερικές και δεν απαιτούνταν άπλετο φως στο σπίτι.

Μέσα από την περιγραφική ανάλυση που προηγήθηκε διαφαίνονται συγκεκριμένες επιλογές που καθόρισαν τη

μορφή του οικισμού. Αυτές επαγορεύτηκαν από επίσης συγκεκριμένους τοπικούς παράγοντες και είχαν ως αποτέλεσμα τη βιωσιμότητα, την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης, την τυπολογική ομοιογένεια, την πυκνή δόμηση. Από την αλληλεπίδραση ανθρώπου και φύσης η διαδικασία παραγωγής κελύφους καταλήγει στην αποκρυστάλλωση ορισμένων αρχών που διέπουν το αποτέλεσμα. Εκεί κρύβονται λύσεις που αφορούν άμεσα και τον σύγχρονο άνθρωπο.

Βιβλιογραφία

- L. Eldblom, *Ghadames: Structure Fonciere, Organisation et Structure Sociale*, (Uniskol Lund 1968).
- Aalund Flemming, *Ghadames: The pearl of the desert*, Technical report commissioned by the United Nations center for human settlements (UNCHS-HABITAT).
- L. Benevolo, *Storia della cita. La citta mediralle*, κεφ. 3 «La citta musulmane».
- H. Fathy, *Natural Energy and Vernacular Architecture*, (University of Chicago 1986).
- V. Olgyay, *Design with Climate*, (Princeton 1963).
- Atmos Rarapart, *Ανάπτυξη αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες*.
- Ε. Παπακοσμά, «Οικισμός Βέρβερων στη Λιβυκή Σαχάρα», διάλεξη στα πλαίσια μαθήματος τμήματος αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π (υπευθ. καθηγητής Δ. Καρύδης).
- Ε. Παπακοσμά, «Κέντρο ερευνάς και Ξενώνας σε διατηρητέο οικισμό στη Λιβυκή Σαχάρα», διπλωματική εργασία στο τμήμα αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π (υπευθ. καθηγητρια: Α. Πεκληβανίδου, σύμβουλος: Ε. Ευαγγελινός).

πάνω: Σχηματικοί τύποι κατοικίας με την εσωτερική αυλή
κάτω δεξιά: Οικισμός Ghadames, τομή κατοικίας

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ «ΦΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Το Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου συνεχίζοντας την προσπάθειά του να συμβάλλει στην καλλιέργεια, την ενημέρωση και την εγρήγορση των συναδέλφων Αρχιτεκτόνων αλλά και άλλων τεχνικών γύρω από τις τελευταίες επισημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις, οργανώνει στα Χανιά Τριήμερο Σεμινάριο στις 23, 24 και 25 Απριλίου, με θέμα: «ΦΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ». Το κύριο πρόβλημα που θα απασχολήσει το Σεμινάριο είναι η σχέση του Φυσικού και του Τεχνητού Φωτισμού με την Αρχιτεκτονική και με την εν γένει διαχείριση του χώρου. Στο σεμινάριο έχουν κληθεί Ειδικό Μελετητές Φωτισμού και Αρχιτέκτονες με μακρόχρονη επαγγελματική εμπειρία που θα παρουσιάσουν βασικές γνώσεις και μεθοδολογία φωτισμού, καθώς επίσης και τρόπους ενσωμάτωσης του Φωτισμού σε συγκεκριμένα Αρχιτεκτονικά Παραδείγματα.

Ήδη έχουν αποδεχθεί την πρόσκληση οι κ.κ. David Loe (UK), Herve Descottes (New York) σαν ειδικό μελετητές φωτισμού και οι αρχιτέκτονες κ.κ. Ian Ritchie, Simon Fraser από τη Μεγάλη Βρετανία και ο κος Αλέξανδρος Τομπάζης από την Ελλάδα. Επίσης έχουν κληθεί να συμμετάσχουν οι εταιρίες που αντιπροσωπεύουν λαμπτήρες, φωτιστικά σώματα και

συστήματα ελέγχου του φυσικού φωτισμού, και να παρουσιάσουν μερικά από τα «εργαλεία φωτισμού», καθώς και τις τάσεις που απασχολούν τα ερευνητικά τους κέντρα για το άμεσο μέλλον. Παράλληλα θα οργανωθεί έκθεση των προϊόντων των εταιριών που θα συμμετάσχουν και η οποία θα λειτουργήσει στη διάρκεια του σεμιναρίου και για μια εβδομάδα μετά από το σεμινάριο (Παρασκευή 23/4 – Κυριακή 2/5), στους χώρους του Μεγάλου Αρσεναλιού. Την επιμέλεια πραγματοποίησης του σεμιναρίου έχει αναλάβει ο κος Γ. Φατσέας, Δρ. Αρχιτέκτων, Σύμβουλος φωτισμού.

Για περισσότερες πληροφορίες καλέστε στο 28210 40101 ή 40201, από 10:00 έως 14:00.

ΗΜΕΡΙΔΑ Σ.Α.Ν.Α

Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νομού Αχαΐας διοργανώνει ημερίδα με θέμα: «Σχέδιο πόλης Πάτρας, προστασία και ανάκτηση του δημόσιου χώρου που χάνεται».

Η ημερίδα στοχεύει στην ανάδειξη και αποτίμηση των προβλημάτων, που δημιουργούνται από την αδυναμία υλοποίησης του πολεοδομικού σχε-

διασμού, σε «εύλογα» χρονικά διαστήματα, καθώς και τις δυσμενείς επιπτώσεις αυτού του γεγονότος στους δημόσιους και κοινωφελείς χώρους της πόλης, λόγω άρσης απαλοτριώσεων.

Επιθυμητή επίσης είναι η διερεύνηση και καταγραφή των δυνατοτήτων βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων παρεμβάσεων στην κατεύθυνση προστασίας του σχεδιασμού και του δημόσιου χώρου της πόλης -που απειλείται άμεσα- ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των παλαιών σχεδίων - με απώτερο στόχο την προστασία της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Η ημερίδα έχει προγραμματιστεί για το Σάββατο 15/05/2004.

Σας προσκαλούμε να συμμετάσχετε με εισήγησή σας, μεταφέροντας την εμπειρία σας και τους προβληματισμούς σας. Παρακαλούμε να μας επιβεβαιώσετε τη συμμετοχή σας έως την 07/04/2004 αποστέλλοντάς μας και τον τίτλο της εισήγησής σας, στα τηλ. - fax του συλλόγου μας 2610.310.478 ή στο e-mail: sana@tee.gr.

Για οποιαδήποτε πληροφορία μπορείτε να απευθυνθείτε στα μέλη της οργανωτικής επιτροπής:

- Δομινίκη Φαρμακαλίδου τηλ.:2610-277213 -274593
- Ελίνα Κυριακού τηλ.:6946.12.24.06 ή 2610-321146
- Πόλυ Γεωργακοπούλου τηλ.:6973.36.46.90 ή 2610-346241

Επιστολή του συν. Γ. Μ. Σαρηνγιάννη προς το περιοδικό ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Διάβασα με πολύ προσοχή την επιστολή της αγαπής συναδέλφου κ. Αριάδνης Βοζάνη, και θα ήθελα να σημειώσω τα ακόλουθα:

1. Δεν υπεισέρχομαι σε καμία περίπτωση στη διαμάχη ότι το κατασκευασμένο αποτέλεσμα είναι καλό ή κακό από κατασκευή πιστής ή παραλλαγμένης λύσης, αν κάτι τέτοιο προκύπτει έστω και έμμεσα από το κείμενό μου δεν είναι σε καμία περίπτωση αυτή η πρόθεσή μου, όπως δεν είναι στόχος μου ο θεσμός των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, με όσα προβλήματα και αν έχει αυτός όπως αναλύω στο επίμαχο άρθρο μου.

2. Ανέφερα το θέμα της Ομόνοιας μαζί με τις άλλες διαμορφώσεις δημοσίων χώρων που έγιναν τα τελευταία είκοσι χρόνια, η κριτική μου αφορά τη γενικότερη, και σε επίπεδο φιλοσοφίας αν θέλετε, σχέση παραγόμενου χώρου (και αρχιτεκτονικής, πολεοδομίας, τέχνης και άλλων εκφάνσεων του πολιτιστικού εποικοδομήματος) με τη σημερινή παρακαμιά φάση του συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού συστήματος, και η άποψή μου είναι σαφής: κοινωνικά συστήματα σε παρακαμιά και αποσύνθεση δεν μπορούν να παράγουν παρά μόνο παρακαμιακό εποικοδόμημα, και αυτό το βιώνουμε καθημερινά, από την Έκθεση Outlook μέχρι τις καταστροφές παλιών και νεότερων μνημείων όπως του εκτρώματος του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης ή της καταστροφής των κτιρίων του Κωνσταντινίδη και του Πικιώνη, της προσπάθειας οικοδόμησης υπερμοντέρνου Δημαρχείου μέσα στην καρδιά της ιστορικής πόλης του Μεσολογγίου, της κατεδάφισης των προσφυγικών πολυκατοικιών της Αλεξάνδρας κ.ά.

3. Σε ανύποπτο χρόνο είχα επίσης διαμαρτυρηθεί για την κακοποίηση της Πλατείας Συντάγματος (Ριζοσπάστης 6.7.90), για το αποτέλεσμα των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών του συνόλου των πλατειών, τονίζοντας ότι η κατastrophe της Ομόνοιας ως Δημοσίου Χώρου ξεκίνησε από τη δεκαετία του '60 που από πλατεία μετατράπηκε σε κυκλοφοριακό κόμβο, και τελευταία δείτε τα άρθρα μου στην Καθημερινή (αφιέρωμα «7 Ημέρες» της 23.1.94 με τίτλο «πλατεία Ομοιοίας, αθηναϊκό σταυροδρόμι») και στο Αρχιτεκτονες τ.13/1999 με τίτλο «πλατείες: ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακαμιάς», όπου αναλύεται περισσότερο αυτή η θέση μου.

4. Κλείνω, επαναλαμβάνοντας αυτό που είχα επισημάνει στην ημερίδα για τις πλατείες που αναφέρθηκα: αν οι αρχιτέκτονες επιθυμούν να προσφέρουν κάτι στην ταλαίπωρη αυτή πόλη, ας φροντίσουν να αποκαταστήσουν τα μνημεία και τους χώρους της ακμής

του σημερινού συστήματος τον 19ο αιώνα και ας έχουν τα χέρια τους μακριά από οποιουσδήποτε «εκουχρονισμούς» τους, ποτέ δεν θα μπορέσουν να κάνουν κάτι καλύτερο όσο και αν αυτή είναι η πρόθεσή τους. Νομοτελειακά δεν μπορούν παρά να εκφράσουν με το Έργο τους την Παρακαμιά.

Με πολύ φιλικούς χαιρετισμούς

Γ. Μ. Σαρηνγιάννης

Η ΑΘΗΝΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ζούμε καθημερινά στοιχεία «επιστημονικής φαντασίας» (πλεκοντρόλ, e-mail, DNA, κλωνισμός). Ας δούμε πώς μπορεί να είναι η Αθήνα σε εκατό χρόνια από σήμερα.

Η Αθήνα του 1830 είχε 4.000 κατοίκους. Του 2000 ήταν 4.000.000. Θα συνεχίσει να μεγαλώνει μ' αυτό το ρυθμό; Πιστεύω το αντίθετο:

1. Πολιτεία και Δήμοι θα λειτουργήσουν με ανασταλτική φορολόγηση (όπως στη Νέα Υόρκη).
2. Οι χώροι εργασίας θα μετατοπιστούν εκτός Αθηνών.
3. Η πληθυσμιακή διασπορά είναι δυνατότητα της πληροφορικής.
4. Η αστική οικογένεια γίνεται υπογεννητική.

Η Αθήνα μεγάλωσε με απρογραμμάιστα άλματα, παγιδευόντας το μυρμηγκοασμα μιας παλιάς αστυφιλίας. Πυκνοκατοικημένες περιοχές, χωρίς χώρους στάθμευσης ή μαζική συγκοινωνία, θα ερημώνονται. Εστίες εγκαταλειμμένες από τα ρεύματα μεταναστών (Πατίσια, Καλλιθέα, ζώνες Πειραιά) θα περιμαντρώνονται από τους Δήμους για προστασία από ορδές αδέσποτων σκύλων και αγέλες άγριων γάτων.

Η πόλη θα περιμένει τους μεγάλους δωρητές του Γιάννη Τσαρούχη: «όσοι κατεδαφίζουν για να φτιάξουν πάρκα». Ο Δήμος θα καταδιώκεται από το φάντασμα όνειδος του Ελληνικού, το μεγάλο πάρκο στη θέση του παρατημένου αεροδρομίου που τελικά «αναπτώχθηκε» με πολυτελείς κατοικίες και καζίνοπολη Ξενοδοχείων.

Άλλη αναμόρφωση θα είναι τα Π.Α.Π., (Πάρκα Αναγνωρισμένων Περιθωριακών). Μακρόστενα κτίρια περιθωριακής σε «υπνοκουκέτες» ατομικές, όπως στα αστικά γιαπωνέζικα ξενοδοχεία. Οι υπερήλικες, άνω των 90 ετών, θα ζουν σε όμοιο κυλινδρικό κουκούλι υπνόσσκου με επιλογή ψηφιακής εικόνας, ήχου, τροφής και υπερείλιση της θάλασσας σε θεματική οικονομική τους δυνατότητα.

Φωτογραφία: Δ. Τσουμπλέκας από το Λεύκωμα «Ανοικτή Κουζίνα», Futura 2001

Άλλη αναμόρφωση θα δίνουν τα ΣΥΧΥΤΑ (ΣΥμπυκνωμένα ΧΥΤΑ) με ανανεούμενο υπόγειο όγκο σκουπιδιών. Οι κποτεχνικά καλυμμένοι λόφοι θα βραβεύονται σε διαγωνισμούς Αρχιτεκτόνων Αστικού Τοπίου για το αστικό «τερπνόν μετά του ωφελίμου».

Στο κτισμένο κοίλο των Αθηνών, το φαινόμενο του θερμοκηπίου θα αλλάξει το κλίμα 10-12 βαθμούς θερμότερο, τροπικές βροχές, χωρίς χειμώνα, με μάνγκο και παπάγια αντί λεμόνια και μήλα. Παρόμοια αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη έχει να εμφανιστεί 10.000 χρόνια (Διεθνής Διάσκεψη Κλιματολογικών Αλλαγών IPCC).

Με το λιώσιμο των Πολικών πάγων θα ανέβει η στάθμη της θάλασσας ένα με ενάμισο μέτρο. Ο Σαρωνικός θα ξεχειλίσει για να φτάσει ως την Πύλη Αδριανού. Θα δημιουργηθούν από Δημοτικές Αρχές νέοι τουριστικοί μαγνίτες με οργανωμένες παραλίες στο Ψυχικό και στο Χαλάνδρι. Αργά για το Ολυμπιακό Κωππλοδορόμιο που τόσο είχε χρειαστεί η θέση τους για τους Αγώνες εκατό χρόνια πριν.

Αντί συγκράτηση των νερών (όπως στην Ολλανδία), θα διοχετευτεί η υπερείλιση της θάλασσας σε θεματικά πάρκα, όπως του Έπους των

Αργοναυτών, για ανανέωση από τους Αρχαιολογικούς Χώρους.

Οι νέοι θα είναι διαρκώς μειούμενοι, ενώ θα αυξάνονται οι μετανάστριες τροφί που θα προσφέρουν δανεική μήτρα για το μέγαλωμα των παιδιών των πολιτών, από την κύηση μέχρι την υποχρεωτική νηπιακή εκπαίδευση.

Η αναψυχή θα είναι από τις σημαντικότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες, αφού ο ελεύθερος χρόνος των κατοίκων θα είναι ίσως τριπλάσιος του σημερινού. Παρόλη τη δύναμη της πληροφορικής, η ανάγκη για μεγάλους χώρους εκδηλώσεων θα είναι πιεστική. Όπως στους αρχαίους χρόνους, μπορεί να διαρκούν μια ολόκληρη ή περισσότερες μέρες, κάτω από μεγάλα προστατευτικά κελύφη (θόλοι γαιοδυσκοί ή φουσκωμένης μεμβράνης).

Η πολιτεία θα διαθέτει καρτέλες στοιχείων όλων των κατοίκων με σύστημα πληροφορικής. Κάθε άτομο θα έχει εμφυτευμένο μικροτσιπ για λόγους ασφαλείας και υγείας. (Η εμφύτευση είναι ήδη Ευρωπαϊκή υποχρέωση από το '05 για όλους τους κατοικίδιους σκύλους). Έτσι η ιατρική διάγνωση θα γίνεται ως εκατόν δέκα, απαιτούν ταχύτερη και ανετότερη άνοδο. Για πρά-

σας και ασφαλείας θα είναι από τα βασικότερα κρατικά καθήκοντα. Πλέγματα δικτύων μικρών δορυφόρων θα εξασφαλίζουν άμεση ανάγνωση και αρχειοθέτηση ύποπτων στοιχείων τρομοκρατίας.

Και ο πυρίνας της πόλης, η Ακρόπολη, η Πλάκα πώς θα είναι; Ό,τι είχε διασωθεί εδώ και δύομισή χιλιάδες χρόνια: το φως, η ατμόσφαιρα, το μάρμαρο, διαβρώθηκαν στις αρχές του εικοστού. Η Αθήνα θα γίνει φύλακας μνημείων και μουσείων.

Τα παιδιά των σχολείων, με κατάλληλες στολές και χειρουργικές μάσκες, θα γνωρίζουν τεκμήρια της ιστορίας τους. Στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης τα γλυπτά του Παρθενώνα θα είναι φωτισμένα ως τα μεσάνυχτα τις καθημερινές για χιλιάδες ελεγχόμενες επισκέπτες κάθε λεπτό. Θα ακολουθεί άνοδος στην Ακρόπολη ως τις τρεις το πρωί που θα κλείνει το Μετρό (ολονύκτια τα Σαββατοκύριακα).

Θα υπάρχει διογκούμενη απαίτηση να γίνουν οι διαδρομές πιο εύκολες για τουρίστες κρουαζιερόπλοιων και υπερηχητικών αεροσκαφών που στα ενεργήτα ως εκατόν δέκα, απαιτούν ταχύτερη και ανετότερη άνοδο. Για πρά-

Reichstag, New German Parliament, αρχ. Sir Norman Foster, μελέτη φωτισμού Claude και Danielle Engle

κτορες Κίνας και Αμερικής η λύση θα είναι κυλιόμενοι διάδρομοι στην Αρεοπαγίτου, κυλιόμενες σκάλες στα Προπύλαια και ανελκυστήρες απ' ευθείας στην Ακρόπολη ενσωματωμένοι στο Βράχο.

Η άνοδος στον πεζόδρομο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, όπως και η άνοδος στα Προπύλαια ας ευχόμαστε να γίνονται πάντα πεζή, με το σεβασμό που οφείλουμε σ' αυτούς που τα δημιούργησαν.

Η βάση γι' αυτές τις σκέψεις ήταν μίας Δυστοπίας (αντί Ουτοπίας), ενώ υπάρχουν διαλεκτικές απόψεις, όπου η ανάπτυξη ίσως δεν είναι γραμμική και κάποιες εξελίξεις μπορεί να ανατρέψουν την παραπάνω περιγραφή.

Μιχάλης Φωτιάδης
αρχιτέκτων

Dominique Gauzin-Müller,
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
Έκδοση ΚΤΡΙΟ, 2003

Από το «τέλος στην ανάπτυξη» του Club της Ρώμης το 1972, μέχρι την έκθεση Brundtland για το «κοινό μας μέλλον» το 1987, τη διακήρυξη του Ρίο με την «Agenda 21 για τη βιώσιμη ανάπτυξη» το 1992 και τις υποχρεώ-

ότι αποτελεί ζήτημα πρώτης και επειγουσας προτεραιότητας για τη γενικότερη δραστηριότητα του σχεδιασμού και της κατασκευής κτιρίων και δομημένου περιβάλλοντος. Η εναρμονισμένη στην οικονομία της φύσης –ή οικολογική– δόμηση και η οικολογική αρχιτεκτονική είναι όροι που προσπαθούν να περιγράψουν εκείνες τις δραστηριότητες της παραγωγής κτιρίων και διαμορφωμένου εξωτερικού περιβάλλοντος, που όχι μόνο λαμβάνουν υπόψη τους τις διαχρονικές απαιτήσεις προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά πολύ περισσότερο τις υποστηρίζουν και τις ενισχύουν.

Στο βιβλίο της αυτό η Dominique Gauzin-Müller επιλέγει και παρουσιάζει αντιπροσωπευτικά παραδείγματα εφαρμογής, τόσο σε μεμονωμένα κτίρια όσο και σε οικιστικά σύνολα, αρχών σχεδιασμού, οικοδομικών υλικών, κατασκευαστικών τεχνολογιών και μεθόδων που στηρίζουν αποτελεσματικά τους παραπάνω στόχους. Επιπλέον συνοψίζει ιστορικά στοιχεία που φωτίζουν διαφορετικές προσεγγίσεις και φιλοσοφίες της περιβαλλοντικής προστασίας και της οικολογικής αρχιτεκτονικής, ενώ αναφέρεται σε θεσμικά πλαίσια και ενισχυτικά μέτρα που αναπτύσσονται για την προώθηση των εφαρμογών της οικολογικής δόμησης στον Ευρωπαϊκό χώρο. Για τον Έλληνα αναγνώστη αξίζει να

σημειωθεί ότι η εναρμόνιση της εθνικής με την ευρωπαϊκή νομοθεσία μικρά προς το παρόν βήματα, ένα πλαίσιο προσανατολισμού προς την κατεύθυνση της περιβαλλοντικής δόμησης και της βιώσιμης ανάπτυξης, για την πολεοδομική οργάνωση των οικισμών και των πόλεων και τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και την κατασκευή των κτιρίων, ενώ κοινοτικά προγράμματα στα οποία συμμετέχει η χώρα ενισχύουν τις πρωτοβουλίες σε διάφορους τομείς τεχνολογικής καινοτομίας και εφαρμογών. Η επιλογή του έργου αυτού για παρουσίασή του στην ελληνική γλώσσα έγινε με την πεποίθηση ότι μπορεί να συνεισφέρει στην κατανόηση της αναγκαιότητας ενός ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου και, ακόμη περισσότερο, στην κατανόηση των αρχών μιας φιλοσοφίας σχεδιασμού και κατασκευής που αξιοποιεί τις ευνοϊκές κλιματικές συνθήκες του ελληνικού χώρου, που σέβεται τον άνθρωπο, που προστατεύει το περιβάλλον και εφαρμόζει τις σύγχρονες τεχνολογικές δυνατότητες ανατρέχοντας και εμβραθύνοντας στα διδάγματα της πλούσιας τοπικής αρχιτεκτονικής και οικοδομικής παράδοσης.

Δημήτρης Κ. Μπίκας
Καθηγητής Οικοδομικής Α.Π.Θ.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ ΓΙΑ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ 43

ΥΠ ΟΨΗΝ: Β. Παναγιωτοπούλου και Κ. Πιπίνη

Αγαπητοί συνάδελφοι, θα σας παρακαλούσαμε να κάνετε μία μικρή διόρθωση στην αναφορά σας στο Νέο Κτίριο Διοίκησης της ΕΤΕ στο άρθρο με τίτλο «Έτσι για την ιστορία ή ποιος φοβάται την Αθήνα το 2004» του τεύχους 43. Έχει παραληφθεί το όνομα της Μαρίας Πολλάνη από την ομάδα των αρχιτεκτόνων μελετητών. Για ενημέρωσή σας, την εκπόνηση της μελέτης ανέλαβαν οι αρχιτέκτονες: Mario Botta σύμβουλος, Ε. Σακελλαρίδου, Μ. Παπανικολάου, Μ. Πολλάνη. (Οι μελετητές στη φάση του διαγωνισμού ήταν: Mario Botta σύμβουλος, Ε. Σακελλαρίδου, Μ. Παπανικολάου, Μ. Πολλάνη, Φ. Λαμπρινός, Α. Οικονομίδου). Ευχαριστούμε προκαταβολικά.

Φιλικά
Ρένα Σακελλαρίδου

Καλημέρα... Όπως συννεοήθηκα και με την γραμματέα του περιοδικού κ. Στέλλα Ρίζου στο τηλέφωνο, υπάρχει ένα λάθος στο τεύχος 43 που θα έπρεπε να διορθωθεί σε μελλοντικό τεύχος (καθώς και στην ιστοσελίδα), γιατί αφορά σε δουλειά συναδέλφων και όλοι μας ξέρουμε τι σημαίνει από άποψη χρόνου και κόπου η συμμετοχή, και ακόμη περισσότερο η βράβευση με Α' βραβείο. Πόσο μάλλον μια επίσημη δημοσίευση στο περιοδικό των Αρχιτεκτόνων!!! Στη σελ. 72 «Διαγωνισμός για την Κεντρική Πλατεία και το Εμπορικό Κέντρο Ορεσσειάδας», στην αναφορά στο Α' βραβείο, το σωστό είναι: **Μελετητές:** Βάσω Αγοραστίδου, Δρούγα Ιουλία, Μιχάλης Καραβάς, Πανίτα Καραμανέα, Έλενα Κουρή, αρχιτέκτονες, και **Συνεργάτης:** Παναγιώτης Σκοτειδάκης, γεωπόνος

Ευχαριστώ πολύ
Με συναδελφικούς χαιρετισμούς

Δρούγα Ιουλία
αρχιτέκτων

σεις του πρωτοκόλλου του Κιότο το 1996, η ανάγκη για μια διαφορετική αντιμετώπιση και διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων –της περιβαλλοντικής κρίσης, ακριβέστερα– έχει παγιωθεί στη συνείδηση σημαντικών τμημάτων της ανθρωπότητας. Η σύνδεση των κλιματικών μεταβολών, της εξάντλησης των φυσικών πόρων και της υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος με τις ανθρώπινες δραστηριότητες έχει τεκμηριωθεί αναμφισβήτητα και έχει επιτείνει την αγωνία για το μέλλον της ανθρωπότητας και την ποιότητα της ζωής ή –ακόμη περισσότερο– την επιβίωση των μελλοντικών γενεών στον πλανήτη.

Στο πνεύμα αυτό, η εναρμόνιση με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις θεωρείται

